

VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
OTTO PICK
ŠÉFREDAKTOR
ZDENĚK ZBORIL
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA
ROBERT SCHUSTER
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MILOŠ CALDA, PETR
DOSTÁL, MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF
FUČÍK, MILOSLAV HAD, RADEK KHOL,
ROMAN KRASNICKÝ, JAN KREIDL,
MIROSLAV KUNŠTÁT, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ, LIBOR LUKÁŠEK,
ZDENĚK MATĚJKA, ALOIZ NEUSTADT,
ALEXANDR ORT, JIŘÍ PEHE, KAREL PEZL,
OTTO PICK, MILOŠ POJAR, RICHARD
SEEMANN, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KAREL ŠTINDL,
KVĚTA ŠUBRTOVÁ, FRANTIŠEK ŠULC,
FILIP TESAŘ, MARTIN VÁVRA, JOSEF
VESELÝ, TOMÁŠ VESELÝ, PETR ZAVADIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vy-
davatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International
Copyright Convention. No part of this publication may
be reproduced, stored in retrieval systems or trans-
mitted in any form or by any means without the prior per-
mission of the International Politics editorial office.
Reprints are available upon request. Reprints and per-
missions: Write to International Politics, Nerudova 3,
118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50
Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222;
e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace
redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč.
Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty
a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice
550,80 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne ProKonzult s. r. o., závod Vrútky,
Švermova 8, 038 61 Vrútky.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném
prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje
ProKonzult, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8,
038 61 Vrútky, tel.: 00421/43/4281538, fax:
0042143/4281696. Informace o MP a ediční
činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačkoviny povoleno SsRP Banská
Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 12/2002 ROČNÍK XXVI

STR.

SVĚTOZOR	2
ZAHRA NIČNÍ POLITIKA V ROCE 2002 / -zz-	3
ČESKÁ ZAHRA NIČNÍ POLITIKA	
KONKURZ DO SOUBORU EVROPSKÝCH DOŽÍNKOVÝCH PÍSNÍ A ROZPOČTOVÝCH TANCŮ / Lucie Königová	4
KONTINUITA ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY / Libor Rouček	6
ROZPOUŠTĚNÍ ZAHRA NIČNÍ POLITIKY ČR / Jan Zahradil	8
ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY / Otto Pick	9
PŘED DESETI LETY SE ROZDĚLILA ČESKOSLOVENSKÁ ARMÁDA / Pavol Gavlas, Antonín Rašek	10
DOKUMENT	
PRAŽSKÁ DEKLARACE SUMMITU NATO	15
ZEMĚMI SVĚTA	
SLOVENSKÁ VOLEBNÍ PŘEKVAPENÍ / Vladimír Leška	17
NUTNOST NEZMĚNITELNÉ SKUTEČNOSTI / Jigal Arci	21
CO SI POČÍT S „MOKRÝMI ZÁDY“? PROBLÉM NELEGÁLNÍ MIGRACE MEXICKÉHO OBYVATELSTVA DO USA / Dagmar Hunčová	22
EVROPSKÁ UNIE	
KOMUNIKAČNÍ STRATEGIE VLÁDY ČR PŘED VSTUPEM DO EU / Jakub Dürr, Dan Marek	24
VOLNÁ TRIBUNA	
KONEČNÉ ZUČTOVÁNÍ S IRAKEM. BUSHOVA ADMINISTRATIVA A DŮVODY K VÁLCE PROTI SADDÁMU HUSAJNOVI / James LaPlant, Markéta Šustková	28
PRÍLIŠ DLHÝ MIER? / Daniel Šmihula	31
EVROPSKÁ STRANA SOCIÁLNĚDEMOKRATICKÁ – NOVÁ CELOEVROPSKÁ STRANA? / Vladimír Müller	34
ESEJ: OBČAN NEMÁ ŽÁDNÝ ZÁVAZEK ZAJIŠŤOVAT BEZPEČNOST STÁTŮ V DOBĚ MÍRU. ANO ČI NE? PROČ? / Vít Vaníček	36
RECENZE	
HIC SUNT EUROPEANES / Lucie Königová	38
PODSTATNÁ ROLE ČÍNY VE VIETNAMSKÉ VÁLCE / Rudolf Fürst	39
VÝBĚR NOVINEK Z KNIHOVNY ÚMV	40
OBSAH MP 2002 – ROČNÍK XXVI	41

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 31. 1. 2003)

► *Válka a antiválka* ► *Výzva pro svět – Nová bezpečnostní strategie USA* ► *Teror a terorismus* ► *Sebevražedný terorismus* ► *Boj za lidskou důstojnost* ► *Nová partnerství se starými protivníky* ► *Stále více nových Vietnamů* ► *Třetí vána mystifikace*

1. – po dvoudenních jednáních ve Vídni se odborníci na odzbrojení a irácká delegace shodli na podmínkách přijetí zbrojních inspekcí. Jak uvedl šéf inspektorů Hans Blix, dají Iráčané k dispozici vytypovaná místa k dispozici okamžitě a bezpodmínečně, návštěva prezidentských paláců se však musí ohlásit předem, jak bylo dojednáno v roce 1998.

1. – někdejší bosenskosrbská prezidentka Biljana Plavšičová se před mezinárodním tribunálem v Haagu (ICTY) přiznala, že se dopustila zločinů proti lidskosti tím, že plánovala, podněcovala a různými způsoby připravovala pronásledování muslimského a chorvatského obyvatelstva v několika lokalitách v Bosně a Hercegovině.

2. – turecký státní bezpečnostní soud oficiálně zrušil trest smrti, který byl v roce 1999 vynešen nad vůdcem kurdských povstalců Abdullahem Öcalanem, a změnil rozsudek na trest doživotního žaláře.

5.–6. – proběhly parlamentní volby v obou částech Bosny a Hercegoviny. Většinu získaly nacionalistické strany, a to muslimská Strana demokratické akce, Chorvatské demokratické společenství a Srbská demokratická strana. Předsednictvo federace budou tvořit Sulejman Tikič, Dragan Čović a Mirko Šarović.

6. – se konalo první kolo prezidentských voleb v Brazílii. Do druhého kola postoupili levicoví kandidáti – odborový vůdce a kandidát Strany pracujících Luiz Inácio Lula da Silva a sociální demokrat José Serra.

8. – předsedové čtyř středopravých slovenských stran – Slovenské demokratické a křesťanské unie, Strany maďarské koalice, Křesťanskodemokratického hnutí a Aliance nového občana podepsali koaliční smlouvu o vytvoření nové vlády.

9. – byl zveřejněn hodnotící posudek EU na kandidátské země. Nejlépe byly oceněny Kypr a Slovensko následovány Maltou, Maďarskem a Českem.

9. – bylo oznámeno, že maďarská vláda rozhodla o pronájmu nejmodernější verze švédských stíhaček Gripen. Podle

loňské dohody si Maďarsko pořídí 14 těchto letounů na leasing, a to na dobu deseti let.

9. – slovenský premiér Mikuláš Dzurinda a představitelé Ústředního svazu židovských obcí na Slovensku podepsali dohodu o částečném odškodnění obětí holocaustu, na což vláda uvolní 850 milionů korun. Slovenským Židům byl za válečného Slovenského štátu zabaven majetek ve výši podle různých odhadů 8,5 až 25 miliard korun.

10. – byly vyhlášeny výsledky voleb v indickém svazovém státě Džammú a Kašmír. Dosud vládnoucí Strana národní konference podporující indickou svrchovanost získala v 87členném parlamentu 28 křesel proti dosavadním 57. Vládu vytvoří její rivalové Indický národní kongres a Lidová demokratická strana, které získaly dohromady 36 mandátů. V kabinetu budou zastoupeni nezávislí.

10. – Sněmovna reprezentantů Kongresu USA schválila rezoluci, podle níž dala prezidentu Bushovi volnou ruku vojensky zasáhnout proti Iráku, pokud dojde k závěru, že diplomatické úsilí k odzbrojení Saddáma Husajna nestačí.

10. – Irák vyzval USA, aby vyslaly tým, který bude moci navštívit objekty, jež Washington spojuje s výrobou zbraní hromadného ničení.

11. – nositelem Nobelovy ceny míru za letošní rok se stal bývalý americký prezident Jimmy Carter, a to za desítky let neuctahujícího úsilí a hledání mírových řešení mezinárodních konfliktů, posílení demokracie a lidských práv a za podporu hospodářského a sociálního rozvoje.

11. – Senát Kongresu USA schválil rezoluci zmocňující prezidenta vojensky zaútočit na Irák s cílem zničit jeho zbraně hromadného ničení. Dokument zdůrazňuje potřebu spolupracovat s RB OSN, ale zároveň Bushovi dává volnou ruku na jednostrannou akci.

11. – proběhly parlamentní volby v Pákistánu, v nichž zvítězila koalice šesti islamistických stran Muttahida madžlise amal.

12. – při teroristickém útoku na klub Sari v Kuta Beach na indonéském ostrově Bali zahynulo nejméně 187 lidí. Za masa-

krem stojí islámští teroristé. Později byly zveřejněny podobizny tří mužů podezřelých z účasti. Oběťmi byli především australští, britští a němečtí turisté.

12. – USA odmítly nabídku Bagdádu, že je od 19. října připraven po čtyřech letech opět přijmout předvoj inspektorů. USA chtějí změnit podmínky vstupu do osmi prezidentských paláců.

13. – proběhlo druhé kolo prezidentských voleb v Srbsku. Největší počet hlasů získal Vojislav Koštunica, ale pro účast menší než požadovaných 50 procent voličů se budou muset volby opakovat.

15. – slovenský prezident jmenoval do funkce předsedy vlády opět Mikuláše Dzurindu. Ministrem zahraničních věcí znovu Eduard Kukan.

15. – se uskutečnily prezidentské volby v Iráku. Saddám Husajn získal 100 procent hlasů.

17. – severokorejská vláda přiznala, že porušila slib nepokračovat ve vývoji jaderných zbraní a že se necítí vázána příslušnou smlouvou, kterou kromě ní podepsaly také USA, Japonsko a Jižní Korea. USA téhož dne potvrdily, že KLDK vlastní dvě jaderné pumy.

19. – proběhlo opakované referendum k smlouvě EU z Nice v Irsku. Pro přijetí se vyslovilo 63 procenta hlasů.

19. – radikální severoirská organizace Pravá IRA odštěpená od původní IRA oznámila své rozpuštění a ukončení činnosti. Rozhodli o tom uvěznění předáci. K nejznámějším činům Právě IRA patřil pumový atentát v Omaghu v roce 1998, při němž přišlo o život 29 lidí.

19. – irácký prezident Saddám Husajn vyhlásil „úplnou, všeobecnou a konečnou amnestii“, vztahující se i na politické vězně.

21. – nizozemská královna Beatrix přijala demisi vlády Jana Petera Balkenendeho, kterou premiér podal 16. října kvůli nepřekonatelným rozporům uvnitř koalice. Vláda nepřežila ani sto dnů.

22. – Spolkový sněm znovu zvolil Gerharda Schrödera spolkovým kancléřem na další čtyřleté období. Kabinet SPD a Zelených se tak znovu ujímá moci. Ministrem zahraničí zůstal Joschka Fischer.

22. – v Hamburku začal první proces, který se bezprostředně týká teroristických útoků z loňského 11. září v USA. Obžalován je islámský fundamentalista a 28letý Marokánec Munir Motasadek. Který popřel jakoukoli účast na atentátu.

23. – skupina ozbrojenců, kteří se označili za Čečence obsadila v Moskvě divadlo na Dubrovice a vzala zhruba 1000 diváků, herců a personálu za rukojmí. Asi 150 lidí ozbrojenci propustili, několika lidem se podařilo uprchnout. Při útoku speciálního vojenského komanda 26. září byli teroristé zabití. Při útoku byl použit plyn na bázi fentanolu. Na jeho následky zahynulo asi 120 lidí. Předákem teroristů byl Movsar Rarajev.

23. – vláda bosenské Republiky srbské přiznala porušení embarga OSN na zbrojní obchod s Irákem.

24. – chorvatská policie v Rijece zabavila na palubě lodi plavící se pod vlajkou tichomořského státu Tonga zbraně a výbušniny, které mohou být určeny pro Irák. Zbraně pocházejí ze zbrojovky Orao nacházející se v Republice srbské.

25. – summit EU v Bruselu se dohodl na přiznání přímých plateb zemědělcům nových členských států a na finanční nabídky kandidátům na pomoc méně rozvinutým regionům.

25. – britský list The Times informoval, že britská policie zatkla muslimského duchovního Abú Qatadu, který je údajně nejvyšším představitelem sítě al-Kaida v Evropě.

29. – v Kuala Lumpuru skončilo zatím bez výsledků první kolo japonsko-severokorejských rozhovorů o normalizaci vztahů.

30. – izraelský ministr obrany a vůdce Strany práce Benjamin ben Eliezer podal demisi. Následovali jej další labouristické ministři včetně ministra zahraničí Šimona Perese. Důvodem demise byl nesouhlas s výdaji na židovské osady na palestinských územích, které obsahoval návrh rozpočtu na příští rok. Novým ministrem obrany jmenován bývalý náčelník generálního štábu Šaul Mofaz.

31. – KLDK oznámila, že bude pokračovat ve svém jaderném programu.

Zahraněční politika České republiky v roce 2002

Pražský summit NATO 2002 byl bez jakýchkoli kritických hodnocení vrcholným úspěchem zahraniční politiky České republiky v roce 2002. I jeho neaktivnější kritici, ať už na pražských ulicích, nebo na mezinárodní konferenci komunistických stran v pražském hotelu Olympik (18. 11.), museli konstatovat, že se jedná o setkání, které v nejbližším desetiletí ovlivní nejen proměnu této mezinárodní bezpečnostní struktury a její politiku, ale že se podstatně dotkne i zahraniční politiky jejích členských států a mezi nimi podstatně i zahraniční politiky České republiky.

Ačkoli naše země přispěla tomuto listopadovému setkání především svým pohostinstvím, nelze její úlohu nevidět kontinuálně, a to nejméně od roku 1990, kdy se rozpouštěla Varšavská smlouva a někteří se domnívali, že by bylo vhodné, ať z idealistických nebo praktických důvodů, rozpustit i NATO. Definitivně tuto diskusi ukončily až podpisy v předvečer bombardování Jugoslávie a ve dnech 50. výročí založení Severoatlantické aliance, kterého se zúčastnil český ministr zahraničních věcí se svým polským a maďarským partnerem a individuálním garantem celého procesu – významnou americkou političkou českého původu.

Už tehdy bylo zřejmé, že česká zahraniční politika se nerozhlíží jen po svém bezprostředním evropském okolí, ale že asi bude považovat za svého nejvýznamnějšího partnera Spojené státy americké i v budoucnosti. Senátorské upozornění středoevropských a východoevropských států na intenzivní práci české diplomacie ve Spojených státech nejen odpovídalo skutečnosti, ale také připomnělo, že zahraniční politika je sice podstatně ovlivňována významnými politickými osobnostmi, že výkon zahraniční služby může uskutečňování zahraničněpolitických koncepcí podstatně napomáhat, ale že přece jen je zahraniční politika určité země záležitostí kontinuálně dlouhodobou, jejíž politická ohraničení umožňují do ní pojmout nejrůznější politické názory a postoje politických stran a zájmových skupin té které země.

Ačkoli na konci devadesátých let 20. století převládala v zahraniční politice České republiky výrazně proevropská tendence, které se dostávalo ne vždy přiměřené evropské reakce, vzpomeňme nevybíravé útočnosti z Rakouska a Bavorska a konečně si připomeňme i stále se vlekoucího rozporu v právních názorech na postupismou dohodu, který vedl až k vyvrcholení – dotazu české vlády na účastnické státy postupismých ujednání, zda se jejich postoje k tomuto závěrečnému aktu související s koncem druhé světové války změnily. Od tohoto okamžiku, který přinesl sice nepřilíš popularizovanou, ale o to naléhavější reakci sousedních zemí, lze v české zahraniční politice pozorovat zesilující proamerickou tendenci, o níž se mnozí domnívají, že by mohla poškodit vztahy České republiky k Evropské unii.

Právě tyto vztahy se však rozvíjely únavně standardními vyjednávanými podmínkami pro vstup ČR, avšak dosáhly již stanovení „dne D“, kterým má být 1. květen 2004. Zatímco zřejmě aktivnější roli v česko-amerických vztazích má americká strana, která tím upozorňuje na svůj významný bilaterální rozměr i ve vztahu k malým evropským zemím, vztahy k EU se dostávají na úroveň jakési omezené multilaterality, která spotřebovává energii vyjednávačů na hned několika úrovních a vytváří nejrůznější nové podmínky evropské integrace v úrovni mnoho- nebo alespoň vícestranných ujednání děle i krátce přistupujících zemí.

Zatímco, jak se všeobecně zdá, mají dvoustranné vztahy ČR a USA vzestupnou tendenci a minimálně kritiků, alespoň v prostředích, kde se tradičně vytváří česká zahraniční politika (Hrad, vláda, parlament), účast ČR na rozšiřování EU má stále ještě dost kritiků zejména mezi těmi, kteří budou vyzváni, aby se vstupem ČR do EU vyslovili svůj individuální souhlas. Opomineme-li marginální politické skupiny (nepatrné počtem svých členů i naléhavostí, s níž dávají vědět, že nesouhlasí se vstupem do EU), neexistuje mezi parlamentními nebo neparlamentními politickými stranami ani jedna, která by zaujímal ke vstupu ČR do EU negativní stanovisko. Proevropská vláda premiéra Vladimíra Špidly nemá v tomto ohledu žádnou opozici a i mezi voliči a poslanci KSČM existuje velmi silná a politicky uvědomělá proevropská skupina, která se sice netají svými výhradami, ale vstup České republiky do EU podporuje.

Konečně třetí snad už konstantou české zahraniční politiky je pohled na východ, respektive úsilí o změnu povahy vztahů s Ruskou federací. Také v tomto startujícím procesu ovšem nehrála ČR dominantní roli, ale musela reagovat na zahraniční objednávku, ať již to bylo přizvání Ruské federace k aktivnější participaci na činnosti Severoatlantické aliance, nebo nová politika prezidenta Putina v posledních dvou letech.

Při tomto rychlém a trochu povrchním pohledu bychom mohli konstatovat, že střídání stráží v Černínském paláci nepřineslo v roce 2002 žádnou podstatnou změnu. Fakt, že nový ministr zahraničních věcí České republiky není členem ČSSD, se nejen dosud neprojevil, ale dokonce ani nemohl projevit. Summit NATO je totiž pro nového ministra pouze jen příležitostí začít se pohybovat na vysoké mezinárodní úrovni, ale pro skutečný výkon své funkce měl dosud velmi málo času. Jediným dosavadním a veřejností sledovaným testem jeho schopností a pohybu v nové funkci byla jen dvě krátká jednání s partnery za jižní a jihozápadní hranicí (a to ještě šlo o jednání téměř polooficiální), cesta do Evropy a verbální a vízový spor s Běloruskem, o jehož vyřešení se zasloužil, použijeme-li trochu nadsázky, zejména sám prezident Lukašenko svou temperamentní, ale nesmyslnou výhrůžkou, na kterou bylo možné reagovat už jen jednoznačně.

Mezinárodní politika se každoročně snaží sumarizovat na konci roku nebo na začátku nového nejrůznější názory na českou zahraniční politiku. Tentokrát jsme chtěli požádat politiky i politické komentátory, ale ve všech případech došlo k jakémusi konstatování, že je třeba pozorovat kroky nového ministra a uzavřít kapitolu ministrování Kavanova. Zdá se, že největším nepřítelem analýzy zahraniční politiky ČR je čas a doba, která dělí novou proevropskou vládu od jejího nástupu do funkce a koncem roku. Pokud si někdo dovoluje konstatovat nějakou změnu, pak je snad už dnes pozorovatelný větší zájem samotného premiéra o záležitosti MZV, ambice předsedy Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR o záležitosti EU a neskrývaný pokus senátorů (nových, ale i odcházejících) o proniknutí do jakýchkoli evropských struktur.

A tak nezbyvá než počkat si na roli nového prezidenta v zahraniční politice ČR, případně na jeho zájem či nezájem o tyto věci, a sledovat, jak MZV bude pokračovat v rozvíjení americké dimenze české zahraniční politiky. A jak k tomu přispějí i ostatní resorty vlády, mezi nimiž ty, kterých se dotýká obrana a bezpečnost naší země, budou asi ty nejdůležitější.

Konkurz do souboru evropských dožínkových písní a rozpočtových tanců

Vyjednávání vstupu České republiky do Evropské unie hekticky finišuje, a to na obou stranách. Českým vyjednavacům při vyslovení slova zemědělství k mnohé vrásce přibývá i nejedem žaludeční vřed. Zástupci členských zemí zase po letošním supervolebním létě mají čím dál hlouběji do kapsy a čím dál méně politické odvahy. A evropští komisaři si společně s předsedajícími Dány nestačí utírat pot z ustaraného čela. Ideální chvíle pro ty, kteří vše jen z povzdálí sledují a v pravý okamžik se do věci vloží. Slovně, samozřejmě.

LUCIE KÖNIGOVÁ

Pravdou i vyčpělým klišé současně je tvrzení, že současné rozšíření EU zatím v jejích dějinách nemá obdobu. Na rozdíl od předchozích rozšiřovacích procesů se poprvé objevila snaha EU o jasnou specifikaci podmínek vstupu (tzv. kodaňská kritéria) a zřetelnou strukturaci přístupového procesu (tzv. zesílená předvstupní strategie). Často se zdůrazňuje, že souběh transformačních snah a integračního procesu vyvinul na vlády a vyjednavče kandidátských zemí ze střední a východní Evropy (SVE) obrovské nároky. Kandidátské země tak trochu evokují obraz slibných adeptů v konkurzu do velkého (sehraného, a přesto partikulárními zájmy hvězd i „křoví“ neustále zmítaného) tanečního ansámblu, kteří jsou ale současně rekonvalescenty po ztracené dlouhé obrně. Nedostí na tom, že musí navcičovat novou, naprosto neznámou choreografii a učit se rozeznávat vnitřní pravidla, zákonitosti a zapeklitost onoho obdivovaného tělesa (o specifikách jednotlivých členů souboru a předivu jejich vztahů ani nemluvě). Musí se současně potýkat i s vlastními ztuhlými svaly, zpočátku katarstvální koordinací pohybu všech končetin, děravými botami a ošuntělým kostýmem. A samozřejmě občas i s vlastní leností. To rozhodně nelze popřít. Nicméně snaha především Evropské komise přehledně celý proces naplánovat vyšla aspirantským i členským zemím vstřícně způsobem také dosud nebývalým.

Od vyhlášení „evropské volenky“ na přelomu 90. let a po úvodním poněkud těžkopádném předtančení se toho česká zahraniční politika, státní aparát i další zainteresovaní aktéři mnoho naučili. Počáteční, místy až naivní, byl dobře míněný optimismus prvních polistopadových let, vystřídal „skeptický realismus“ a poměrně pozdní „příhláška“ České republiky do Evropské unie (23. 1. 1996).¹⁾ Jelikož Evropská dohoda²⁾ – jakkoli představovala širší a artikulovanější závazek než jiné asociací dohody – nebyla ještě jednoznačným závaz-

kem k budoucímu členství České republiky (a dalších zemí SVE)³⁾ v EU, a protože český začátečník v kategorii evropských dožínkových písní a rozpočtových tanců začal s intenzivní přípravou na zvládnutí společné choreografie teprve v roce 1997, tento bilanční medailonek se soustředí na poslední fáze nácvičku před premiérou.

Po úvodní improvizaci intenzivní studium jednotlivých pasáží

Asociační dohoda mezi Českou republikou a ES a jejich členskými státy, jak už bylo řečeno, je dohodou o přidružení *s perspektivou přístupu*. Tím se odlišuje od těch asociací dohod, které předstupněm k samostatnému začlenění nejsou.⁴⁾ Pro samotný rozšiřovací proces však měly větší význam teprve *Bílá kniha pro přípravu přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu*, přijatá roku 1995 na summitu v Cannes, a tzv. *esenská strategie*.⁵⁾

S časovým harmonogramem a objektivními kritérii pro posuzování pokroku přidružených zemí přišla až tzv. *posílená předvstupní strategie*. Současně s tím, že madridský summit Evropské rady v prosinci 1995 směřoval Evropské komisi požadavek vypracování posudku na každou z kandidátských zemí (tím odstartoval každoroční rituál „horkých listopadů“, kdy jednotlivé aspirantské země s napětím očekávají „vysvědčení“ z EU), bylo rozhodnuto, že vedení procesu přistoupení přejde z Komise na jednotlivé členské státy EU a že po ukončení mezivládní konference a vypracování tzv. *avis*⁶⁾ bude stanoveno datum zahájení vyjednávání o přístupu.

V červnu 1997 byl balíček obsahující nejen *avis*, ale i analýzu dopadů přistoupení nových států na EU a návrh nových programů podpory (ISPA a SAPARD) hotov. *Agenda 2000* zahrnovala i posudek Komise na kandidátské země a vyzývala Evropskou radu k zahájení negociací s ČR, Polskem, Maďarskem, Estonskem, Slovinskem a Kypr.⁷⁾

Výrazně vylepšená choreografie

Prosincový lucemburský summit tento návrh Komise přijal a vyjednávání s tzv. *lucemburskou skupinou* v rámci tzv. *zesílené předvstupní strategie*⁸⁾ mohla začít. Nově a konkrétněji koncipovaná strategie si kladla za cíl podpořit přípravu uchazečů na členství v EU. Tento jasně definovaný program přípravy kandidátských zemí kromě stanovení priorit a harmonogramu jejich plnění také obměnil předvstupní instrumentář: ze sady nástrojů předvstupní přípravy odstranil nepřilíh úspěšný strukturovaný dialog a nahradil jej jeho modifikací, *Evropskou konferencí*. Jedná se o pravidelný dialog členských zemí se všemi žadateli o členství (včetně Turecka). Má podobu diskusního fóra o otázkách společného zájmu (zahraniční a bezpečnostní politice a dále justici a vnitřních věcech).⁹⁾ Zatímco Evropská konference je dominantním prvkem *rozšiřovacího procesu*, jehož se účastní 12 zemí SVE plus Turecko a Kypr, od lucemburského summitu lze rozlišovat ještě další dva procesy, které se svými parametry a účastníky vzájemně lišily. *Přístupový proces* byl odstartován 30. 3. 1998 a kromě deseti kandidátských zemí se jej účastní i Kypr.¹⁰⁾

Největší význam má pro ČR tzv. *negociační proces*, který pro lucemburskou šestku začal 31. 3. 1998. Tehdy byly zahájeny bilaterální mezivládní konference EU s každým z těchto států o podmínkách jejich členství.

Nejdůležitějším prvkem *zesílené předvstupní strategie* však jednoznačně bylo *Přístupové partnerství*.¹¹⁾ Dokument připravený Komisí pro každého kandidáta zvlášť, usiloval o sjednocení všech forem podpory EU do jednoho rámce a „střížení přístupového partu“ a stanovení „tréninkových dávek“ a „přípravného programu“ každé kandidátské zemi přímo na míru. Dokument, obsahující hlavní krátko- a střednědobé priority pro přijímání *acquis communautaire* rozdělených do 31 kapitol, v plné verzi zahrnuje i detailní popis hlavních finančních a technických nástrojů pomoci ES. Často diskutovaným rysem této pomoci se stala tzv. *podmíněnost (kondicionalita)*¹²⁾ neboli financování závislé zejména na schopnosti České republiky plnit závazky vyplývající z Evropské dohody, priorit stanovených v Přístupovém partnerství a dostatečné absorpční kapacity (především dostatek státních úředníků s odpovídající kvalifikací, kteří by zabezpečovali efektivní řízení programu Phare). Neplnění výše vyjmenovaného může vést až k pozastavení předvstupní pomoci.¹³⁾ Plnění je naopak komentováno v pověstné a hojně rozebírané *Pravidelné zprávě EK o pokroku kandidátské země v procesu přistoupení*.

Zrcadlovým odrazem Přístupového partnerství se na straně ČR stal *Národní program pro přípravu ČR na členství v EU* (NP). Kromě priorit přejatých z Přístupového partnerství NP pojednává i o dalších prioritních oblastech, které ČR na své cestě za

vstupem pokládala za důležité (např. komunikační strategie, statistika, apod.). První verze NP byla vypracována na jaře 1998 a od té doby byl tento flexibilní dokument jednotlivými resorty pod koordinací předsedy vlády průběžně upravován. Poslední revidovaná verze z roku 2001 zohledňuje nejen (postupně slábnoucí) kritiku Komise vyjadřovanou v Pravidelných zprávách, ale i dosavadní zkušenosti české veřejné správy z procesu přistupování k EU.¹⁴⁾

Z NP zřetelně vystupují obrysy oblastí, které mají na uspořádání ČR největší význam.

První z nich, pramenící ze závazků Evropské smlouvy, je *harmonizace legislativy*.¹⁵⁾ S touto poměrně technickou záležitostí se po opakované kritice ze strany Komise podařilo významně pokročit až Zemanově vládě (známá „legislativní smršť“ rozpoutaná v květnu 1999). Pozornost se bohužel více než na zajištění provádění, *implementaci*, práva ES z větší části soustřeďuje na *transpozici* jednotlivých právních předpisů.¹⁶⁾ Druhou takovou oblastí je *reforma regionální struktury státu* (mj. nezbytný předpoklad financování ze zdrojů EU), další pak zavedení institutu *referenda* a v neposlední řadě vytvoření *institucionálních struktur přidružení* a následně *repräsentace v Evropské unii*.

Boj o roli a její pojetí

Samotný proces vyjednávání, který je extrémně asymetrický, byl bohužel zatím spíše komentován než analyzován a stává se opakovaně předmětem spekulací, především médií. Na důkladnější zbor povahy a metod českých či obecně středo- a východoevropských negociací, stejně jako na analýzu pozičních dokumentů ze strany české odborné veřejnosti si zatím musíme počkat.¹⁷⁾ Současně s odstartováním první, technické etapy vyjednávání (tzv. *screening*) si ČR sestavila vlastní vyjednávací tým,¹⁸⁾ přičemž za EU a její členské státy vyjednává Úkolová skupina pro jednání o přistoupení v rámci Komise.¹⁹⁾

První fáze vyjednávání skončila po patnácti měsících (v červnu 2000). Od té doby však již několikrát proběhl tzv. *up-date screening*.²⁰⁾ Druhá, politická etapa negociací (skutečná vyjednávání o konkrétních podmínkách vstupu) začala současně se *screeningem*, tj. v listopadu 1998. Do 18. 11. 2003 se českým vyjednávačům podařilo předběžně uzavřít 26 kapitol²¹⁾ a žádat pouze minimum přechodných období.²²⁾ Český vyjednávací tým, který je podle vlastních slov v některých ohledech méně neústupný než tým polský, nicméně o poznání nekompromisnější než tým Maďarů, lze s jistým předstihem hodnotit pozitivně a vyjednávací pozice ČR jako realistické.²³⁾

Nejen českým vyjednávačům se letos ulevilo poté, co Irové ve svém druhém referendu o Smlouvě z Nice (19. 10. 2002) dali rozšíření zelenou. Ve světle této úlevy také probíhal následný říjnový summit v Bruselu (24.–25. 10.), kde byl díky německo-

francouzské dohodě zaznamenán pozitivní posun v otázkách finančních podmínek vstupu kandidátských zemí. Zejména v oblasti zemědělských dotací však nabízené podmínky pro kandidáty výhodné nejsou a tato kapitola, společně s institucemi a finančními a rozpočtovými záležitostmi zůstane otevřená až do prosincového summitu v Kodani (12.–13. 12). Vyjednávací tým má ovšem už vzhledem k silně proevropskému Programovému prohlášení nové české vlády²⁴⁾ od Špidlova kabinetu plnou podporu a obecně hodnotí spolupráci a komunikaci jak s jednotlivými resorty, tak s vládou jako kolektivním tělesem příznivě. Ačkoli z bruselských kuloárů do českých médií dolehla kritika Teličky a jeho stylu vyjednávání jako údajně někdy zbytečně tvrdých, vyjednávací tým mnohokrát prokazatelně osvědčil i schopnost kompromisu a taktického uvažování. Vyjednané podmínky si navíc zatím získávaly příznivé přijetí jeho zadavatelů (tj. české vlády). Třeba rovněž dodat, že vyjednávač nevyjednává sám za sebe, nýbrž že se vždy musí pohybovat v mezích mandátu, který dostal.

Vlastní vklad do choreografie

Od března 2002 se zástupci ČR zapojili do práce Konventu o budoucnosti EU, který v pravidelných dvoutýdenních intervalech zasedá na půdě Evropského parlamentu v Bruselu.²⁵⁾ Mají tedy možnost účastnit se debaty o budoucím uspořádání a institucionální struktuře EU a zapojit se také do konkrétní práce jednotlivých pracovních skupin. Nedlouho předtím, než Laekenská deklarace²⁶⁾ na základě rozhodnutí summitu v Nice stanovila přibližný okruh a mandát Konven-

ovšem diskuse společně s tím, jak se téma EU stávalo náplní volebních programů českých politických stran a nadcházel termín svolání Konventu, pomalu rozběhla.²⁷⁾ Konvent se podle slov delegátů z České republiky zcela jistě osvědčuje jako vynikající příprava a průzkum pudy předtím, než se zástupci ČR v orgánech, institucích a na fórech EU začnou pohybovat „naostro“.

A co na to publikum a sponzoři?

Problematická je ovšem v České republice podpora obyvatel vstupu země do EU. Pozornost věnovaná problematice spojené s Evropskou unií úměrně přibližujícímu se datu vstupu roste, a především v loňské a letošním roce (i vlivem volební kampaně, v níž se otázky budoucího členství v EU rovněž diskutovaly) výrazně posílila.

Podle posledního průzkumu Eurobarometru²⁸⁾ by však v referendu bylo ochotno podpořit kladnou volbu pouhých 50 procent občanů ČR, což je pro vládu a ministra zahraničí dvojí znamení: na jedné straně lze vítat, že nevyhnutelná fáze odbourávání falešného vnímání a nereálných očekávání (období) začala již před vstupem, je to například oproti zkušenosti „vystřízlivění“ či „ztráty iluzí“ obyvatel Rakouska v zásadě pozitivní. Také pro to, aby politika vlády měla náležitou podporu obyvatel, je toto vědomí možných nevýhod velmi cenné. Na straně druhé jde o varovný signál pro zadavatele i zpracovatele komunikační strategie, a současně pro všechny, kteří vstup České republiky do Evropské unie berou jako neprostou samozřejmost (v neposlední řadě podnikatelský sektor). Konečné podmínky pro české zemědělce jistě nehrají zanedbatelnou roli. Vážnost situace si uvědomují i ostatní kandidátské země – nedávný návrh visegrádské čtyřky uspořádat referenda o vstupu „kaskádovitě“, země s nevyšší podporou a největší pravděpodobností „inspirativního“ úspěchu počínaje a „euroskeptiky“, kteří by si v ideálním případě mohli ze svých spolukandidátů vzít příklad, konče, se jeví jako rozumný.²⁹⁾

Odložená premiéra

Poslední vývoj událostí nasvědčuje tomu, že k rozšíření EU

tu, se v českém prostředí debatě o budoucnosti Evropy (kterou v pravém slova smyslu rozpoutal německý ministr zahraničí Joschka Fischer svým projevem na Humboldtově univerzitě v roce 2000) věnoval téměř bez výjimky pouze Václav Havel. Posléze se

o deset kandidátských zemí dojde namísto původně plánovaného ledna 2004 až v květnu či červnu 2004. Hlavním faktorem je čas: Komise se obává, že ratifikace členskými parlamenty by v časovém presu nemusela probíhat nijak hladce. Svůj krok kandidátům „oslazuje“ také tím, že sice na svou premiéru na evropské scéně a na to, až se ujmou role, o jejíž parametry, význam a váhu posledních pět let tvrdě bojují, budou muset počkat o půl roku déle, nicméně že se zároveň zkrátí období jejich příspěvků do společného rozpočtu EU, a přitom neztratí nárok na pomoc ze strukturálních fondů v původní výši. Toto rozhodnutí se vzhledem ke stávajícímu rozpoložení členů ansámblu i některým nedokonalostem adeptů na členství jeví jako relativně rozumné a v každém případě nikterak tragické. Poskytlo by oběma stranám čas na dopilování vlastního výkonu a lepšího zažití nové, společné choreografie.

konigová@iir.cz

¹) Blíže viz Handl, V., Hřích, J., Khol, R., Pavlík, P.: „Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie“ in: *Mezinárodní politika* 1/2002, s. 9–11.

²) Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé vstoupila v platnost 1. 2. 1995 (ve Sbírce zákonů pod číslem 7/1995 Sb).

³) Witzová, I.: *Důsledky vstupu české republiky do Evropské unie*. ÚMV, Praha, 2000, s. 15–16.

⁴) Whelanová, M.: „Aproximace českého práva s právem ES“, in: Kubát, Michal (ed): *Východní rozšíření Evropské unie*. Masarykova univerzita, Brno, 2001, s. 175.

⁵) *Essenská strategie* označuje další fázi plánování a bližší specifikace procesu přípravy zemí SVE na přistoupení k EU, primárně v oblasti vnitřního trhu ES. Summit v Essenu (prosinec 1994) rovněž určil čtyři nástroje realizace této strategie: 1. Evropské dohody; 2. tzv. strukturovaný dialog (účast na pravidelných mnohostranných setkání s členskými státy na nejvyšší i na ministerské úrovni pro bližší spolupráci v záležitostech 2. a 3. pilíře); 3. program PHARE a 4. Bílá kniha o pravidlech přistupování k vnitřnímu trhu. Blíže např. Fiala, P., Pitrová, M. (eds.): *Rozšiřování ES/EU*. Masarykova univerzita, Brno 2001, s. 127–129.

⁶) Tzv. *avis* jsou zprávy ES o stavu připravenosti jednotlivých kandidátů na zahájení jednání o přistoupení (tzv. *negociaci*) a upozorňující na největší slabiny ekonomického, institucionálního a administrativního charakteru. *Avis* jsou základem pravidelných ročních hodnocení Evropské komise (Pravidelných zpráv). Podrobně Fiala, P., Pitrová, M., cit. dílo, s. 130.

⁷) Agenda 2000 byla zveřejněna 16. 7. 1997.

⁸) <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/cr/pripravacr/index.html>

⁹) Viz Witzová, I., cit. dílo, s. 17. První zasedání se uskutečnilo 12. 3. 1998 v Londýně.

¹⁰) Pro všech 11 zemí platí stejná kritéria a přístupový proces probíhá na stejném právním základě, nicméně pro Kypr existuje zvláštní předstupňová strategie. <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/cr/pripravacr/index.html>

¹¹) <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/dokumenty/pristpartner/index.html>

¹²) Viz např. debatu ve dvou speciálních číslech *Journal of European Public Policy* – Executive Governance in Central and Eastern Europe (Guest Editor K.H. Goetz), Vol. 8, No. 6/2001 a *Journal of European Public Policy* – European Union Enlargement

– Theoretical and Comparative Approaches (Guest Editors Frank Schimmelfennig and Ulrich Sedelmeier).

¹³) Finanční pomoc sice ČR pozastavena nebyla, nicméně do roku 1997 Česko nedokázalo vyčerpat až polovinu přidělených fondů (Handl, V., Hřích, J., Khol, R., Pavlík, P., cit. dílo, s. 9). Posléze, zvláště od roku 1999, se situace zlepšila, nicméně nedostačující absorpční kapacita Prahu trápí i nadále (viz např. listopadová Výroční zpráva Evropského účetního dvora za rok 2001) a je neblahým znamením pro budoucí čerpání ze Strukturálních fondů a Evropského sociálního fondu.

¹⁴) <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/dokumenty/narprogram/index.html>

¹⁵) Samotný pojem sblížování (*aproximace*) práva, k němuž se ČR v Asociační dohodě zavázala, přitom paradoxně v dohodách není vysvětlen. V praxi aproximace často znamená, že příslušná ustanovení směrnic ES jsou „do českého práva doslova okopirována. Tím dostává v některých případech pojem sblížování zcela jiný rozměr jdoucí nad povinnosti stanovené Asociační dohodou. Jedná se o trend, který je sice právně špatný, avšak v pozici ČR jako přidruženého státu z politických důvodů na české straně akceptovaný.“ Whelanová, M., cit. dílo, s. 185.

¹⁶) Náležitá aplikace evropských norem je nutně spjata s modernizací a zdokonalením implementačních orgánů a s kvalitní přípravou lidských zdrojů. To samozřejmě proces přibližování se právnímu prostředí ES velmi ztěžuje. Blíže Šišková, N.: „Právní a politická kritéria pro vstup do EU“ in: *Mezinárodní politika* 4/2000, s. 23–24.

¹⁷) Viz též Witzová, I., cit. dílo, s. 26 a 32.

¹⁸) Původní pojetí vyjednávacího týmu (11 až 12členný tým složený ze zástupců ministerstev, 3 zástupců MZV a dalších) bylo v důsledku častých personálních obměn a povolebních přesunů opuštěno a nyní se hlavní vyjednávač ČR Pavel Telička sděluje na 6 až 7členné jádro týmu expertů z MZV, širší vyjednávací struktury na MZV a síť kontaktů a spolupracujících odborných týmů na jednotlivých resortech. („Směr Evropská unie“ in: *Mezinárodní politika* 10/2002, s. 18.)

¹⁹) *Task Force for the Accession Negotiation* (TFAN) se skládá ze šesti týmů, z nichž každý vede vyjednávač pro jednotlivou zemi.

²⁰) Průběžná aktualizace screeningu pokračuje po celou dobu jednání. Kandidátské země musí být informovány o nově přijatém *acquis*. Více Witzová, I., cit. dílo, s. 27.

²¹) http://europa.eu.int/comm/enlargement/negotiations/pdf/state_of_play_08_11_02.pdf

²²) <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/dokumenty/prechodnaobd/index.html>

²³) Přehled pozičních dokumentů viz <http://www.euroskop.cz/page/render.vwf?src=/site/cz/data/dokumenty/pozdokum/index.html>

²⁴) <http://www.czechembassy.org/servis/soubor.asp?i=3192>

²⁵) ČR, stejně jako všechny ostatní členské státy či kandidátské země, v Konventu zastupuje představitel vlády a dva zákonodárci národního parlamentu. Česká strana se dohodla jmenovat své zástupce podle politického klíče, aby byly zastoupeny nejvýznamnější politické proudy v zemi. Původním reprezentantem vlády byl bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan, kterého nyní nahradil náměstek ministra a politický ředitel Jan Kohout, jehož alternátkou je doc. Lenka Rovná z FSV UK. Senát zastupuje Josef Zieleniec (alternátem je František Kroupa), Poslaneckou sněmovnu pak Jan Zahradil (alternátem je Petr Nečas).

²⁶) <http://www.europa.eu.int/futurum/documents/offtext/doc151201-en.htm>

²⁷) Viz např. Konigová, L.: „An Ever Closer Finalité: Czech Future of Europe Discourse.“ In: *Slovak Foreign Policy Affairs* 1/2002, s. 32–47.

²⁸) <http://europa.eu.int/comm/public-opinion/ceeb-en.htm>

²⁹) V ČR se referendum o vstupu do EU plánuje na 15. a 16. 6. 2003.

Zahraníční politika většiny vyspělých zemí se vyznačuje silnou kontinuitou a stabilitou. V hlavních směrech a prioritách zahraniční politiky, na rozdíl od mnohých otázek politiky domácí, v těchto zemích obvykle panuje shoda rozhodujících politických sil. Po letošních volbách je tomu podobně i v České republice, s částečnou výjimkou stran opozice.

Na rozdíl od přelomového léta 1998, kdy se vlády ujala sociální demokracie, se tentokrát změna ve funkci ministra zahraničí (odchod sociálního demokrata Jana Kavana a nástup do té doby opozičního politika, lidovce Cyrila Svobody) promítla do celkové koncepce české zahraniční politiky jen minimálně. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, jako hlavní výkonný a legislativní orgán vlády pro zajišťování základních cílů naší zahraniční politiky, pokračuje v uskučňování strategických priorit, stanovených předchozí vládou.

Těmito prioritami je začlenění České republiky do Evropské unie, boj proti terorismu, členství v NATO, rozvoj dvoustranných vztahů, a to zvláště se sousedními státy, regionální spolupráce, rozvoj mnohostranných vztahů a posilování vnější ekonomické spolupráce.

Proces začleňování České republiky do Evropské unie vstoupil v roce 2002 do závěrečné etapy. Jak potvrdila nedávno zveřejněná Pravidelná zpráva Evropské komise o pokroku ČR v přípravě na vstup do EU, naše země dosáhla značného pokroku i celkově vysokého stupně připravenosti na členství. Česká republika plní kodaňská kritéria v politické i ekonomické oblasti a je schopna plnit povinnosti člena EU. Česká republika je v této zprávě označena jako země, která respektuje lidská práva a svobody a je fungující tržní ekonomikou. Lze tudíž předpokládat, že po uzavření kapitol Doprava, Zemědělství, Instituce, a Finanční a rozpočtová ustanovení bude náš stát vyzván ke vstupu do Unie. Přístupová smlouva by měla být podepsána v dubnu 2003 v Aténách, ratifikační referendum by se mělo uskutečnit v červnu 2003 a samotný vstup pak v průběhu roku 2004, tak aby se Česká republika, společně s ostatními novými členy, již mohla v červnu 2004 zúčastnit voleb do Evropského parlamentu.

Předmětem soustředěné pozornosti české zahraniční politiky zůstává i nadále boj proti mezinárodnímu terorismu. Tak jako bezprostředně po 11. září 2001, tak i nyní Česká republika aktivně podporuje činnost globální protiteroristické koalice. Cílem tohoto úsilí je nejen dopadení a potrestání aktérů teroristických útoků na USA, ale i podpora všech forem boje proti mezinárodnímu organizovanému zločinu, obchodu se zbraněmi, drogami a lidmi, včetně zamezení financování těchto aktivit. Česká republika v této souvislosti úzce koordinuje své kroky se zahraničními partnery v oblastech poli-

Kontinuita české zahraniční politiky

LIBOR ROUČEK

cejní spolupráce, zpravodajských služeb i spolupráce vojenské. Armáda České republiky, konkrétně odřad radiální, chemické a biologické ochrany, v souladu s článkem 5 Severoatlantické smlouvy působí v rámci protiteroristické operace „Trvalá svoboda“. Připravena zasáhnout v zahraničí je i 6. rota speciálních sil.

Úspěšná integrace České republiky do politických i vojenských struktur NATO byla potvrzena příležitostí uspořádat summit Aliance v Praze v listopadu letošního roku. Pro naši zemi se tak otevřela jedinečná možnost prezentovat se v celosvětovém měřítku organizačně i myšlenkově. Určující témata summitu – „nové schopnosti, noví členové, nové vztahy“ – určují i naši zahraniční politiku. V oblasti nových schopností a účinnější specializace jednotlivých členských zemí ČR přispívá svými špičkovými kapacitami na poli ochrany proti chemickým a biologickým zbraním. V otázce rozšíření Aliance ČR podporuje široké rozšíření o 7 zemí, přičemž absolutní prioritou pro nás zůstává vstup Slovenska. A pokud jde o nové vztahy, Česká republika má zájem na uzavření rámcové dohody NATO-EU, prohlubování spolupráce NATO-Rusko i navazování užších vztahů členů Aliance s partnery v EAPC.

Silnou kontinuitu vykazuje česká zahraniční politika i při

spolupráci s našimi sousedy a v rámci jednotlivých regionálních uskupení. Velmi intenzivní, bezproblémové a zcela nadstandardní zůstávají naše vztahy se Slovenskou republikou. Pravidelné návštěvy a mnohá setkávání našich nejvyšších představitelů jsou toho nejlepším důkazem. První zahraniční oficiální návštěva nového předsedy vlády Špidly do Varšavy potvrdila blízkost, vysokou úroveň a bezproblémovost našich vztahů i s Polskem. Zcela zásadní mají pro Českou republiku vztahy s Německem. Německo je náš největší soused, největší zahraniční investor i obchodní partner, spolek v NATO a zanedlouho i spolek v EU. S Německem nás pojí nescíslné množství společných zájmů, avšak s některými, převážně sudetoněmeckými skupinami rozděluje pohled na minulost. Záležit bude na schopnosti obou nových vlád, zda dovolí, aby tyto zcela marginální otázky minulosti vrhly stín na jinak velmi přátelské, úzké a intenzivní celkové vztahy současnosti. Podobně je tomu i s Rakouskem. Česká strana má upřímný zájem na pěstování přátelských a úzkých vztahů

i s naším jižním sousedem. Záležit však bude též na nové rakouské vládě. Vláda minulé, s přítomností krajně pravicové strany Svobodných pověsti Rakouska i rakouskočeským vztahům mnoho neprospěla.

Velmi úspěšně se již čtyři roky rozvíjí spolupráce v rámci Visegrádské skupiny. Česká republika, Slovensko, Polsko a Maďarsko tímto společně přispívají k všestranné stabilitě ve střeoevropském prostoru i k integraci našich zemí do EU. Předpoklad je, že Visegrádská čtyřka bude spolupracovat i po rozšíření Unie a některé otázky koordinovat například i se zeměmi Beneluxu, případně Severské rady.

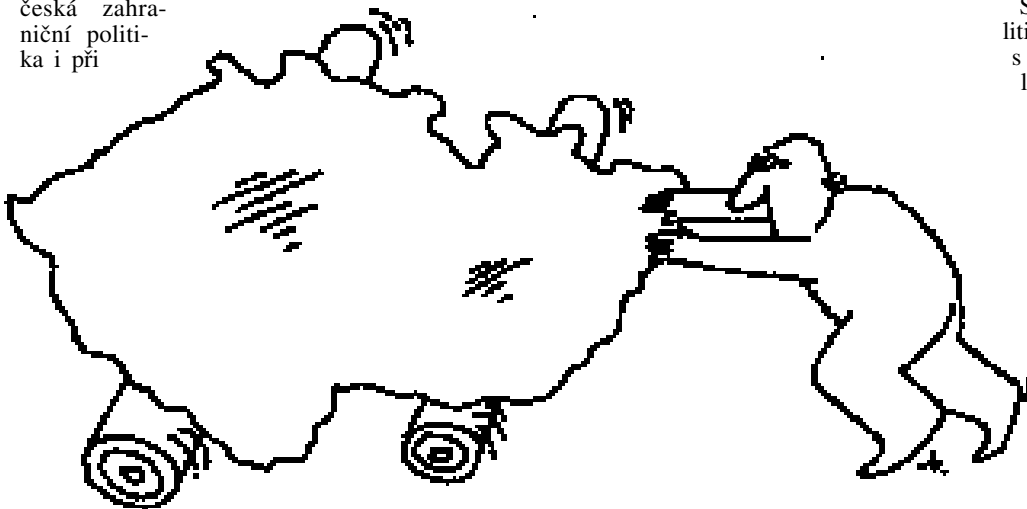
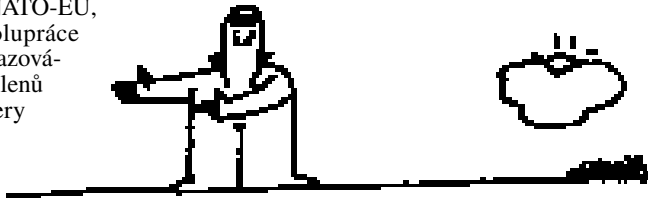
Za jeden ze základních pilířů naší zahraniční politiky považuje i nová vláda pevnou transatlantickou vazbu s USA a Kanadou, stejně jako posilování všestranné spolupráce s demokratickým Ruskem. Na Blízkém východě usiluje Česká republika o vyvážené postoje, vycházející z deklarovaných stanovisek EU a OSN. Snaha je i využít české předsednictví 57. Valného shromáždění OSN k posílení mezinárodního postavení ČR.

Nedošlo-li v letošním roce v souvislosti se změnou vlády ke změně strategických priorit české zahraniční politiky, naskýtá se otázka, zda by k této změně mohlo dojít někdy v budoucnu. Odpověď zní následovně: za této koaliční vlády, pokud nenastane nějaký silný a nenadálý impuls zvenjšku, těžko. V otázkách zahraniční politiky zastávají totiž ČSSD, KDU-ČSL i US-DEU velmi blízká, ne-li totožná stanoviska. Vliv sociálních demokratů na vládu je navíc tak dominantní, že bez jejich souhlasu není žádná změna možná. Ano, i během této vlády bude v zahraniční politice docházet k občasnému nedorozuměním či sporům. K prvním, jako byla třeba neúčast nejvyšších státních představitelů na zahájení letošního VS OSN v New Yorku či nabídka ministra Svobody Rakousku na vytvoření mezinárodní energetické skupiny, bez vědomí a předchozího souhlasu vlády, již dokonce došlo. Tyto záležitosti však nespádají do kategorie strategických priorit.

Současné priority české zahraniční politiky by mohla změnit pouze jiná vláda s účastí ODS či KSČM. Pokud by vláda ODS, zcela jistě by zahraniční politika ČR byla méně proevropská. Evropská unie by byla chápána v první řadě jako zóna volného obchodu a upřednostňována by byla především mezivládní kooperace. Visegrádská čtyřka by se zřejmě zcela rozpadla.

Pokud by vládla KSČM, v zahraniční politice by nastal převrat. Protievropské, protiatlantické a protiamerické postoje KSČM jsou totiž se současnými prioritami české zahraniční politiky zcela neslučitelné.

○

Rozpuštění zahraníční politiky ČR

JAN ZAHRADIL

V kapitole vládního programového prohlášení, věnované Evropské unii, se praví, že vláda „se bude zasazovat o další prohlubování a rozšiřování ekonomické a politické integrace Evropy...o posilování...nadnárodních prvků v jejím vývoji“. Není zcela jasné, co to má přesně znamenat pro českou zahraniční politiku, nicméně tyto výroky by měly vzbudit určitou ostražitost nad jejím dalším osudem.

Je neoddiskutovatelným faktem, že současná vláda patří i v evropském kontextu ke spíše extrémně „profederalistickému“ politickému křídlu, které se vyžívá v konstrukci unitárního evropského státu, charakterizovaného kromě již existující monetární unie také unií fiskální, dále institucionálním uspořádáním, postavením na ústavě a právní subjektivitě EU – a samozřejmě také důsledně sjednocenou zahraniční politikou EU. Oficiálně tlumočené postoje zástupce vlády ČR v právě probíhajícímu Konventu o budoucnosti EU jsou jen jedním z celé řady dalších důkazů této vládní linie. Je tedy docela dobře možné, že právě tato vláda přispěje výrazným dílem k dalšímu zapojování, či spíše „rozpoštění“ samostatné zahraniční politiky ČR – jako jedné z klíčových charakteristik suverenity státu – v proudy „evropské“ zahraniční politiky, ve skutečnosti určované několika málo velkými členskými zeměmi EU (zejména Francií a Německem). Tím se také tato vláda odlišuje od všech dosavadních vlád po roce 1989.

Dokonce i Zemanova vláda, byť se verbálně často hlásila k eurofederalismu, projevovala alespoň příležitostně náznaky vlastních politických pozic, jakkoliv se tyto mohly jevit kontroverzními. Asi nejznámějším příkladem jsou známé výroky samotného Miloše Zemana ohledně palestinsko-izraelského konfliktu během jeho návštěvy v Izraeli. Hněvivá a neadekvátní reakce, která následně přišla z EU, ze všeho nejvíc připomínala poměr protektora k vazalovi a dokázala, jak háklivá je nadnárodní úroveň EU na jakémkoliv projevu autonomie, především ze strany kandidátských zemí. Ten, kdo se jich dopustí, se okamžitě ocitne ve stínu podezření jako potenciální „troublemaker“.

Myšlenkové základy vládní pozice jsou více než zřejmé. Jde především o postmoderní ideologii vágně definovaného „evropanství“, která považuje za nevyhnutelné odumírání a demontáž tzv. národního státu v důsledku globalizačních procesů a naopak jeho nahrazení nadnárodním celkem. Tato ideologie se ovšem ocitá v rozporu s rozhodujícími rysy evropských demokratických dějin, protože opomíjí takové atributy stabilního státu, jako je spojující historická zkušenost, společně utvářený typ demokracie a z ní pramenící společná politická kultura a další. Na těchto atributech jsou ovšem – zcela samozřejmě – postaveny i základní postuláty státní zahraniční politiky. Zdá se tedy, že nejen pro kontinuitu, ale i pro samotnou existenci české zahraniční politiky bude klíčový právě postoj rozhodujících politických sil vůči budoucí podobě integračních procesů.

Devadesátá léta se odehrávala ve znamení poměrně širokého konsensu ohledně hlavního

proudu české zahraniční politiky. Bylo to jednoduché: obecná hesla o návratu do Evropy, o zapojování do nejrůznějších multilaterálních systémů, o budování bilaterálních vztahů atd. poskytovala tak široký prostor k různosti interpretací, že se do něj vešlo téměř vše. Tato zdánlivá idyla nyní končí. Barbarský útok na USA z loňského roku tragicky podtrhl účet trestuhodně naivního desetiletí, v němž docházelo k trvalému podceňování bezpečnostní problematiky a nových bezpečnostních rizik. Po 11. září 2001 se již nelze trapně vykrucovat z nezbytnosti posilovat a nikoliv oslabovat transatlantické jádro euroamerické civilizace. Místo toho jsme v uplynulých dekádách byli svědky stále silnějšího tlaku na budování samostatné evropské zahraniční a bezpečnostní politiky v rámci II. pilíře EU.

Tento v zásadě chvalýhodný úmysl evropských zemí převzít větší spoluzodpovědnost za vlastní bezpečnost byl doprovázen znepokojivými příznaky: více či méně implicitním antiamerikanismem, snahou některých zemí o restauraci ztracených velmocenských pozic, politikou nejrůznějších koncesí vůči některým problematickým režimům třetího světa. Někdy to dokonce působilo dojmem, že se zde směřuje k jakémusi postupnému oddělování Evropy od USA, k rozvolňování transatlantické vazby, k budování paralelních, či dokonce konkurenčních struktur vůči NATO. Nemálo evropských politiků stále sní o vyjmutí mechanismů tvorby společné zahraniční a bezpečnostní politiky z principu jednomyslného rozhodování a o jejich zařazení pod hlasování kvalifikovanou většinou. K těmto jevům česká zahraniční politika po roce 1998 nejen mlčela, ale působila dojmem, že je dokonce příležitostně podporuje.

Hlavním problémem české zahraniční politiky je totiž skutečnost, že od roku 1992 nikdy nedošlo k politické definici národních zájmů, ke stanovení nástrojů, jak tyto zájmy chránit, a ke stanovení krátko-, středně- a dlouhodobých horizontů při ochraně těchto zájmů. To by usnadnilo kontinuitu zahraničněpolitických postojů bez ohledu na to, která politická garnitura je zrovna u moci. Termín „národní zájmy“ se stal naopak terčem posměchu různých „europeizovaných“ analytiků a žurnalistů (za všechny stačí připomenout B. Doležala, který tento termín považuje za přežitý a šovinistický!). Případně se od některých našich politiků dozvídáme takové logické perly, jako že hlavním národním zájmem ČR je vstup do Evropské unie – jako by vstup do nějaké nadnárodní či multilaterální instituce byl cílem sám o sobě, místo aby byl instrumentem k realizaci zmíněných zájmů. Především je třeba si uvědomit, že české země byly během uplynulých staletí součástí již

několika nadnárodních integrovaných celků, které se vždy dříve nebo později rozpadly. Proto by bylo chybou pohlížet na dnešní podobu evropského integračního procesu jako na jakousi „finalitu“ evropského vývoje, která je sama o sobě řešením a receptem na všechny problémy.

Je zřetelné, že svobodně a zdola vzniklá jednota volně spjatých a spolupracujících evropských států je plně v souladu s českou státní ideou. Na této ideji – jako perspektivní formulaci národní identity a z ní odvozené státní suverenity – je postaven hlavní proud moderní české politiky, ztělesňovaný např. kontinuitou Palacký–Havlíček–Masaryk. Palacký svou filosofii dějin kladl důraz na české reformační tradice a na těchto základech vymezil moderní demokratickou politiku. Havlíček vyzvedával mj. příklad anglické, ale i americké demokratické revoluce a Masaryk navázal důrazem na spřízněnost americké tradice svobodomyslné demokracie s českými (československými) tradicemi.

Povinností soudobých politických elit by proto mělo být navázat na zpřetřhanou kontinuitu těchto rozhodujících liberálně-demokratických tradic české moderní politiky a z nich vyzvodit i účinnou politiku zahraniční. Místo toho se zdá, že některé politické a intelektuální kruhy stále hledají vzory v bývalém rakousko-uherském či soudobém německém federalismu nebo panevropanství, případně se inspiroují v marxismu zakořeněných regulativně-distributivních modelech či v centralizujících praktikách politického katolicismu.

Pokud si česká zahraniční politika neujasní, z jakých ideových a filosofických pramenů vlastně vychází, bude jejím smutným údělem stále jen následovat ty silnější. Přitom právě pro malé či středně velké státy je mimořádně důležité formulovat viditelnou a aktivní zahraniční politiku. Nemělo by koneckonců být ani příliš obtížné sjednotit se na definici oněch národních zájmů v oblasti politické, bezpečnostní a ekonomické. V politické oblasti – vedle rozšiřování prostoru práva, svobody, demokracie a vedle udržení zřetelně vymezené národní identity – je prvořadým národním zájmem ČR upevnování takového mezinárodně-právního prostředí a řádu, v němž platí v zásadě stejná pravidla pro malé i velké státy.

V oblasti bezpečnostní jde především o udržení celistvého, stabilního a bezpečného euroatlantického prostoru a ČR jako jeho součásti. Konečně v oblasti ekonomické má ČR – jako malá, otevřená, exportně orientovaná ekonomika – zájem na dalším otevírání a propojování trhů bez zbytečných obchodních překážek. Z toho lze pak velmi jednoduše vyvodit praktické závěry, které by měla česká diplomacie dlouhodobě prosazovat.

Měli bychom si brát příklad z jiných menších evropských zemí – např. skandinávských. Ty se dlouhodobě viditelně zahraničněpoliticky profilují (v jejich případě na poli ochrany lidských práv a aktivního působení v multilaterálních světových organizacích). Česká republika by díky své historické zkušenosti měla stanout pevně na pozicích atlantického konzervatismu (tedy ochraně a posilování atlantické vazby) a na nich se profilovat. Naší vizí musí být budování širokého, bezpečnostně, politicky, ale perspektivně i ekonomicky propojeného euroatlantického prostoru – nikoliv budování „pevnosti Evropa“ vymezující se jako údajný korektiv či protiváha vůči roli USA ve světě.

Česko-německé vztahy

OTTO PICK

Kdybychom posuzovali současný stav česko-německých vztahů pouze podle ekonomických ukazatelů, bylo by skoro vše v nejlepší pořádku. Během posledních deseti let se Německo stalo nejdůležitějším obchodním partnerem České republiky. Podíl SRN v celkovém obrátu českého zahraničního obchodu se zvýšil z 26 procent v roce 1993 na 35,4 procenta v roce 2001.

Z investičního hlediska je situace též poměrně příznivá. V České republice působí přibližně 1200 německých firem. V letech 1993–2001 přišlo do ČR 26,76 miliardy amerických dolarů přímých investic – na prvním místě je Nizozemsko (27,6 procenta), na druhém SRN (26 procent). Německé investice proudily především do automobilového průmyslu, elektroniky a do technických, obchodních a finančních služeb.

Zřetelná míra závislosti má určité nevýhody. Česká ekonomika podléhá vlivům a trendům, které nemůže řídit ani kontrolovat. Zahraniční obchod České republiky se už delší dobu potýká se silnou korunou. Styky s Německem jsou nadto ovlivněny hospodářskou krizí v SRN – v roce 2001 se aktivní saldo českého obchodu s Německem propadlo o polovinu oproti roku 2000. Letošní povodně způsobily další potíže.

Lidské vztahy jsou celkem dobré. Přeshraniční spolupráce probíhá úspěšně: obce a města řeší společně místní problémy a využívá se řada výhod poskytovaných systémem euroregionů. Spolupráce ve školství a v kulturní oblasti zaznamenala uspokojivý vývoj. Existuje řada česko-německých hudebních festivalů a výstav. Každoroční pražská přehlídka německého divadla se těší značné oblibě. Počet českých studentů na německých univerzitách rok od roku roste – počet studentských víz pro české studenty v SRN se téměř zdvojnásobil v letech 1999–2001 (757 oproti 1342). Většina zahraničních studentů studujících češtinu pomocí českých vládních grantů pochází z Německa.

Oproti tomu studijní výměny nejsou bez problémů. Například Česko-německé fórum mládeže poukázalo oprávněně na řadu především českých byrokratických překážek, naposledy fórum své výhrady upřesnilo na setkání v Berlíně v listopadu 2002.

Během letošního léta zaznamenaly mediální komentáře viditelný propad česko-německých vztahů. Hlavní příčinou byla volební kampaň v České republice a v SRN. Vzniklo ovzduší plné nevěřivosti, vzájemného nepochopení a populistické rétoriky – vývoj, který skoro pohltil úspěchy zaznamenané od roku 1989. Než došlo k výměně negramotných urážek a přecitlivělých ozvěn, byly vztahy na vládní úrovni mezi Prahou a Berlínem téměř nadstandardní.

Členství ČR v Severoatlantické alianci znamená, že poprvé v moderních dějinách existují spojenecké vazby mezi Českem a Německem. Praha navíc oceňuje podporu spolkové vlády pro vstup ČR do Evropské unie. Jednání o vstupu do EU však narazilo na problémy, které jsou určitě řešitelné, ale které mají negativní dopad na vztahy k SRN. Německo žádá, aby zavedení jednotného trhu pracovních sil bylo pro nové členy EU odloženo na několik let. V Praze není

příliš velké pochopení pro německé obavy z možného přívalu „laciných“ pracovních sil z východu a zapomíná se, že obdobné moratorium postihlo svého času Portugalsko a Španělsko. Další komplikací je debata o diskriminačních opatřeních v otázce dotací pro zemědělce v kandidátských státech. Částečně je to důsledek společného úsilí Francie a Německa udržet dotace pro své zemědělce na současné úrovni nejméně do roku 2013.

Podpis česko-německé deklarace z roku 1997 byl považován za bod obrátu ve vzájemných vztazích obou zemí. Deklarace se skromně omlouvá za příkoří a zločiny páchané v minulosti a zároveň prohlašuje, že smluvní strany vůči sobě nebudou uplatňovat materiální nároky. Deklarace zřídila Česko-německý fond budoucnosti a Česko-německé diskusní fórum řízené Koordinační radou. Obě instituce jsou užitečné, ale jádra sudetoněmeckého problému se nedotkly. Deklarace měla narysovat tlustou čáru pod minulostí. Čáry se kreslí lehce na papíře, ale ne v podvědomí lidí. Česká politika považuje deklaraci za základ pro další vývoj vztahů s Německem, a tak vlastně vychází z mylných představ. Reálný stav věcí odhalila předvolební kampaň – minulost znovu ohrozila plný chod vzájemných vztahů.

V České republice existuje nadále strach z Německa, obzvláště mezi starší generací. Mnichov a protektorát jsou ještě v paměti a dlouholetá komunistická propaganda o německém „revanšismu“ zanechala své stopy. Volební kampaň přivedla sudetoněmeckou otázku k novému životu. Jak v Česku, tak v Německu politici nedovedli odolat pokušení vyvolávat duchy minulých křivd, aby tím získali volební kapitál. Volební kampaň řady českých politických stran se točila kolem tzv. Benešových dekretů. Deklarace z roku 1997 je prohlásila za „vyhaslé“, ale sudetoněmecké organizace v Bavorsku nadále žádaly

je -

jich zrušení. Po dlouhá léta ovlivňoval tento vleký problém vývoj česko-německých vztahů, ale v uspořádání styků mezi Prahou a Bonnem, později Berlínem, hlavní úlohu nehrál. Když ale Miloš Zeman popsal sudetské Němce víceméně jako kolektivní Hitlerovu pátku kolonu, vyvolal v předvolebním období pochopitelně ostré reakce v Německu. Kancléř Schröder zrušil návštěvu Prahy. Němečtí politici všech barev – od Schillyho po Stoibera – hlasitě kritizovali Benešovy dekrety.

Konfrontace se vystupňovala v předvolebním období v České republice. Každá politická strana se pasovala za obhájce „národních zájmů“, aniž by dovedla tyto zájmy definovat a upřesnit. Krátce před skončením funkčního období potvrdila Poslanecká sněmovna jednohlasně, že poválečné uspořádání se měnit nebude.

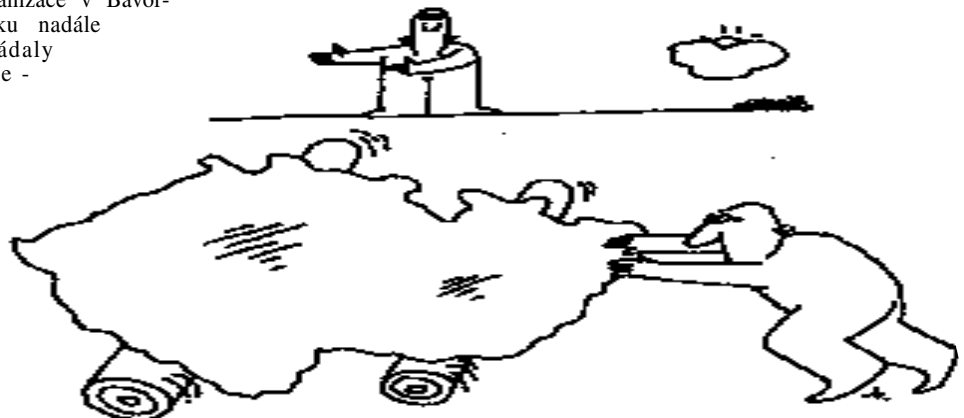
Výsledek voleb ale ukázal, že reakce voličů na neonacionalistickou rétoriku byla celkem vlažná. V Německu to dopadlo podobně – tam rudozelená koalice získala hlasy především svou kritikou amerických úmyslů vůči Iráku. Kauza Benešových dekretů měla překvapivě zanedbatelný dopad na výsledek voleb jak v České republice, tak v Německu. Nebláhá předvolební agitace ovšem způsobila kvalitativní zhoršení česko-německých vztahů.

Po volbách se situace uklidnila. Politici mají jiné úkoly a jiné starosti. Právnická dobrozdání potvrdila, že Benešovy dekrety nejsou překážkou pro vstup ČR do EU. Nicméně německá strana nadále požaduje od České republiky jakési „gesto“, které by se dalo vyhodnotit jako morální zadostiučinění pro nevinné oběti odsunu. Není jasné, v jaké formě by se takové „gesto“ mělo předkládat, ale debatě o této otázce se česká strana nevyhne.

Česko-německý vztah nezačíná a nekončí sudetoněmeckou otázkou. Katalog společných zájmů je mnohem rozsáhlejší: spolupráce v EU a NATO, vývoj oboustranně prospěšných ekonomických styků, kulturní výměny atd.

Obě strany stojí před naléhavým úkolem: odstranit důsledky předvolebního tažení a obnovit vzájemnou důvěru. Návrat k normálnímu stavu věcí by sloužil jako základ pro dlouhodobé rozvinutí vzájemných vztahů.

V tomto kontextu si Praha musí uvědomit výchozí asymetrii česko-německých vazeb. Vztah k Německu bude vždy ve středu pozornosti české zahraniční politiky. V Berlíně však německo-české vztahy nepatří mezi absolutní priority německé zahraniční politiky, patří prostě do mnohem širší palety německých zájmů. ○

Před deseti lety se rozdělila československá armáda

PAVOL GAVLAS,
ANTONÍN RAŠEK A KOL.¹⁾

Po rozpadu socialistické soustavy a Varšavské smlouvy se v postkomunistických zemích pro dlouhodobé pozitivní neřešení národnostních otázek zvedla vlna nacionalismu, která vedla k dezintegračním tendencím a k rozpadu řady států a k vytvoření států nových, nástupnických, jež většinou kdysi v různých časových obdobích již existovaly. Na prvním místě to byl rozpad Sovětského svazu, ale i Jugoslávie a Československa.

Rozdělení armády jakéhokoli státu a v kterékoli situaci není jednoduché. Představuje souhrn vzájemně spjatých státních, společenských, politických, ekonomických, vojensko-technických, sociálně právních, personálních, organizačních a jiných úkolů, které je třeba kvalifikovaně analyzovat, řešit, plánovat a realizovat. A má i řadu politických, sociálních, ekonomických, personálních, profesních, mezilidských, rodinných, příbuzenských, existenčních i existenciálních důsledků. Dalo se předpokládat, že sociální problémy spjaté s dělením armády budou složitější a budou mít hlubší dopady než v jiných oblastech a resortech činnosti.

Národnostní soudržnost československé armády

Z historie československé armády je patrné, že vznikla jako instituce pro národy a národnosti československého státu společná. Ve vědomí vojáků převládaly ideje vzájemné soudržnosti. Přisahali společnému státu a osvojili si federalistické vědomí. Existovalo proto jisté nebezpečí, že pokud toto vědomí zmizí, oživí se vědomí národní, které může přerůst v nacionalismus, se všemi průvodními znaky. Situace byla o to složitější, že v žádném jiném státu nebyl do takové míry pěstován duch společného státu jako v armádě. Konečně armáda je sama svou podstatou určena a vytvářena na principech nedotknutelnosti její celistvosti.²⁾

I přes tyto sociální složitosti a technickou náročnost bylo rozdělení armády provedeno bez vážnějších problémů, což svědčilo o loajalitě armády i její akceschopnosti. Předpoklad, že pro „federalní“ myšlení převažující části vojáků z povolání budou s rozdělením armády problémy, se nenaplnil. Armáda je provedla profesionálně perfektně. Neprokázalo se také, že vznikne řada problémů po rozdělení armády. Nejen občané, ale i vojáci se s tímto faktem převážně vypořádali. I když se dalo předpokládat, že u jistě části

občanů, zejména starších, toto rozdělení bude dlouho stigmatizující událostí.

Nelze se ovšem vyhnout otázce, proč mocenská instituce, jakou armáda nesporně je, při svém federalistickém vědomí a myšlení, neovlivnila podstatněji probíhající dezintegrační proces, který byl proti jejímu dosaždánímu charakteru a profilu. Bylo tomu tak především proto, že jako mocenská součást komunistického režimu byla v tu dobu u rozhodujících vrstev společnosti v neoblíbené, výrazně oslabené a ve zjevné defenzivě. V žádném případě si nemohla dovolit angažovat se a vystoupit, tato její aktivita by byla chápána jako vměšování do vnitřních politických záležitostí, a navíc neomluvitelným zásahem do postupujícího demokratizačního procesu společnosti. Její postoj byl podmíněn tím, že byla vnímána jako součást režimu, a ne československého státu. Proto jiný postoj než loajální nebyl ani možný. Nemluví o tom, že by byl zjevně neúspěšný a objektivně nesprávný. Druhým faktorem byla skutečnost, že vojáci československé armády vždy respektovali rozhodnutí politických institucí státu.

Rozdělením armády došlo k personálnímu oslabení armády, ne však v předpokládaném rozsahu. Většina Slováků v Armádě České republiky a většina Čechů v Armádě Slovenské republiky sloužila a mnohdy ještě slouží bez vážnějších problémů. Na druhé straně rozdělením armády se podařilo eliminovat některé vzájemné personální vazby, které se vytvářely na národnostním základě.

Hlavními problémy dělení armády bylo řešení personálních otázek do té doby záměrně národnostně smíšeně budované armády, dělení zbraňových systémů, techniky, munice a materiálu rozmístěných podle odlišné vojenské doktríny, nevyhovující zájmům vznikajících národnostních republik, dělení jednotek UNPROFOR a řešení složitých problémů do té doby jednotně archivní služby.

Politický rámec dělení republiky

Po volbách v červnu 1992 zvítězila v českých zemích pravice konzervativní koalice orientovaná na rychlou privatizaci státního majetku, kdežto na Slovensku levicověji orientovaná koalice profilující se výrazněji nacionálně a usilující výrazněji o samostatnost. Zatímco Klausovo politické křídlo mělo jen nepatrnou převahu, Mečiarovo na Slovensku bylo daleko významnější. Dalo se proto předpokládat, že ve Federálním shromáždění bude mít převahu levice a nacionálně orientované strany, což znepokojilo představitele pravice v českých zemích natolik, že dali přednost rozdělení státu. Situace pro vytvoření dvou samostatných států byla pro ně příznivá, na Slovensku byla dokonce jedna ze stran, která o to otevřeně usilovala (Slovenská národní strana), a také představitel vítězného Hnutí za demokratické Slovensko Vladimír Mečiar se netajil snahou dosáhnout větší samostatnosti. Obrazně řečeno, vlamoval se do dveří, které mu Václav Klaus s potěšením otevřel. Na těchto dvou protagonistech leží i odpovědnost za rozdělení téměř tři čtvrtě století existujícího československého státu. Zvláště v souvislosti s tím, že se k tomu nemohli vyslovit občané v referendu.

Politický rámec rozdělení armády

Brzy se začaly objevovat obavy i pokud jde o armádu. Dalo se předpokládat, že při sestavování federální vlády dostane Ministerstvo obrany ČSFR politik slovenské národnosti, protože česká koalice bude mít spíše zájem o Ministerstvo vnitra ČSFR a Bezpečnostní informační službu. V případě obsazení funkce ministra obrany slovenským politikem podle názoru některých českých politiků a novinářů hrozilo, že při pokračující redlokaci armády bude na Slovensko přesunuta modernější technika. Objektivní důvod by se našel: destabilizovaná teritoria, především na území bývalé Jugoslávie, byla blíže slovenských hranic. Dalším problémem mohly být požadavky na výstavbu chybějících letišť na Slovensku ve výši několika miliard. V případě rozdělení československého státu by tato technika a zařízení zůstaly na Slovensku. V činnosti Federálního ministerstva vnitra nebezpečí podobného typu nehrozila.

Návrh Hnutí za demokratické Slovensko na jmenování generála Imricha Andrejčáka byl proto komentován jako snaha zajistit likvidaci československé armády. Ne sehrát roli koncepční, tvůrčí a dlouhodobou, zvláště z hlediska potřeb NATO, což mohl zajistit jen civilista, nejlépe s diplomatickou zkušeností a s kontakty se západním světem. Jeho kvality byly také ve srovnání s bývalým velitelem Východního vojenského okruhu generálem Jozefem Tuchyňou hodnoceny jako nižší. Ten byl v té době ve slovenské vládě ministrem vnitra a nejbávanějším kandidátem na místo ministra obrany v případě osamostatnění Slovenské republiky.

Na druhé straně však Imrich Andrejčák byl hodnocen jako nejhodnější typ generála, který splní bez problémů a konfliktů politické rozhodnutí o rozdělení státu, konkrétně pak československé armády. Jeho krédem také bylo dodržovat ústavnost a zákony, zajis-

tit sociální a pracovní jistoty velitelského sboru, přesvědčit občany, že nevydávají prostředky na obranu zbytečně. V zahraniční politice se chtěl orientovat na spolupráci především s armádami Visegrádské trojky a s NATO. Chtěl i při změně státoprávního uspořádání zachovat jednotné velení. V případě rozdělení armády ji chtěl dělit tak, aby kdykoli bylo možné vytvořit společné velení. Stejně tak, aby existovalo po celou dobu rozdělovacího procesu, a to až do doby, než budou vytvořeny podmínky plně bojové a operační pohotovosti obou armád.

Pokud jde o státoprávní uspořádání, byl Imrich Andrejčák jednoznačně pro federaci. Toto jeho krédo však silně narušilo prohlášení slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, že nový ministr obrany Imrich Andrejčák pracuje na realizaci myšlenky vytvoření slovenských pluků a později i ustavení vojenského velitelství na Slovensku. Podobně zapůsobilo i Mečiarovo prohlášení, iniciované především Asociací slovenských vojáků, požadovat na české straně finanční kompenzaci za výstavbu vojenských zařízení v Čechách a na Moravě v ceně několika set miliard korun. Z české strany byla tato snaha odmítnuta s poukazem na skutečnost, že podobně by musela být kompenzována hodnota zbrojního průmyslu vybudovaného na Slovensku a vojenských pozemků na slovenském území.

Představitelé vítězné Občanské demokratické strany možnost společného velení a podobného typu finančních kompenzací následně odmítli. A to především jako snahu „armádní lobby zakonzervovat společné velení ještě na několik roků“ (Václav Klaus). Také Vladimír Mečiar uznal, že při rozdělení státu nemohou být při existenci společného vojenského velení zachovány principy civilní kontroly armády. Trval však na tom, že rozdělení armády je do tří let zcela nemožné a musí se najít kompromisní řešení.

Proto byla vážnou otázkou diskuse, jak dlouho potrvá rozdělení armády. Časové intervaly byly až desetinásobné. Ti, kdo byli proti rychlému rozdělení Československa a jeho armády, odhadovali potřebný čas na dva až tři roky. Zastánci rychlého rozdělení se domnívali, že rozdělení je možné provést za čtvrt roku. Stejného mínění byli i vojensští odborníci, ovšem s poukazem na to, že některé problémy by se musely řešit ještě po rozdělení jednotné republiky a část nejde dost dobře rozdělit vůbec (zpravodajské archivy). Ještě na konci třetího kvartálu roku 1992 se předpokládalo, že při změnách státoprávního uspořádání dojde k rozdělení armády až v průběhu roku 1993.

Je zajímavé, že přes všechna objektivní fakta byly oddalovací praktiky výraznější na slovenské straně. Důvody byly především finanční a zahraničněpolitické. Například dostavba a výstavba nových letišť na Slovensku by si vyžádala cca 15 miliard korun, které by bylo pro slovenskou stranu lepší hradit jako dosud z federálního rozpočtu. Ze zahraničněpolitických otázek to byly pak na prvním místě obavy Slovenska z maďarské menšiny na Slovensku.

I přes nevyjasněnost státoprávního uspořádání připravovala armáda teze, jak se po eventuálním přijetí politického rozhodnutí postup-

ně rozdělit. Základní myšlenkou bylo, aby se vojáci z povolání mohli svobodně rozhodnout, kde budou sloužit. Nepředpokládaly se vážné problémy s rozdělením pozemního vojska, kde již byla provedena redislokace. Složitějším problémem bylo rozdělení letectva, protože bylo spojeno s velkými finančními nároky. Jednou z možností bylo, že část slovenského vojenského letectva bude po jistou dobu rozmístěna na českých letištích. Jak se v tu dobu zdálo, nebyly predikovány problémy v jiných druzích zbraní.

Již koncem září 1992 bylo jasné, že se armáda rozdělí do konce roku a další konkrétní kontakty se budou kromě některých nedořešených otázek odehrávat na komerčním základě. Od 1. 1. 1993 měly však vzniknout Armáda České republiky a Armáda Slovenské republiky, které také svými ministerstvy obrany měly převzít do své podřízenosti, a tedy i odpovědnosti všechny podle dohody delimitované jednotky. Zároveň byly v tu dobu zahájeny práce na tvorbě vojenských doktrín budoucích samostatných republik. Předpokládalo se svobodné rozhodnutí vojáků z povolání i vojáků základní služby, kde chtějí sloužit, eventuálně dosloužit. Bez ohledu na národnost se předpokládalo vyžadovat, aby voják z povolání po volbě místa služby měl státní občanství té republiky, v jejíž armádě bude sloužit. Nové armády tedy neměly být budovány na národnostním principu, ale na státním občanství. Stejně tak se předpokládala smluvní spolupráce např. v přípravě na vojenských školách, v opravárenské činnosti apod.

Ke konci září 1992 dominoval ze slovenské strany tento názor premiéra Vladimíra Mečiara: „Jsou dvě krajnosti. Jednou je, že zanikne federace, a Ministerstvo obrany ČSFR a Generální štáb by měly nadále působit jako federální. Druhou krajností je, že po prvním lednu nebude nic společné. Je třeba mezi tím hledat zdravou dohodu. Dohodu o tom, že budou dvě armády, dvě ministerstva obrany, která mezi sebou uzavřou smlouvu o tom, co bude společné. Ale představa, že by se zachovalo federální ministerstvo obrany a generální štáb, je nerealistická. Nemůže být armáda bez politické kontroly státu. Armáda nemůže mít nadstátní úroveň.“ Bylo tedy obecně patrné, že Vladimír Mečiar si samostatnost slovenského státu, a tím i armády přál, ale úplné samostatnosti se obával.

Když chtěl proto ministr obrany Imrich Andrejčák zajistit tuto Mečiarovu představu, byl některými českým publicisty obviňován, že „od samého nástupu do funkce ministra obrany vyvíjí nevídanou iniciativu o zachování společné čs. armády, společného velení, nebo vytvoření minimodelu NATO“.³⁾ Podobné stanovisko zaujímal i někteří politici, např. federální ministr vnitra Petr Čermák z Občanské demokratické strany. Navíc s připomínkou, že česká armáda nebude řešit vztahy Slovenska s Maďarskem. Ze slovenské strany se ozvaly repliky, že zase slovenská armáda nebude za Čechy řešit vztahy se sudetskými Němci, protože rozdělením Československa ztrácí Česká republika územní svrchovanost nad Sudety. Což ovšem byl zjevný nonsens. Na druhé straně například místopředseda federální vlády Milan Čič

z Hnutí za demokratické Slovensko otevřeně prohlásil: „Myslím, že k rozdělení armády dojde ke dni zániku federace, ale například v otázkách majetkoprávních bude dělení majetku trvat delší dobu.“⁴⁾ Podobně reagoval i poslanec za Slovenskou národní stranu Ján Slota, že s rozdělením státu musí dojít i k rozdělení armády, že společná armáda dvou samostatných států je nesmyslem. Připustil však, že dělení bude těžké. Bylo tedy zřejmé, že ne všichni slovenští politici dali na prohlášení ministra obrany Andrejčáka, že dělení je třeba provést tak, aby byla neustále udržována vysoká bojeschopnost armády. V situaci, kdy republiku bezpečnostně nikdo bezprostředně neohrožoval, se to neukázalo jako přesvědčivý argument. Hlavní příčinou kromě finančních nákladů byla skutečnost, že rozdělením československé armády byla oslabena především slovenská bezpečnost a obranyschopnost. Ministrovi obrany Imrichovi Andrejčákovi však nezbylo nic jiného než realizovat rozhodnutí Rady obrany státu.

Jednání Rady obrany státu 28. 9. 1992 bylo rozhodujícím datem rozdělení obou armád. Slovenský premiér Vladimír Mečiar však z něho demonstrativně odešel, když nedosáhl určité institucionální formy vzájemných armádních vztahů po rozdělení jako obranné unie a finančního vyrovnání rozdílů ve vojenském vybavení českého a slovenského území. Rada obrany státu přesto rozhodla pokračovat v přípravě rozdělení armády a začít jednat o personálním začlenění vojáků z povolání různých národností do samostatných republikových armád. Bylo rozhodnuto, že faktická realizace bude závislá na zákonu o občanství. Toto rozhodnutí bylo přijato proto, že nikdo nepochybně, že armáda má být rozdělena k datu rozdělení státu. Český premiér k možnosti institucionalizace vzájemných vojenských vztahů řekl: „Nepadá v úvahu, abychom si tedy vytvořili nějaký nadnárodní expediční sbor, kterému by vládl kdosi, který by mohl dělat, co by případně uznal za vhodné.“

Náčelník Generálního štábu generál Karel Pezl bezprostředně ujistil veřejnost, že rozdělení armády je technicky vyřešeno a nepředpokládá se žádné finanční vyrovnávání. Bylo rozhodnuto jmenovat pro dělení armády z každé strany vládní zmocněnce, kteří měli mít v kompetenci i činnost související s budováním republikových ministerstev a štábů obrany.

Náčelník Generálního štábu ČSA generál Karel Pezl na tiskové konferenci 30. 9. 1992 v Praze prohlásil, že armáda je schopna se rozdělit dříve než do konce roku. Jeho prohlášení podpořil i bývalý ministr obrany Luboš Dobrovský, který zároveň přiznal, že rozdělení státu a armády vede k oboustrannému oslabení. Konkrétně se zmínil zvláště o vojenském školství a opravárenství.

Vystoupení NGŠ bylo reakcí na tiskovou konferenci v Bratislavě, kde slovenští vojensští odborníci prohlásili, že rozdělení armády je možné v horizontu tří let a urychlení může vést k tomu, že nebudou stanovena přesná pravidla a kontrola jejich dodržování, což může negativně ovlivnit a narušit budoucí česko-slovenské vztahy.

Mezinárodní kontext

Určitou roli hrál také mezinárodní kontext rozdělení československé armády, zvláště sdělení NATO, že se neobává rozdělení ČSFR. Oficiálně to na začátku října 1992 řekl v Praze zástupce vrchního velitele spojeneckých sil v Evropě generál D. Clauss. Zároveň ujistil o připravenosti NATO k další spolupráci. Vyslovil se s uznáním o kompetentnosti řešení problémů, zejména pokud jde o rozdělení armády a o následné formování obou nových armád. Podle něho probíhaly tyto přípravy cílevědomě a demokraticky.

Rozhodující bylo ovšem chování sousedů nových samostatných států, kteří se k rozdělení československého státu a jeho armády zachovali neutrálně, vědomi si složitosti problémů a zároveň mementa, které demonstroval rozpad Jugoslávie a úloha jugoslávské armády v tomto dezintegračním procesu.

Pokud jde o novou geopolitickou situaci, ministr zahraničí Jozef Zieleniec pro Lidovou demokracii 20. 11. 1992 prohlásil: „Dojde k poměrně značnému geopolitickému posunu. Česká republika přestane mít bezprostřední kontakt s podunajským prostorem, který je spojnicí s jihem Evropy a s Balkánem, nebude mít hranici s Maďarskem. Na druhé straně Slovenská republika ztrácí přímý kontakt s Německem. Stejně tak fakt, že ČR ztrácí bezprostřední kontakt s prostorem bývalého SSSR, je významným geopolitickým posunem. To vše vytváří novou geopolitickou situaci a vede k trochu jiným důrazům v zahraniční politice jak ČR, tak SR.“

Řešení personálních problémů

Řešení personálních problémů národnostně smíšené armády bylo v popředí pozornosti jak resortu obrany a armády, tak politické struktury a občanské veřejnosti. Týkalo se především českých a slovenských důstojníků, ostatní národnosti byly v armádě zastoupeny jen marginálně a ani nacionálně nebyly ve hře.

Personální problémy byly způsobeny poválečnou politikou, kdy přestaly být plněny požadavky Košického vládního programu; v němž bylo stanoveno, že v českých zemích a na Slovensku budou sloužit vojáci v národních jednotkách. To se podle sovětského vzoru neuskutečnilo, naopak, slovenští vojáci z povolání i v základní službě měli větší naději pro asymetrickou dislokaci jednotek sloužit spíše na západní hranici než doma.

Před rozdělením armády byla provedena analýza struktury velitelského sboru podle národnosti z hlediska jejich zařazení na konkrétním území. Zhruba 8600 vojáků z povolání slovenské národnosti sloužilo na českém území, 2580 českých důstojníků na slovenském území. Zájem o službu v té které armádě byl předběžně zjišťován anketou, v níž se vojáci z povolání měli rozhodnout o své budoucnosti do konce října 1992. Pro další službu v Armádě České republiky se rozhodlo 85 procent slovenských vojáků z povolání, pro službu v Armádě České republiky se rozhodlo více než dvojnásobné množství českých vojáků sloužících na Slovensku, což potvrdilo prognózu Institutu pro strategická

studia. Například na Moravě sloužilo v tu dobu 851 vojáků z povolání slovenské národnosti, z nichž zatím 82 se rozhodlo odejít na Slovensko. Z 997 vojáků v základní službě bydlících na Slovensku požádalo o přeložení 665. Definitivní rozhodnutí však generálové, důstojníci, praporčíci a poddůstojníci z povolání měli právo sdělit do tří měsíců po rozdělení státu a armády, tj. do 31. března 1993. Sondážní výzkumy ukázaly, že většina vojáků z povolání hodlala sloužit tam, kde dosud sloužila. Jen přibližně 10 až 15 procent z nich uvažovalo o změně.

Bez problému bylo rozděleno pět československých jednotek v rámci mezinárodních mírových sil v zahraničí.

Celkově se předpokládalo, že po rozdělení bude v Armádě České republiky sloužit 93 tisíc vojáků a v Armádě Slovenské republiky 46 tisíc.

Vážným problémem byla tvorba řídicích systémů. Objektivně bylo jasné, že v České republice se Federální ministerstvo obrany přetvoří na Ministerstvo obrany České republiky a ve Slovenské republice se vytvoří ministerstvo nové. Stejně tak se měl federální generální štáb Československé armády přeměnit na Generální štáb armády České republiky a Velitelství Východ a velitelství 1. divize protivzdušné obrany státu na Velitelství Armády Slovenské republiky. V tomto směru byla slovenská strana v nevhodě, protože neměla aktuální zkušenosti s těmito řídicími strukturami. (Zkušenosti z doby Slovenského štátu byly již anachronické.) Jisté zkušenosti měli pouze důstojníci a generálové sloužící na Ministerstvu obrany ČSFR a na Generálním štábu ČSA. Byla jim však vyslovována jistá nedůvěra pro „federalistické“ myšlení, zvláště z nacionálně orientovaných slovenských kruhů – Slovenské národní strany a Asociace slovenských vojáků.

Vážným problémem byla kvalifikační struktura podle národnosti, která se nikdy z tohoto hlediska nesledovala, a proto ani nezajišťovala. Slovenské armádě v tu dobu chybělo 91 odborností vojáků z povolání.

Proto byly zřízeny i rekvalifikační kurzy. Nebylo však v nich plně dosaženo původně stanovených cílů.

Pokud jde o průběh rozdělování armády, nikde se neobjevily obavy, nemluvě již o náznacích, že by armáda mohla být zneužita. Ministr obrany Imrich Andrejčák k tomuto vážnému problému řekl pro Metropolitní telegraf: „Nepochybuji o tom, že si velitelský sbor uvědomuje, co by to znamenalo, a on tomu zabrání.“

V Armádě České republiky sloužilo k 1. 1. 1993 6912 vojáků z povolání slovenské národnosti (18 procent celkového stavu). Do Armády Slovenské republiky jich přešlo 778, tj. něco přes desetinu. V Armádě Slovenské republiky sloužilo 2224 českých vojáků z povolání (15 procent celkového počtu), z toho jich do Armády České republiky přešlo 217, tj. o něco méně než desetina. Ve vojenských školách Armády České republiky studovalo 363 vojáků z povolání a 75 vojáků v další službě, kteří byli občany Slovenské republiky. Na vojenských školách ve Slovenské republice studovalo 517 vojáků z povolání a 62 vojáků v další službě, kteří byli občany České republiky.

Rozdělení zbraní, techniky, munice a vojenského materiálu

Hodnota armádního majetku činila podle odhadu 418 miliard korun. Náklady na rozdělení armády měly být hrazeny z vojenského rozpočtu. Byla přijata zásada dělení movitého majetku 2:1 podle velikosti republik a počtu obyvatelstva. I když se z české strany objevovaly návrhy dělení 2,5 až 3:1 a ze slovenské strany nároky na finanční kompenzace za výraznější obranné investice na českém západním území. Nemovitý majetek měl zůstat na místě. Pokud by se nepodařilo fyzicky provést rozdělení movitého majetku, bylo rozhodnuto, že v tomto případě bude část letadel, raket a další speciální techniky deponována v českých skladech až do doby, než si Slovenská republika vytvoří podmínky pro jejich umístění na svém území. Složi-

tější situace byla, pokud šlo o řízení letového provozu, který byl dosud jednotný.

Zbraně a technika byly děleny podle jednotlivých typů, modifikací, opotřebování ad. Pokud nešlo něco dělit podle stanoveného klíče (např. armáda měla dvě letadla Tu-154), bylo dělení jiné, např. stejným dílem, a rozdíl byl kompenzován (např. v uvedeném případě měla armáda ještě jedno letadlo Tu-134 a jednoho typu Jak-10, takže česká strana dostala to lepší, Tu-134, i s dalšími kompenzacemi).

Na přelomu září a října 1992 bylo rozhodnuto o variantě případného dělení protivzdušné obrany a letectva, založené analogicky na ekvivalentní bojové a ekonomické hodnotě blížící se poměru 2:1 ve prospěch budoucí Armády České republiky. Toto dělení zachovávalo funkčnost těchto zbraňových systémů včetně pozemního raketového vojska zachováním funkčních celků.

V tu dobu bylo již přemístěno sto tisíc tun vojenského materiálu. Od začátku listopadu dále vzrůstal přesun zbraní, techniky, munice a vojenského materiálu (2000 transportů vojenské techniky, 1500 vagonů munice apod.). Zesílily transporty nejen po železnici, ale také po vlastní ose, tj. silnicích, kde se objevily jisté problémy v plynulosti dopravy (z Velitelství Střed bylo vypraveno 46, z Velitelství Západ 44, tedy celkem 90 vojenských kolon. Vždy šlo však maximálně o 30 vozidel). Největším problémem byly prostory pro techniku a sklady pro munici. Bylo plánováno, že do poloviny prosince 1992 se přemístí na Slovensko 229 letounů, přitom nejmodernější letouny MiG-29 byly děleny v poměru 1:1. Problémy byly jen s přemístěním vrtníků, které se opožďilo. Přesuny se předpokládalo ukončit do 15. 12. 1992. Z tohoto důvodu byl také do 15. 2. 1993 přerušen výcvik záloh s výjimkou některých kategorií řidičů.

Prěkvapením byl jistý chlad přijetí samostatné existence slovenské armády, a dokonce v některých místech odpor proti potenciálnímu budování letišť či rozšíření letového provozu.

Celkově bylo přesunuto z jedné části země do druhé 300 tanků, 2000 automobilů, 1200 kusů týlové techniky, 87 000 kusů zbraní a 60 tisíc tun munice a jiného materiálu. Bylo pro to zapotřebí 1993 železničních souprav a 117 silničních převozů.

Koncem června 1993 zbývalo přesunout cca 200 tun náhradních dílů, 30 tun leteckého materiálu a část kontejnerových prostředků. Od rozdělení armády bylo z České republiky do Slovenské republiky vypraveno 602 transportů (2825 vagonů), a naopak 302 transportů (1602 vagonů).

Samostatným problémem byla další existence vojenských státních podniků a příspěvkových zařízení. Ty se nedělily, zůstaly v daném teritoriu a byly připraveny nové zakládací listiny, aby je v momentu rozdělení podepsali noví ministři obrany samostatných republik. Obecně lze říci, že až na drobné výjimky bylo dělení zbraní, techniky, munice a vojenského zařízení realizováno podle plánu.

Ministr obrany nemusel řešit žádný problém, který by narušoval proces dělení armády. I když se později projevil jisté výhrady, nikdy nebyly takového charakteru, aby narušily vzájemné vztahy.

Civilní řízení a kontrola dělení armády

Ve složitém a konfliktním světě má civilní kontrola armády klíčový význam. Je signifikantním znakem demokratického státu. Tím významnější bylo její budování v posttotalitních státech. Cílem demokratické kontroly armády v postkomunistických zemích bylo zajistit počáteční neutralitu armády v mocenském politickém zápase, následně její loajalitu, aby se cílově stala garantem demokratického rozvoje těchto zemí a zárukou jejich stabilizace.

Významnou roli v civilní kontrole hrál po svém zvolení především prezident republiky Václav Havel. Předpoklady pro to byly vytvořeny v předběžných listopadových jednáních s představiteli armády. A zvláště při využití armády k likvidaci nepokojů amnestovaných vězňů na přelomu roku 1989–1990. Prezident republiky se dále zajímal o armádu více než všichni ostatní političtí představitelé. Pozitivní roli v civilní kontrole armády sehrála i federální vláda, a to zvláště pokud jde o řešení věcných problémů především aktuálního charakteru.

Ve Federálním shromáždění se vytvořil branně bezpečnostní výbor, který se začal velmi intenzivně, i když převážně neprofesionálně, zabývat vojenskou problematikou. Nízká míra profesionalizace byla objektivně podmíněna faktem, že členové branně bezpečnostního výboru měli většinou zkušenosti jen jako vojáci základní služby či příbuzní a známí vojáků z povolání. Faktická znalost nemohla být velká, protože velitelský sbor armády byl přísně třídně politicky vybíranou složkou.

Významnou roli v procesu ustavování civilní kontroly armády sehrály hromadné sdělovací prostředky, i když její obsah byl většinou opět neprofesionální. Často se tak vytvářela zbytečně napjatá situace, protože armáda se stále chovala neutrálně a v dalších obdobích loajálně.

Pozitivnější úlohu sehrály nově se tvořící společenské organizace a spolky, zvláště v armádě (Svaz důstojníků a praporečků, Svaz vojenské mládeže, Odborový svaz občanských pracovníků v armádě, Svobodná legie aj.) Tyto organizace přispěly k tomu, že byla prohloubena kontrola armády zevnitř této instituce.

Již od samého počátku bylo zřejmé, že vzhledem k federalistické výchově a vědomí vojáků z povolání musí být rozdělení armády provedeno v souladu se zákonem, tj. musejí být přijata příslušná zákonná opatření. A hned také příslušná zákonná opatření nových samostatných republik.

Rozdělení armády muselo být pod řízením a civilní kontrolou orgánů, které jsou k tomu ústavou určeny, tj. prezidenta, parlamentu, vlády a soudů. I tato kontrola byla nutná v souladu se zákony. Pro armádu neexistuje větší nebezpečí, než je-li rozdělena mocenskými zápasy. Bylo by krajně nebezpečné, kdyby se měla stát předmětem partikulárních zájmů politických stran, hnutí či ambiciózních jednotlivců.

Pro takové civilní řízení a kontrolu rozdělení byly vytvořeny vhodné podmínky již

tím, že mezi vojáky z povolání i vojáky v základní službě nebyly nikdy vážnější problémy a konflikty. Často si ve vzájemných kontaktech ani svou národnost neuvědomovali, což bylo mj. podmíněno i jazykovou blízkostí, která nevytvářela ani vážnější komunikační bariéry. Proto bylo i v jejich vlastním zájmu, aby rozchod proběhl co nejspravedlivěji, nejkldněji a nejkultivovaněji. A také aby ti, kdo zůstanou sloužit v jinonárodním prostředí, měli stejná práva jako ostatní.

A stejně pak i pokud jde o studenty, kteří budou studovat na vojenských školách v již osamostatněných státech.

Civilní řízení a kontrola armády při rozdělování bylo zajištěno především na základě jednání Rady obrany státu, jejíž rozhodnutí ministr obrany respektoval.

Rozdělení armády vytvořilo i předpoklady, aby česká a slovenská armáda si mohly lépe vymezit své funkce, promýšlet adekvátní model armády a racionalizovat její řízení.

Civilní kontrola dělení armády se svým pojetím stala důležitým prvkem pro ekonomickou vyváženost státu, i když se při tak složité operaci musely vyskytnout určité problémy. Ty však nepřerostly natolik, aby to deformovalo vztah občanů k rozdělovací se armádě a podněcovalo nacionální napětí. Naopak, například ve Slovenské republice prestiž armády výrazně stoupla a byla nejdůvěryhodnější ze všech mocenských institucí.

Určitou úlohu v procesu rozdělení armády sehrály sdělovací prostředky. Obsahová analýza tisku, rozhlasu a televize z tohoto období ukázala převahu spíše neutrálních informací než konfliktních. I když se objevila řada i poplašných zpráv, v podstatě proces rozdělování armády nenarušily.

Bílá kniha o obraně České republiky, která vyšla v listopadu 1995, tedy tři roky po rozdělení československé armády, hodnotí rozdělení armády takto: „Po volbách v roce 1992 bylo přijato politické rozhodnutí o rozdělení ČSFR na dva samostatné státy a tím i o rozdělení federální armády. Rozdělení armády ČSFR na armády dvou republik vycházelo z ústavního zákona číslo 541/1992 Sb., o dělení majetku České a Slovenské Federativní Republiky mezi Českou republiku a Slovenskou republiku a jeho přechodu na Českou republiku a Slovenskou republiku, a ústavního zákona čísla 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky.“

Principy a zásady rozdělení armády ČSFR byly schváleny Radou obrany státu dne 28. září 1992. Pro rozdělení sil a prostředků byl stanoven poměr 2 : 1, a to s ohledem na kvantitativní i kvalitativní ukazatele a cenovou hodnotu. V uvedeném poměru byly rozděleny limity počtů osob, výzbroje a techniky tak, aby v souhrnu nebyla překročena stanovená hranice pro bývalou ČSFR, daná smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. K realizaci tohoto úkolu bylo zpracováno „Nařízení náčelníka generálního štábu k vyrovnání a přesunutí výzbroje, techniky a materiálu Československé armády mezi Českou republikou a Slovenskou republikou“, schválené 26. října 1992 ministrem obrany ČSFR a podepsané zmocněnci obou republikových vlád.

Proces rozdělování byl řízen Generálním štábem v součinnosti s vojenskými veliteli Západ, Střed a Východ a veliteli letectva a protivzdušné obrany. Tento složitý a náročný manévř představoval přemístění množství techniky a materiálu z území České republiky na území Slovenské republiky, a naopak. Počty přesunuté techniky:

Z území České republiky – automobilní technika 2032, dělostřelecké systémy 347, letadla 163, tanky 164, bojová vozidla pěchoty a obrněné transportéry 59, ostatní druhy techniky 610. Z území Slovenské republiky – dělostřelecké systémy 224, letadla 42, automobilní technika 39, ostatní druhy techniky 691. Přesuny výzbroje, techniky a materiálu byly zahájeny k 1. 11. 1992 a v hlavních družích ukončeny do 20. 12. 1992. Přesuny probíhaly organizovaně bez mimořádných událostí. Ke konci roku 1992 bylo ukončeno předávání letadel. Uskutěčnilo se 2324 vojenských transportů po železnici a 117 přesunů kolon techniky po silnicích.

Hlavním dokumentem, který řešil rozsah a věcnou stránku právního vypořádání majetku, byl Protokol o rozdělení Československé armády ze dne 31. prosince 1992, schválený ministrem obrany ČSFR a podepsaný zmocněnci obou republik. K dořešení sporných otázek byla začátkem roku 1993 ustanovena smíšená mezirepubliková komise se sídlem v Bratislavě. Dělení majetku československé armády bylo v podstatě ukončeno k 31. říjnu 1993.

Nebyly dosud rozděleny spisové a archivní fondy vojenského obranného zpravodajství, bývalé vojenské kontrarozvědky a zpravodajské správy. Tyto otázky jsou v řešení. Dělení proběhlo bezkonfliktně a kultivovaně.¹⁾

Na základě analýzy celkové situace se dá shrnout, že již prohlášená federální vlády ze 7. října 1992 předpokládala rozdělení státu. Konečně se to dalo předvídat i z toho, že nejsilnější politické osobnosti československého státu – Václav Klaus a Vladimír Mečiar – místo funkcí ve federálních orgánech se stali předsedy republikových vlád. V přípravném období rozdělení státu předložila vláda návrh osmnácti ústavních zákonů, především zákona o způsobu zániku ČSFR a zákona o rozdělení majetku. Byly zpracovány:

- Program opatření proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek,
- Koncepce spolupráce České republiky a Slovenské republiky pro případ ústavního rozdělení ČSFR, a to zejména v oblastech zahraniční politiky, obrany, měnové, finanční, rozpočtové, celní politiky, dopravy, telekomunikací, pohybu osob a případně i celkové hospodářské politiky.

V legislativě týkající se armády se předpokládalo před rozdělením společného státu z hlediska obrany přijmout tyto zákony: Návrh zákona o financování sociálního zabezpečení a o zdravotním pojištění vojáků z povolání, návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/1961 Sb., o obraně ČSFR, návrh zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 76/1959 Sb., o některých služebních poměrech vojáků, ve znění pozdějších předpisů, návrh zákona o péči o zdraví v Českosloven-

ské armádě a o vojenské zdravotní pojištění, návrh zákona, který se mění a doplňuje branný zákon, návrh zákona o rezervách a návrh zákona o federálních státních hmotných rezervách.

Základním cílem rozdělení armády bylo provést jej ústavně, klidně a kulturně, což se plně podařilo. Byla přitom využita řada historických zkušeností z analogických procesů, zvláště z rozpadu rakousko-uherské armády po první světové válce a především z hlediska anticipace možných problémů.

Dělení bylo provedeno podle klíče 2:1, což byl především poměr českého a slovenského obyvatelstva. Toto dělení se až na výjimky osvědčilo. Stejně tak výběr slovenského generála Imricha Andrejčáka, u něhož se dalo předpokládat, že splní bez problémů rozhodnutí politických orgánů. A to i s vědomím, že měl federální přesvědčení, usiloval o jisté přetrvání společného velení a byl spíše pro pomalejší rozdělení armády. K bezkonfliktnímu rozdělení armády přispělo i chápající stanovisko NATO a neutrální vztah sousedních států. Tvorba nových armád na základě principu státního občanství se osvědčilo. Většina vojáků zůstala na místech, kde dosud sloužila. Neprojevovalo se nebezpečí zneužití armády, a to zvláště proto, že celý proces byl řízen civilními orgány a pod jejich kontrolou.

¹⁾ Konzultace k této problematice poskytli: PhDr. Zdeněk Friedl, PhDr. Jaroslav Janda, PhDr. Ivor Krátký, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc.

²⁾ Vojenští sociologové dospěli na základě sociologických výzkumů a historicko-aktuálních analýz k závěru, že přestože jsou vojáci loajální občanské společnosti, představuje pro ně rozdělení státu ztrátu hodnoty zásadního významu, pro mnohé nesrovnatelně významnějšího, než byla stranická příslušnost a komunistické přesvědčení. Toho se zbavovali ke všeobecnému překvapení poměrně bez vážnějších problémů. Nejsilnější zátěží byli vystaveni vojáci slovenské národnosti. Jednak pro vazby s českým prostředím a jednak pro kolující dezinformace o jejich možném propouštění, resp. omezení jejich vojenské kariéry. Proto bylo třeba věnovat rozdělení armády mimořádnou pozornost.

Situace byla o to složitější, že již redistribuce vojsk v souladu s ustanoveními a principy nové vojenské doktríny, přijaté československým federálním parlamentem, vážně ovlivnila život vojáků z povolání. Jen jedna pětina přemístěných se stěhovala. Zhoršila se možnost umístit děti do předškolních zařízení a vyšších stupňů škol. Rozdělení armády zvláště tíživě ovlivnilo smíšená manželství, kterých bylo v armádě 9500, tj. asi pětina. Bylo tomu tak proto, že značná část českých frekventantů vojenských škol studovala na Slovensku, kde se mnozí z nich seznámili a oženili se slovenskými dívkami. Podobně po absolvování vojenských škol vzhledem k nerovnoměrné dislokaci vojsk sloužila řada slovenských vojáků z povolání v českých zemích, odkud si vybírali i své nastávající životní partnerky. Odhadovalo se, že s dětmi a příbuznými negativně zasáhne do života 35 až 40 tisíc lidí.

³⁾ Václav Zaspal, Metropolitní telegraf, 21.

9. 1992.

⁴⁾ Prostor, 25. 9. 1992.

Literatura:

Andrejčák, I.: Jak se dělí armáda. Rozhovor Hospodářských novin 17. 12. 1992.

Adamec, M., Svozil, P., Apanasenko, V., Šimůnek, P.: Problematika vyzbrojování armád nástupnických států. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 59.

Cvrček, J.: Rozdělení armády a společenskovední

poznání jako hodnota. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 27.

Hochsteiger, T.: Zkušenosti z dělení armád ve dvacátém století. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 99.

Janošec, J.: Profesionalizace a dělení armády. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 87.

Němec, J.: Úvahy o profesionalizaci armád nástupnických států po zániku ČSFR. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 79.

Nohejl, V.: Armády podle národností. (Na Slovensku jen slovensky. U nás se o změně uvažuje. Problém uměle vytvořený) Svoboda, list pro Moravu a Slezsko, 22. 2. 1995.

Rašek, A.: Dědictví a šance pro novou českou a slovenskou armádu. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 11.

Rašek, A.: Armády se mohou rodit dělením. Reportáž 49/1992.

Škrabal, M., Vlach, O.: Přístupy k vypracování vojenské doktríny České republiky a Slovenské republiky. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 31.

Štembera, M.: K některým problémům obrany rozděleného Československa. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 46.

Valach, F., Bodlák, M.: K tvorbě strategie obrany po rozdělení státu. Vojenské rozhledy, mimořádné číslo 1992, s. 36.

Bílá kniha o obraně České republiky. Ministerstvo obrany České republiky. Redakce Impuls. 1995.

Czechoslovakia on the Road to Reform: Challenges and Opportunities for U. S. Policy. The Atlantic Council of the United States, Task Force on Czechoslovakia. February 1991.

Dozvuky armádního dělení. O článku ve slovenském deníku Pravda referují Hospodářské noviny 6. 3. 1995, s. 4.

Program opatření vlády ČSFR proti živelnému a neústavnímu zániku federace a proti případnému riziku vyvolávání konfliktů mezi občany v souvislosti s řešením státoprávních otázek. Praha, říjen 1992.

Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní Republiky. Praha, říjen 1992.

Přísahali jsme republice. Pamětní sborník k 50. výročí vzniku první československé vojenské jednotky v SSSR. Ústřední výbor Českého svazu bojovníků za svobodu, 1992.

Slovenská armáda poškozena při dělení federace. Zpravodaj ČTK Bratislava 31. prosince 1994 o článku v deníku Práca.

Nepublikované interní texty

Holub, M.: Národnostná otázka v společnosti a v armádě. Interní studie pro NMO/SHV, březen 1991.

Asociace slovenských vojáků. Aktuální analýza II. Oddělení vnějších vztahů. Správa pro styk s veřejností FMO. 29. 4. 1992.

Dva případy dělení v moderních dějinách dvacátého století (Švédsko-Norsko, Anglie-Irsko). Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby NMO SHV, Praha 1992.

Návrh obranné doktríny Slovenskej republiky. Bratislava, červen 1994.

Rozdělení rakousko-uherské armády v roce 1918. Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby MO SHV, Praha 1992.

Rozdělení československé armády v březnu 1939. Interní materiál Vojenského historického ústavu pro potřeby MO SHV, Praha, 1992.

Sociální souvislosti a důsledky rozdělování Československé armády. Praha, říjen 1992

Výzkumná literatura

1. Problematika vnější bezpečnosti ČSFR v programech vítězných politických stran (Volby 1992). Zpracoval Felcman, O. Institut pro strategická studia. Praha, červen 1992.

2. Historické souvislosti vývoje územního uspořádání ČSFR a rizika vzniku samostatné České a Slovenské republiky. Zpracoval Felcman, O. Institut pro strategická studia. Praha, 1992.

3. Analýza a prognóza vývoje Společenství nezávislých států 1989 - 1995. Zpracoval Tax, P. Institut pro strategická studia. Praha 1992.

Pražská deklarace summitu NATO

1. My, hlavy států a vlád členských zemí Severoatlantické aliance, jsme se dnes sešli, abychom rozšířili naši alianci, dále posílili NATO a abychom čelili novým základním bezpečnostním výzvám 21. století. Těsné spojení naší společnou vizí, tak jak získala konkrétní podobu ve Washingtonské smlouvě, chceme podrobit NATO transformaci - s novými členy, novými obrannými kapacitami a novými vztahy s našimi partnery. Jsme pevní v našem přihlášení se k transatlantické vazbě, k základním bezpečnostním úkolům NATO, včetně kolektivní obrany, k našim společným demokratickým hodnotám a k Chartě Spojených národů.

2. Dnes jsme se rozhodli přivítat Bulharsko, Estonsko, Lotyšsko, Litvu, Rumunsko a Slovensko a Slovinsko k zahájení vstupních rozhovorů o členství v naší Alianci. Gratulujeme jim k tomuto historickému okamžiku, k němuž dochází na tak příhodném místě, jakým je Praha. Přístupem těchto nových členů bude posílena bezpečnost všech zemí v euroatlantickém prostoru a zároveň se tím přispěje k uskutečnění našeho společného cíle jednotné a svobodné Evropy, která je spojena v míru a společnými hodnotami. Dveře do NATO zůstávají otevřené pro evropské demokracie, které jsou ochotny a schopny převzít zodpovědnost a povinnosti plynoucí z členství v souladu s článkem 10 Washingtonské smlouvy.

3. Na pozadí tragických událostí z 11. září 2001 a našeho následného rozhodnutí o vyhlášení článku 5 Washingtonské smlouvy jsme na základě Strategické koncepce NATO přijali rozsáhlý soubor opatření, abychom posílili naši schopnost čelit výzvám pro bezpečnost našich ozbrojených sil, obyvatelstva a našeho území, bez ohledu na to, odkud budou tyto výzvy přicházet. V důsledku dnešních rozhodnutí se v rámci

Aliance zajistí vyvážené a efektivní kapacity, aby mohlo NATO pokrýt celé spektrum svých úkolů a mohlo kolektivně reagovat na tyto výzvy, stejně tak na hrozbu, která vyplývá z terorismu anebo rozšiřování zbraní hromadného ničení a jejich nosičů.

4. Zdůrazňujeme, že naše úsilí o přeměnu a přizpůsobení NATO nemá vyvolat u žádného státu ani jiné organizace pocit ohrožení, nýbrž jako výraz našeho rozhodnutí, chránit naše obyvatelstvo, naše území a naše ozbrojené síly před každým ozbrojeným útokem, který by byl veden ze zahraničí, stejně tak před teroristickými útoky. Jsme rozhodnutí, před každým proti nám namířeným útokem odstrašit, takovému útokům předejít, bránit se proti tomu a chránit se, a to v souladu s Washingtonskou smlouvou a Chartou Spojených národů. Aby mohlo vykonávat plné spektrum svých úkolů, musí být NATO schopno nasadit vojenské síly, které bude možné rychle přesunout tam, kde budou v souladu s rozhodnutím Severoatlantické rady zapotřebí a budou schopny provádět operace bez ohledu na prostor a čas - a to i v prostředí potenciální hrozby nukleární, biologické anebo chemické útokem - a dosáhnout svých cílů. Operabilní vojenské síly, jako podstatná součást naší celkové politické strategie, mají rozhodující význam pro zajištění svobody a bezpečnosti našeho obyvatelstva a přispět tak k zajištění míru a bezpečnosti v euroatlantickém prostoru.

Proto jsme přijali následující rozhodnutí:

a) Vytvoření jednotek NATO pro reakci (NATO Response Force - NRF), které by byly tvořeny vysoce moderními, pružnými, dislokovatelnými, dlouhodobě nasaditelnými a k okamžitému nasazení použitelnými částmi armády, jež by byly tvořeny pozemními, námořními a leteckými kontingenty, které by mohly být na základě rozhodnutí Rady přemístěny okamžitě tam, kde by byly potřebné. Tyto síly NRF budou také představovat hlavní úsilí NATO o zlepšení vojenských schopností Aliance. Vydali jsme směrnice k vytvoření obsáhlé koncepce pro vznik takovýchto sil, jež by měly dosáhnout prvního stupně připravenosti k nasazení co nejdříve, nejpozději však do října 2004 a plného nasazení nejpozději do října 2006; udělili jsme pověření, aby byla na jaře roku 2003 o postupu v této věci podána zpráva ministrům obrany. Práce na vzniku NRF a odpovídající činnosti v rámci plánů Evropské unie by se měly vzájemně posílovat a zohledňovat autonomii obou organizací.

b) Upevnění struktur vojenského velení NATO. Schválili jsme zprávu ministrů obrany, která představuje rámec pro štihlejší, výkonnější a lépe dislokovatelnou strukturu velení tak, aby bylo možné vytvořit operativní předpoklady pro celé spektrum úkolů Aliance. Opírá se o dohodnutý Dokument minimálních vojenských požadavků pro opatření velení NATO. Struktura povede k posílení transatlantického svazku, povede k významnému snížení počtu velitelství, stejně tak kombinovaných stanovišť pro letecký útok a leteckou obranu a podpoří tak přeměnu našich vojenských schopností. Bude zahrnovat dvě strategická velení (Strategic Commands) - jedno pro operační a druhé pro funkční úkoly. Strategické velení pro funkční úkoly se sídlem v Evropě (v Belgii) bude podporováno dvěma společnými veleními vojenských sil (Joint Force Commands), které jsou schopné vytvořit velitelství pro pozemní spojenecké vojenské velení (Combined Joint Task Force - CJTF) a zároveň robustní, avšak menší stále společné velitelství, z něhož bude možné vytvořit námořní velitelství CJTF; dále pozemní, námořní a letecké kontingenty. St-

ategické velení, které bude zodpovídat za tuto přeměnu, se sídlem ve Spojených státech a přítomností v Evropě, bude zodpovědné za další přeměnu vojenských kapacit a podporu interoperability sil NATO, a to ve spolupráci se Spojeneckým velením operací. Udělili jsme Radě a Výboru pro strategické plánování pokyn, aby s ohledem na činnost vojenských orgánů NATO a objektivních vojenských kritérií, ukončily detailní práce na struktuře, včetně geografického rozmístění hlavních velitelství a ostatních strukturálních prvků, aby mohli ministři obrany v červnu 2003 přijmout definitivní rozhodnutí.

c) Schválení Pražského závazku k obranyschopnosti (PCC) jako součásti probíhajících snah NATO o zlepšení a rozvoj vojenských kapacit směřujících k modernímu operačnímu velení v rámci prostředí s vysokým stupněm ohrožení. Jednotliví členové Aliance převzali pevné a specifické politické závazky, aby zlepšili své kapacity v následujících oblastech: při zajištění obrany proti chemickým, biologickým, radiologickým a nukleárním zbráním; při průzkumných operacích, střežení a zaměření cíle; při hlídání země-vzduch; v systémech komunikace a velení; v účinnosti při nasazení, včetně munice řízené precizními systémy a systémů k vyřazení protivníkových obranných systémů protivzdušné obrany; při strategické vzdušné a námořní přepravě; v oblasti čerpání pohonných hmot ze vzduchu; a ve vztahu k logistickým jednotkám a jednotkám podporujícím nasazení, které by bylo možné rychle přesouvat podle potřeby. Naše úsilí ke zlepšení obranných schopností, obsažené v Pražských závazcích a úsilí Evropské unie směřující k rozvoji evropských kapacit naplněním „Evropského akčního plánu kapacit“ by se měla vzájemně podporovat a přitom brát ohled na autonomii obou organizací a odehrávat se v duchu otevřenosti.

Všechny aspekty našeho Pražského závazku k obranným schopnostem provedeme co nejrychleji. Podnikneme potřebné kroky, abychom zlepšili obranyschopnost v oblastech, v kterých byly zjištěny přetrvávající nedostatky. Takové kroky by mohly obsahovat mnohonárodní úsilí, specializaci na zvláštní úlohy a změnu pořadí priorit; v této souvislosti musíme konstatovat, že budou v mnoha ohledech zapotřebí dodatečné finanční prostředky, jež budou vyžadovat schválení v parlamentech. Chceme dále energicky usilovat o zlepšování našich kapacit. Udělili jsme Stálému výboru pokyn, aby podal ministrům obrany zprávu o jejich uskutečňování.

d) Schválení dohodnuté vojenské koncepce pro obranu před terorismem. Koncepce je součástí souboru opatření k posílení schopností NATO v této oblasti, zahrnuje také zlepšení ve výměně poznatků zpravodajských služeb a u opatření v souvislosti s krizovými situacemi.

Terorismus, který kategoricky odmítáme a ve všech jeho formách odsuzujeme, představuje vážnou a rostoucí hrozbu pro obyvatelstvo, vojenské síly a území Aliance, stejně tak i mezinárodní bezpečnost. Jsme rozhodnutí proti tomuto zlu tak dlouho, jak bude zapotřebí, bojovat. Aby se dalo proti terorismu účinně postupovat, musí být naše reakce mnohovrstevná a komplexní.

Za spoluúčasti našich partnerů se angažujeme ve věci úplného provedení akčního plánu Plánování civilního nebezpečí (CEP) s cílem zlepšit přípravu civilního sektoru a obyvatelstva na možné útoky chemickými, biologickými nebo radiologickými bojovými látkami. Rozšíříme naše kapacity, abychom v případě odpovídající žádosti národních orgánů mohli poskytnout odpovídající pomoc a zároveň pomohli likvidovat následky teroristických útoků, včetně chemických, biologických, radiologických a nukleárních útoků proti ohroženým zařízením v oblasti infrastruktury, tak jak se to v CEP předpokládá.

Schválení a provedení pěti následujících iniciativ pro obranu proti jaderným, biologickým a chemickým zbráním, aby se rozšířily kapacity Aliance proti zbráním hromadného ničení: vznik prototypu mobilní analytické laboratoře na zjištění přítomnosti jaderných, biologických a chemických zbraní; vytvoří zkušební tým na řešení případů, kdy vznikne podezření na útoky těmito prostředky; vytvoření virtuálního „Centre of Excellence“ jako řídicího místa pro obranu před útoky jadernými, biologickými a chemickými zbraněmi; vznik skladů NATO na obranu před účinky biologických a chemických zbraní; a vytvoření kontrolního systému pro sledování možných onemocnění. Potvrzujeme náš závazek bezodkladně zlepšit a rozšířit naše obranné prostředky proti těmto typům zbraní.

Posílení našich kapacit při obraně před útoky na software.

Zkoumání možností, jak účinně a efektivně čelit rostoucím hrozbám z raket odpálených proti území členských států NATO, jejich obyvatelstvu, vojenským silám a sídlům, a to sice zvýšením úsilí v politické a obranné oblasti ve vhodném poměru, ruku v ruce s odstrašením. Iniciovali jsme dnes novou studii o proveditelnosti protiraketové obrany NATO s cílem prozkoumat možnosti na ochranu území, vojenských sil, sídel teritoria proti celému spektru raketových ohrožení; budeme studii dále posuzovat. Naše úsilí v této oblasti bude odpovídat zásadě nedělitelnosti bezpečnosti členských států Aliance. Podporujeme rozšíření role Centra pro zbraně hromadného ničení (WMD Centre) v Mezinárodním štábu, abychom podpořili schopnost Aliance čelit těmto hrozbám.

Znovu potvrzujeme, že odzbrojení, kontrola zbrojení a nešíření přispívají podstatnou mírou k zabránění dalšího šíření zbraní hromadného ničení a jejich nosičů. Podtrhujeme důležitost dodržování a posilování stávajících multilaterálních režimů o nešíření a kontrole exportu, stejně tak i dodržování mezinárodních smluv o kontrole zbrojení a odzbrojení.

5. Přijetí Bulharska, Estonska, Lotyšska, Litvy, Rumunska, Slovenska a Slovinska jako nových členů zvýší schopnost NATO čelit výzvám, které před sebou má anebo které se v budoucnu ještě objeví. Tyto země prokázaly svou podporu základním principům a hodnotám zakotveným ve Washingtonské smlouvě, stejně tak i schopnost přispět k plnému spektru úkolů Aliance, včetně kolektivní obrany, a potvrdily svůj pevný záměr přispět ke stabilitě a bezpečnosti, zvláště v krizových a konfliktních regionech. Okamžitě zahájíme přístupové rozhovory s cílem podepsat přístupové protokoly do konce března 2003 a aby se následný ratifikační proces dokončil včas, aby se tyto země mohly začlenit do Aliance nejpozději na naší vrcholné schůzce v květnu 2004. Až do té doby bude Aliance přizvané země zapojovat v rozsahu, v jakém to bude možné, do činnosti NATO. Slibujeme jim další pomoc a podporu, mj. i v podobě Akčního plánu členství. Se zájmem očekáváme předložení časového plánu přizvaných zemí, pokud jde o provedení reformem, jež podle očekávání povedou ještě před vstupem a i po něm k pokrokům, aby se tak zvýšil příspěvek těchto zemí k činnosti Aliance.

6. Oceňujeme významné reformní kroky Albánie, její konstruktivní roli při posilování stability v regionu a silnou podporu pro činnost Aliance. Oceňujeme významné reformní kroky, které učinila Bývalá jugoslávská republika Makedonie a její podporu pro operace

Aliance, stejně tak i důležité kroky, které podnikla pro usmíření. Nadále budeme oběma zemím pomáhat, a to i prostřednictvím Akčního plánu členství, abychom přispěli ke stabilitě, bezpečnosti a rozvoji, aby mohly splnit povinnosti plynoucí z členství. V této souvislosti jsme se také shodli zlepšit naše kapacity, pokud jde o další pokrok reformem v Albánii a reformem v oblasti obrany a bezpečnosti v případě Bývalé jugoslávské republiky Makedonie, jež chceme zaručit další přítomnosti NATO na jejím území. Povzbuzujeme obě země k tomu, aby zdvojnásobily reformní úsilí. V úvahách o budoucím členství budou zohledněny.

Chorvatsko, které pokročilo v reformách, bude také při budoucím členství zohledněno. Pokrok v tomto směru bude záviset na tom, jak bude Chorvatsko dál pokračovat v reformním úsilí a vyhoví všem závazkům, a to i vůči Mezinárodnímu trestnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii.

Akční plán členství zůstane nástrojem, který pomůže zhodnotit pokrok zájemců o členství. Dnes přizvané země nebudou poslední.

7. Euroatlantická partnerská rada (EAPC) a Partnerství pro mír (PfP) výrazně zvýšily bezpečnost a stabilitu v euroatlantické oblasti. Dnes jsme se rozhodli zvýšit naši spolupráci se zeměmi EAPC/PfP. Naš politický dialog bude posílen a spojení, ve shodě s partnery, zvýší maximální zapojení partnerů, jak to jen bude vhodné, do plánování, provádění a dohlížení na ty aktivity a projekty, jichž se účastní a do nichž nějakým způsobem přispívají. Zavedli jsme nové praktické mechanismy, jako je Individuální partnerský akční plán, jenž zaručí jasný, upravený a odlišný přístup k Partnerství, a který umožní podporu reformní snahy partnerů. Povzbuzujeme partnery, včetně zemí strategicky důležitého regionu Kavkazu a Střední Asie, aby využili tyto mechanismy. Vítkáme odhodlání Partnerů vzít na sebe úsilí v boji proti terorismu, včetně Partnerského akčního plánu proti terorismu. Nadále budeme pokračovat v úsilí o další zvýšení interoperability a aktivit souvisejících s obranou, které představují jádro našeho partnerství. Účast v PfP a EAPC by mohla být v budoucnu rozšířena o Jugoslávskou Svazovou Republiku a Bosnu-Hercegovinu, až obě dosáhnou nezbytného pokroku, včetně spolupráce s ICTY.

8. Vítkáme důležité výsledky Rady NATO-Rusko, jež se podařilo dosáhnout od historického summitu NATO-Rusko v Římě. Prohloubili jsme naše vztahy k dobru všech lidí v euroatlantické oblasti. Členské státy NATO a Ruska spolupracují v rámci mírových operací, při reformě obrany, zákazu šíření zbraní hromadného ničení, v záchranné službě, při plánování civilního nebezpečí (CEP), obraně proti taktickým raketám a boji proti terorismu, s cílem uskutečnit náš společný cíl stabilní, mírové a nerozdělené Evropy. V souladu s zakládajícím dokumentem a Římskou deklarací jsme odhodlání zvýšit a rozšířit naši spolupráci s Ruskem.

9. Zasazujeme se dále o silné vztahy mezi NATO a Ukrajinou v rámci Charty o vyhraněném partnerství. Všimáme si odhodlání Ukrajiny následovat plně cestu euroatlantické integrace, a podporujeme Ukrajinu, aby vykonala všechny nezbytné reformy, včetně zajištění exportních kontrol, aby dosáhla tohoto cíle. Nový Akční plán, do kterého jsme s Ukrajinou vstoupili, je důležitý krok vpřed, definuje politické, ekonomické, vojenské a další reformní oblasti, kde musí Ukrajina udělat další pokrok a kde jí při tom bude NATO pomáhat. Další pokrok v prohlubování a posilování našich vztahů vyžaduje jasné prohlášení se Ukrajinou k hodnotám euroatlantického společenství.

10. Potvrzujeme, že bezpečnost v Evropě je úzce propojena s bezpečností a stabilitou ve Středomoří. Tudíž jsme se rozhodli podstatně zvýšit politický a praktický rozsah našeho Středozevního dialogu jako pevné součásti Alianční spolupráce v přístupu k bezpečnosti. V tomto ohledu podporujeme zvýše-

nou praktickou spolupráci a efektivní interakci v bezpečnostních záležitostech, kde existuje společný zájem, včetně otázek vztahujících se k terorismu, kde NATO může přispět obzvláště svými zkušenostmi. Zdůrazňujeme, že Středozevní dialog a ostatní mezinárodní snahy, včetně Barcelonského procesu Evropské unie, se doplňují a vzájemně podporují.

11. NATO a EU mají společné strategické zájmy. Nadále prosazujeme rozhodnutí přijatá na washingtonském summitu a následném ministerském setkání, abychom mohli zvětšit spolupráci mezi NATO a Evropou. Úspěch naší spolupráce je evidentní v naší snaze obnovit mír a vytvořit podmínky pro prosperující a demokratickou společnost na Balkáně. Události z 11. září 2001 podtrhly důležitost větší průhlednosti a spolupráce mezi oběma organizacemi v otázkách bezpečného zájmu souvisejícího s bezpečností, obranou, a zaručení krizového řízení. Chceme pokračovat ve snaze dosáhnout dalšího pokroku i v dalších aspektech našeho vztahu, s vědomím nutnosti najít řešení, které by bylo ku spokojenosti všech spojenců ve věcech účasti evropských spojenců, kteří nejsou členy EU, abychom dosáhli skutečného strategického partnerství.

12. Abychom dále šířili mír a stabilitu v euroatlantické oblasti, bude NATO pokračovat v rozvoji své přínosné a těsné spolupráce s OBSE, hlavně v doplňujících oblastech prevence konfliktu, krizového řízení a pokonfliktní rehabilitaci.

13. Aliance sehraje důležitou roli při obnově bezpečného prostředí v jihovýchodní Evropě. Ujišťujeme o naší podpoře pro teritoriální integritu a suverenitu všech zemí v této strategicky důležité oblasti. Budeme pokračovat ve spolupráci s našimi partnery v SFOR a KFOR, Spojenými národy, Evropskou unií, OBSE a dalšími mezinárodními organizacemi, abychom pomohli vybudovat mírovou, stabilní a demokratickou jihovýchodní Evropu, kde všechny země převezmou řízení reformního procesu do vlastních rukou, a jsou integrovány do euroatlantických struktur. Jsme odhodláni k tomu, aby se tento cíl stal realitou. Očekáváme, že země tohoto regionu budou pokračovat při budování trvající multietnické demokracie, v boji s organizovaným zločinem a korupcí a vybudování právního státu, že budou regionálně spolupracovat a dodržovat mezinárodních závazky, včetně předání všech obžalovaných ICTY do Haagu. Pokroky v reformním procesu, které tyto země provedou, určí rychlost jejich integrace do euroatlantických struktur. Potvrzujeme, že naše přítomnost v regionu bude pokračovat, a jsme připraveni pomáhat těmto zemím prostřednictvím individuálních programů, aby mohly dále dosahovat dalších pokroků. Vzhledem k postupujícímu pokroku a analýze dosavadního bezpečnostního a politického prostředí budeme zkoumat další možnosti na racionalizaci a přeskupení našich sil s ohledem na regionální specifika. Vítkáme úspěšný závěr operace Amber Fox v Bývalé jugoslávské republice Makedonii. Souhlasili jsme s další přítomností NATO počínaje 15. prosincem na dobu určitou, abychom mohli pokračovat ve stabilizaci; naši další přítomnost zde vyhodnotíme v závislosti na vývoji situace. Bereme na vědomí prohlášení EU o připravenosti převzít za vhodných podmínek vedení vojenské operace v Bývalé jugoslávské republice Makedonii.

14. Členské státy NATO se vyjádřily k výzvě Rady bezpečnosti OSN asistovat afghánské vládě při obnovování bezpečnosti v Kábulu a jeho okolí. Jednotky Aliance představují páteř ISAF v Afghánistánu. Uznáváme příspěvek Spojené království a Turecka v jejich roli vedoucích zemí ISAF a vítáme ochotu Německa a Nizozemska vystřídat je. NATO se shodlo selektivně podporovat mise následujících zemí v rámci ISAF, a tím doložit své další angažmá. Nicméně, odpovědnost pro zajištění bezpečnosti, vlády zákonů a pořádku v Afghánistánu záleží na Afgháncích samotných.

15. Podporujeme nadále dohodu CFE a potvrzujeme naše odhodlání k brzké aktivaci této dohody. Režim CFE představuje hlavní příspěvek pro bezpečnější a integrovanou Evropu. Vítkáme přístup nečlenských zemí dohody, jež zdůraznily své rozhodnutí žádat o přijetí do rámce CFE. Jejich přijetí by představovalo další důležitý příspěvek k stabilitě a bezpečnosti v Evropě. Vítkáme úsilí Ruska o snížení počtu jednotek podle článku 5 smlouvy na dohodnutou výši. Vyzýváme k rychlému naplnění Istanbulských ujednání ve vztahu ke Gruzii a Moldávii, které vytvoří předpoklady pro to, aby spojenci a ostatní smluvní strany pokročili v procesu ratifikace dohody CFE.

16. V rámci transformace NATO jsme přijali balík opatření ke zlepšení efektivnosti zakladen organizace. Iniciativa NATO-Plus týkající se lidských zdrojů, zmíněnou snahu doplňuje. Chceme i nadále poskytovat, individuálně a kolektivně nástroje, které jsou nezbytné pro výkonnost Aliance ve věcech, jež jsou od ní očekávány.

17. Vítkáme roli Parlamentního shromáždění NATO při podpoře snahy NATO o šíření stability v Evropě. Dále si ceníme příspěvku sdružení Atlantických společností pro v rozvoj porozumění cílům Aliance mezi veřejností.

18. Vyjadřujeme naše hluboké ocenění velkorysé pohostinnosti, která nám byla udělena vládou České republiky.

19. Naš summit dokládá, že spojenci z Evropy a Severní Ameriky, kteří byli dávno spojeni svými dějinami a společnými hodnotami, nadále zůstávají společenstvím odhodlaným a schopným ochránit naše území, obyvatelstvo a vojenské síly proti všem hrozbám a výzvám. Po dobu více než padesáti let obhajovalo NATO mír, demokracii a bezpečnost v euroatlantické oblasti. Závazky, které jsme na sebe vzali zde v Praze, zajistí, že Aliance bude hrát stejně důležitou roli i v budoucnu.

(neoficiální překlad)

Slovenská volební překvapení

Ještě několik týdnů před nedávnými parlamentními volbami na Slovensku téměř všechny domácí sdělovací prostředky hodnotily uplynulé čtyři roky působení tehdejší široké vládní koalice velmi kriticky. Podstatu jejich výhrad lze vtěsnat do věty: Slovenští občané jsou zklamáni, vláda Mikuláše Dzurindy jejich očekávání nesplnila. Toto většinové mínění šířené médii potvrzovala i převážná většina sociologických průzkumů renomovaných slovenských agentur a institutů.¹⁾ Přesto se faktickým, i když ne oficiálním, vítězem slovenských parlamentních voleb stal ten, s nímž téměř nikdo nepočítal: velkou částí společnosti kritizovaný a mnohými dokonce nenáviděný M. Dzurinda.

VLADIMÍR LEŠKA

V čem spočívaly příčiny nespokojenosti převážné většiny slovenských občanů s první vládou M. Dzurindy? Přesto, že stabilizovala slovenskou ekonomiku na makroúrovni, nepodařilo se jí nastartovat procesy, které by vedly k takovým změnám struktury podnikové sféry, jež by se promítly do celého hospodářství zvýšením jeho konkurenceschopnosti a vyšší mírou přidané hodnoty jeho produkce. Parametry zahraničního obchodu a obchodní bilance stále nedosahovaly úrovně, která by signalizovala výraznější pozitivní obrat ve výkonnosti ekonomiky. Hrubý zahraniční dluh dosáhl v roce 2001 výše 11,3 mld. amerických dolarů, což odpovídalo 56,6 procenta HDP. Rovněž předpokládaný schodek veřejných financí, který měl v roce 2002 dosáhnout 1147 mil. dolarů, tj. asi 5 procent HDP SR, vyvolával v odborných kruzích i u expertů MMF a SB značné znepokojení.

Zatímco se míra inflace postupně snižovala (v červenci 2002 dosáhla pouhých 2 procenta ve srovnání se stejným obdobím předcházejícího roku), kroky vlády směřující k řešení problému vysoké nezaměstnanosti byly i nadále málo úspěšné. Přestože její míra ve druhém kvartálu roku 2002 klesla na 18,6 procenta, tento vážný společenský a ekonomický problém byl i nadále hlavní příčinou, že většina občanů hodnotila hospodářskou politiku kabinetu M. Dzurindy jako neúspěšnou.

Náladu občanů však neovlivňovala jen vysoká nezaměstnanost. Dalším ukazatelem, který mohl vyvolávat nespokojenost značné části slovenské společnosti, byla reálná mzda.²⁾ Zatímco v roce 1998 dosahovala 283,9 dolarů, v polovině funkčního období kabinetu M. Dzurindy klesla o 36,5 dolarů. Posléze se o něco zvýšila a v prvním čtvrtletí roku 2002 dosáhla 256,7 dolarů. I když vypovídací hodnotu tohoto ukazatele dosti ovlivnilo oslabení kursu slovenské koruny vůči dolaru, mírný růst průměrné reálné mzdy, který se začal projevovat od roku 2001, převážně většiny manuálně pracujících se v podstatě nedotkl. Přitom náklady

na základní životní potřeby se v důsledku deregulací cen některých energií zvýšily nad úroveň míry inflace.

To však nebyly jediné příčiny poměrně napjaté společenské atmosféry, kterou mnozí Slováci často nazývali souslovím českého původu „*blbá nálada*“. Významnou měrou k tomu přispívala i neschopnost vlády podstatnějším způsobem zlepšit úroveň zdravotnictví a systémověji řešit permanentní krize jeho financování. Hluboký nedostatek financí měl negativní vliv i na stav slovenského školství a vědy. První vláda M. Dzurindy ve svém Programovém prohlášení označovala výchovu a vzdělávání za jednu ze svých nejvýznamnějších a trvalých priorit a vzdělání pokládala za nejvýhodnější investici, která by měla výrazným způsobem přispět ke zvýšení prosperity a konkurenceschopnosti ekonomiky i k celkovému rozvoji Slovenska a jeho obyvatelstva. Avšak prostředky, které pro to ze státního rozpočtu vyčleňovala, těmto představám vůbec neodpovídaly.

Slovenská společnost mimořádně negativně vnímala i vývoj na politické scéně, zejména pak poměry, které vládly mezi stranami vládní koalice. Podstata permanentního napětí a častých konfliktů uvnitř tehdejšího vládního seskupení spočívala v hluboké ideové protichůdnosti a programové nekompatibilitě některých politických subjektů, jež se na jeho práci podílely. To negativně ovlivňovalo nejen výkonnost kabinetu, ale i politické ovzduší ve společnosti.

Objektivní příčina problémů ve vztazích mezi stranami vládní koalice spočívala zejména v množství subjektů, jež ji vytvořily. Ačkoli v důsledku volebního zákona vznikla jako čtyřkoalice, již od počátku sdružovala příslušníky fakticky deseti politických stran: od proevropské levice (SDĽ a SDSS), přes středovou DU, ekologicky orientovanou SZS, až ke konzervativní či neoliberalní pravici (SMK,³⁾ KDH a DS). Komplikace se však projevily nejen ve vztazích mezi partnerskými politickými subjekty, ale i uvnitř nich.

Ještě významnějším důvodem nízké oblíbenosti vládní koalice u většiny občanů, než její vnitřní poměry a vztahy mezi jejími politiky, byla různá podezření vůči jejím představitelům z korupce a klientelismu. V určitém rozsahu se dotýkala snad všech politických subjektů, jež se na ní podílely. I když se téměř žádná z kauz podobného charakteru nedostala až k soudu, několik ministrů se muselo kvůli různým obviněním se svou funkcí rozloučit. Občané vnímali náznaky morálních a politických prohřešků představitelů vlády M. Dzurindy podstatně kritičtěji než jejich předchůdců především proto, že od nich na základě předvolební rétoriky a slibů očekávali jinou politickou kulturu a více odhodlání očistit společenské vztahy od těchto nešvarů.

Na vytváření podmínek pro vznik a šíření „*blbě nálad*“ se značnou měrou podílela i opozice. Měla hlavní podíl na konkrétních vztazích mezi ní a vládní koalicí, které se promítaly do celé společnosti. Značný neklid a pesimistické nálady mezi občany vyvolávala přehnanou a často neopodstatněnou kritiku vládního seskupení a jeho vedoucích politiků, iniciováním referenda o vypsání předčasných voleb, jakož i několikanásobnými pokusy o vyslovení nedůvěry jednotlivým ministrům či premiérovi. Negativně ovlivňovala vnímání reálných přínosů práce kabinetu M. Dzurindy pro budoucnost Slovenska a podněcovala v lidech skepsi a nihilismus. Její představitelé se mnohdy svým jednáním osobně podíleli na znevažování role a posílání politika.

Přestože se tyto a podobné projevy ve slovenské společnosti vyskytovaly v průběhu celého uplynulého volebního období, jejich četnost s blížícími se parlamentními volbami narůstala a jejich účinek na veřejné mínění gradoval. Značná část aktivit politických stran byla cíleně zaměřena na negativistické ovlivňování občanů, aby si tím získala jejich voličskou přízeň.

Vládní koalice, i když se vyhýbala populistickým gestům, přece jen ve volebním roce přijala několik opatření, která měla zlepšit její obraz v očích veřejnosti. Především se snažila ovlivnit růst reálné mzdy, jež by podle odhadů měla být v roce 2002 ve srovnání s předcházejícím obdobím vyšší až o 4 procenta. V parlamentu prosadila zvýšení minimální mzdy a starobních důchodů, což mělo přispět k mírnému zlepšení materiálního postavení sociálně slabších vrstev obyvatelstva. Přesto se mínění velké části veřejnosti o jejím vládnutí výrazným způsobem nezměnilo.

Její úspěchy v zahraničněpolitické oblasti, zejména pak významný pokrok, jehož dosáhla v předvstupních jednáních s EU, a hlavně při přípravě Slovenska na vstup do NATO, oceňovaly především odborná veřejnost a zahraničí. Většina obyvatelstva, která, i když se podle různých anket s jejím zahraničněpolitickým kursem vesměs ztotožňovala, tyto vysoce pozitivní stránky působení kabinetu M. Dzurindy vnímala jako samozřejmost a téměř po celou dobu voleb

ního období je při jeho hodnocení nebrala vůbec v úvahu.

Ještě několik týdnů před konáním slovenských parlamentních voleb bylo zřejmé, že občané stranám vládní koalice příliš vysokou známku neudělí. Veřejné mínění se od nich začalo výrazněji odvracet již od poloviny funkčního období: na rozmezí let 1999–2000 by získaly celkem jen 31,1 procenta voličských hlasů, zatímco jejich opONENTY by volilo 55,4 procenta respondentů. Volební preference premiérovy SDKÚ, již voliči vnímali jako vedoucí reprezentantku vládní koalice, se po té pohybovaly kolem 10 procent a podle některých průzkumů veřejného mínění občas klesly až k hranici 5 procent. Nevládní strany, které by se podle těchto předpovědí dostaly do parlamentu, permanentně získávaly ve druhé polovině volebního období v souhrnu větší podporu než politické subjekty vládního seskupení.

Sociologické výzkumy tento stav potvrdily až do chvíle, než začalo platit zákonem stanovené čtrnáctidenní volební moratorium, zakazující jakýkoli způsob ovlivňování voličů. Těsně před tím, než vstoupilo v platnost, šest agentur zveřejnilo výsledky svých průzkumů, z nichž rovněž vyplynulo, že strany vládní koalice by získaly mnohem méně hlasů než nevládní politické subjekty. Například podle agentury MVK, která sběr údajů ukončila 1. září 2002, by zvítězila strana SMER (18,5 procenta) následovaná HZDS–LS (17,6 procenta). SMK a SDKÚ by získaly stejnou podporu (10,4 procenta), přičemž by se do parlamentu dostaly ještě ANO (9,0 procent) a KDH (8,3 procenta). Vítězství SMER–u předpovídaly i další agentury. Naproti tomu podle výsledků ÚVVM, OMV SRo a MARKANT měla zvítězit HZDS–LS. Na základě těchto průzkumů se SDKÚ umístila na třetím místě jen podle výsledků agentury MARKANT, ostatní ji uváděly až jako čtvrtou.⁴⁾

Výsledky slovenských parlamentních voleb byly jak doma, tak v zahraničí očekávány s neobyčejným zájmem a s mimořádným napětím. I když nikdo nepočítal, že slovenští voliči by svým rozhodnutím mohli způsobit zásadní zvrat v nastoupeném proevropském kursu, jen málokdo věřil, že volební výsledek bude natolik příznivý, aby z tohoto hlediska neznamenal žádné komplikace.

Obavy vyplývaly především z postojů několika členských států Severoatlantické aliance k pravděpodobnému vítězi těchto voleb, přestože i on, podobně jako téměř všechny relevantní politické subjekty, které se o přízeň slovenských voličů ucházely, deklaroval jednoznačnou podporu vstupu Slovenska do EU a NATO. V případě přesvědčivého prvenství HZDS–LS a nízkého volebního zisku politických subjektů, které se na dosavadní vládní koalici podílely, nebyla zcela vyloučena možnost vytvoření povolebního vládního seskupení, v němž by tato strana opět dominovala.

Konec dohadům, spekulacím, a také obavám, učinil reálný volební výsledek. K vo-

lebním urnám se na Slovensku ve dnech 20. a 21. září 2002 dostavilo 70,07 procenta všech oprávněných voličů. Již tento údaj byl poměrně značným překvapením. Politici vládní koalice se totiž obávali, že zklamání občané svou nepřízeň vůči nim projeví tentokrát i formou určité apatie, a k urnám nepřijdou. Velká většina z nich je však přesvědčila o omylu a postarala se o to, aby se jejich obavy nenaplnily.

O tom, jak se slovenští voliči, kteří přišli do volebních místností rozhodli, vypovídají čísla v tabulce:

Ačkoli v zářijových parlamentních volbách opět zvítězila HZDS–LS, volební výsledek ji při vytváření vládní koalice jasně odsunul na vedlejší kolej a navíc vyvolal mezi jejími politiky značné napětí, které

může mít ještě dalekosáhlé důsledky. Jeden z jejích poslanců, jenž se stal hlavním mluvčím nespokojenců, *J. Brhel*, označil situaci v HZDS–LS po těchto volbách za ne-dobrou. „*Již podruhé jsme vyhráli volby a nejsme ve vládě. Navíc, ve srovnání s rokem 1998 došlo k obrovskému úbytku hlasů. Ztratili jsme zhruba 40 procent hlasů,*“⁵⁾ zdůvodnil poslanec své kritické hodnocení.

Největší překvapení po oficiálním zveřejnění výsledků voleb však vyvolalo druhé místo SDKÚ, které jejímu předsedovi a současně úřadujícímu premiérovi, *M. Dzurindovi*, poskytlo reálnou šanci sestavit novou vládu. Sám byl tímto úspěchem zaskočen: „*Kdo by to byl před dvěma týdny řekl?*“⁶⁾ udiveně se ptal sám sebe i svého okolí. Přestože náskok SDKÚ před třetí

Pořadí	Strana, hnutí	Zisk v %	Mandátů	Počet hlasů
1.	HZDS–LS	19,50	36	560 691
2.	SDKÚ	15,09	28	433 953
3.	SMĚR	13,46	25	387 100
4.	SMK	11,16	20	321 069
5.	KDH	8,25	15	237 202
6.	ANO	8,01	15	230 309
7.	KSS	6,32	11	181 872
Do NR SR se nedostaly, příspěvek ze státního rozpočtu však získají				
8.	P SNS	3,65		105 084
9.	SNS	3,32		95 633
10.	HZD	3,28		94 324
Výsledky ostatních stran, které se na politické scéně SR již objevily				
11.	SDA	1,79		51 649
12.	SDL	1,36		39 163
13.	SZS	0,98		28 365
15.	ZRS	0,54		15 755
17.	OKS	0,32		9 422
21.	LB	0,22		6 441

Sestavena podle <http://www.statistics.sk/cgi-bin/toASCII/volby2002/webdata/home.htm>

stranou SMER byl jenom 1,63 procenta, v kontextu s dalšími výsledky, má pro budoucí čtyřleté volební období Slovenska mimořádný význam. Téměř všichni, kteří se o politickou situaci v SR nějakým způsobem zajímají, s jistotou blížíci se realitě předpokládali, že druhou příčku za vítěznou HZDS–LS obsadí právě *Ficiv* SMER.

Sociologové, politici i politologové uvedli již řadu příčin, zdůvodňujících toto velké slovenské volební překvapení. Jedním z důležitých faktorů, jež volební výsledek ovlivnily, byla skutečnost, že slovenští občané, kteří měli poměrně snadný přístup k informacím, dali v zájmu podpory integračních ambicí své země přednost jistotě, opírající se o čtyřleté zkušenosti s vládou *M. Dzurindy*, ačkoli mnozí z nich by z čistě osobního hlediska volili jinou alternativu. Střední vrstvy, jež předtím v *R. Ficovi* spatřovaly určitou záruku pozitivních změn hlavně ve vnitropolitickém vývoji, svou původní podporu tomuto politikovi v posledních týdnech před volbami asi přehodnotily a přiklonily se na stranu toho, kdo v praxi již prokázal, že to s proevropskou a prozápadní orientací myslí skutečně upřímně.

Předseda strany SMER je zřejmě k tomuto přesměrování volební přízně motivoval kromě své přehnané sebejistoty a neskrývaných ambicí i některými výroky, týkajícími se negociačního procesu SR s EU a deklarovaním ochoty jednat v případě potřeby o sestavení nové vlády i s HZDS–LS, pokud ji nebude reprezentovat *V. Mečiar*. „*Některí potenciální voliči se asi zalekli toho, že SMER se po volbách spojí s HZDS, další, že se Slovensko kvůli nám nedostane do EU a NATO.*“⁷⁾ zdůvodňoval značný úbytek voličských hlasů ve srovnání s výsledky mnoha průzkumů veřejného mínění volební manažer této strany *F. Flašík*.

Na druhé straně *M. Dzurinda* zřejmě přesvědčil mnoho nerozhodnutých voličů svou schopností přiznat odpovědnost za některé neúspěchy vlády na vnitropolitické scéně a ochotou hledat konsensuální východiska z krizových situací, v nichž se jeho kabinet v minulosti několikrát ocitl. Jeho volební výsledek zřejmě o nějaké procento zvýšily i hlasy sympatizantů DS, která necelý týden před konáním parlamentních voleb oznámila, že se jich neúčastní a svých voličských hlasů se vzdává ve prospěch SDKÚ.

Další velké překvapení, které přinesly volební výsledky, je spojeno se slovenskou levicí. Pravděpodobnost neúspěchu SDL se markantně zvětšila, když z ní vystoupili představitelé proreformního křídla a v dubnu 2002 založili SDA. Málokdo však předpokládal, že volební porážka obou levicových seskupení bude tak krutá. Lze ji snad vysvětlit tím, že demokratická levice ztratila důvěru převážné části občanů nespokojených s dosavadním vývojem v sociální oblasti, k čemuž významně přispěl i její faktický institucionální rozpad jen několik měsíců před konáním parlamentních voleb. Sociálně slabším vrstvám zůstalo poměrně málo možností, aby své pocity přetavily do

adekvátního volebního rozhodnutí. Část těchto občanů snad dala své hlasy straně SMER, jiní se voleb neúčastnili. Pro mnohé však obě řešení nebyla dosti radikální reakcí na sociální situaci, v níž se nacházeli. Někteří, zejména z nejhudších oblastí Slovenska, si proto vybrali třetí možnost – volili KSS ortodoxních komunistů, čímž ji poprvé od doby jejího vzniku dostali do NR SR. Její přeměna na parlamentní stranu byla dalším z velkých překvapení, která z výsledků posledních slovenských parlamentních voleb vyplynula.

Ty letošní se od předešlých odlišovaly rovněž tím, že v nich propadlo překvapivě velké množství voličských hlasů – dostaly je strany, které se do parlamentu nedostaly. Zatímco v roce 1998 to bylo pouze 5,73 procenta, v posledních jich bylo více než třikrát tolik – 18,09 procenta z celkového množství platných hlasů. Nejvíce se o propadlé hlasy a tím nepřímou i o vyšší počty poslanců stran, jež se do parlamentu dostaly, přičinili voliči P SNS, SNS, HZD a obou levicových politických subjektů – SDA a SDL. Tyto neúspěšné strany a hnutí volilo celkem 13,4 procenta občanů, kteří se dostavili k volebním urnám. Výsledek obou nacionálně orientovaných stran se vcelku očekával. Pro mnohé však značným překvapením bylo, že pětiprocentní práh nepřekročilo HZD *I. Gašparoviče*, které se několik měsíců před parlamentními volbami odštěpilo od strany *V. Mečiar*a. Podle volebních preferencí se mělo do NR SR dostat bez jakýchkoli problémů.

Volební výsledky vyřešily mnoho neznámých, které se v souvislosti s politickou budoucností Slovenska předtím objevovaly. Umožnily vytvořit vládní koalici, jež je zárukou kontinuity zahraničněpolitického směřování Slovenska a dokončení reformu, které předcházející vláda *M. Dzurindy* nestihla završit. Strany středopravé orientace (o toto označení se důsledně zasazuje především *M. Dzurinda*, jež odmítá nazývat novou vládní koalici pravcovou) – SDKÚ, SMK, KDH a ANO – budou mít ve 150členném parlamentu jen 78 poslaneckých křesel a v souhrnu reprezentují vůli pouze 42,51 procenta občanů, kteří se k volbám dostavili. Přesto mají všechny předpoklady, aby vládly úspěšněji než předcházející středolevý vládní kabinet. Jejich programová shoda je natolik velká, že lze očekávat jen málo důvodů ke vzniku podobných konfliktních situací, jaké se vyskytovaly v činnosti minulé vlády téměř permanentně.

Výsledky zářijových parlamentních voleb na Slovensku byly s uspokojením přijaty i v zahraničí. Představitelé EU a Severoatlantické aliance se s uznáním vyjadřovali především o slovenských voličích. „*Slovenští občané dali najevo, že si přejí co nejdříve vstoupit do Evropské unie,*“⁸⁾ konstatoval bezprostředně po zveřejnění volebních výsledků předseda EP *P. Cox*. Velvyslanec USA na Slovensku *R. Weiser* projevil radost nad tím, že velkou část v budoucím parlamentu obsadí strany, které sdílejí stejné

hodnoty jako Spojené státy a ostatní spojenci v NATO. S nediplomatickou otevřeností zhodnotil volební výsledek *B. Jackson*, spolupředseda nevládního Výboru Spojených států pro NATO, jež se mimořádně zajímal o přípravy SR na vstup do Severoatlantické aliance: „*Je to vynikající výsledek, který odstraní poslední překážku na slovenské cestě do NATO. Je to nepochybně konec pana Mečiar*a v politice a otevírá dveře pro pokračování centristické koalice. Očekáváme, že vláda bude pokračovat v cestě reformem. Pro nás z toho vyplývá, že na summitu v Praze bude do NATO pozvaných sedm zemí.“⁹⁾

Předsedové čtyř pravicových politických subjektů (SDKÚ, SMK, KDH a ANO) – *M. Dzurinda*, *B. Bugár*, *P. Hrušovský* a *P. Rusko* – se předběžně o vytvoření vládní koalice dohodli bezprostředně po oficiálním vyhlášení výsledků parlamentních voleb. Povolební jednání probíhala ve srovnání s minulostí nepoměrně rychle, avšak jejich průběh nebyl tak docela idylický, jak se na venek jevil. „*Nebylo to hladké. Jednání byla mnohem tvrdší než před čtyřmi roky, ale na druhé straně jsme si byli vědomi toho, že když je něco napsané, je to slib a je to pro nás závazné,*“¹⁰⁾ charakterizoval vyjednávací atmosféru předseda SMK *B. Bugár*. Jisté komplikace vyvolávala např. skutečnost, že podle modelu z roku 1998 by se předsedou parlamentu měl stát předseda druhé nejsilnější koaliční strany, tedy SMK. To by však bylo pro velkou většinu Slováků zřejmě nepřijatelné. Koaliční partneri se proto dohodli, že jej zvolí za prvního – statutárního – místopředsedu NR SR a SMK kromě toho obsadí i jedinou funkci místopředsedy vlády bez portfeje.

Vážným problémem koaličních jednání byl rovněž postoj maďarských politiků k tzv. Benešovým dekretům. Ústavní činitelé SR již dříve jednoznačně prohlásili, že nepřipustí přijetí žádných legislativních opatření, která by jejich historickou oprávněnost zpochybnila. SMK se tentokrát sice explicitně nezavázala, že nebude jejich zrušení požadovat, avšak její představitelé ve veřejných vystoupeních zdůrazňovali, že problém platnosti dekretů nastolovat nebudou. Slovensko se podle nich ale musí vypořádat s důsledky uplatňování principu kolektivní viny a ty, kteří z toho důvodu utrpěli v minulosti újmu, musí náležitě odškodnit.

Koaliční jednání proběhla úspěšně a v rekordně krátkém čase také proto, že se v závěru roku 2002 očekávala klíčová zasedání Severoatlantické aliance a EU, která měla přijmout z hlediska budoucnosti Slovenska historická rozhodnutí. Představitelé stran vládní koalice tím chtěli účastníkům obou summitů vyslat signál, že nový kabinet je spolehlivou zárukou kontinuity politiky, která přivedla Slovensko k branám integračních seskupení.

Designovaný premiér *M. Dzurinda* týden poté, co jej prezident *R. Schuster* pověřil sestavením nové vlády, oznámil, že nová koalice se na všech nezbytných otázkách bu-

doucí spolupráce domluvila. Představitelé SDKÚ, SMK, KDH a ANO podepsali 8. října 2002 „Koaliční dohodu mezi SDKÚ, SMK, KDH a ANO“ a „Programové tézy SDKÚ – SMK – KDH – ANO“. Dohodli se, že výchozí základní poměr mezi sebou (6:4:3:3) budou vždy respektovat. Podle něj si také rozdělili vládní křesla. SDKÚ měla nárok na funkci premiéra a pět ministerských postů. SMK získala křeslo místopředsedy vlády bez portfeje a tři ministerstva. KDH a ANO mají své nominanty v čele tří resortů. Funkce státních tajemníků obsadilo osm osobností za SDKÚ, šest za SMK a po čtyřech za zbývající dva politické subjekty.

Určité napětí vzniklo při dělení vedoucích míst v parlamentu. Vládní koalice nabídla opozici pouze jeden post místopředsedy parlamentu, avšak její politici si činili nárok nejméně na dva. Přitom připomínali, že při důsledné aplikaci principu poměrného zastoupení by předsedou parlamentu měl být politik nejsilnější parlamentní strany. Vládní koalice důsledně aplikovala jen při obsazování funkcí předsedů jednotlivých parlamentních výborů.

Předsedou parlamentu se stal na jeho ustavující schůzi 15. října 2002 P. Hrušovský (předseda KDH), prvním místopředsedou byl zvolen B. Bugár (předseda SMK) a dalšími místopředsedy – Z. Martináková (místopředsedkyně SDKÚ), – P. Rusko (předseda ANO) a – V. Veteška (nominovaný HZDS–LS). Koaliční partneři nabídli svým politickým oponentům ze sedmnácti předsedů parlamentních výborů téměř polovinu – celkem osm. Prezident SR R. Schuster ve večerních hodinách 15. října 2002 po zahájení práce nové NR SR přijal demisi premiéra staré vlády M. Dzurindy a současně jej jmenoval předsedou nové. O den později vyjmenoval na jeho návrh i ostatní členy kabinetu.

Nová vláda se soustředila na dva stěžejní úkoly – na přípravu vládního programu a na vypracování nového návrhu státního rozpočtu. Na druhé schů-

zi parlamentu 5. listopadu 2002 složili slib náhradníci za poslance, kteří se stali členy vlády a podle Ústavy SR nemohli svůj mandát vykonávat. Bezprostředně po skončení této procedury začala třetí schůze NR SR, na níž premiér předložil *Programové vyhlášení vlády*¹¹⁾ (PVV) a požádal zákonodárný sbor o vyslovení důvěry. Rozprava k vládnímu programu začala za týden a po dvou dnech ostrých parlamentních diskusí – 14. listopadu 2002 – skončila hlasováním o důvěře vládě. Tentokrát nepřineslo již žádné překvapení. Předseda parlamentu P. Hrušovský po sčítání hlasů mohl prohlásit: „Konstatuji, že Národní rada Slovenskej republiky schválila programové prohlášení vlády SR a vyslovila důvěru vládě SR.“¹²⁾ V tomto prvním důležitém testu skutečné síly vládní koalice všech 78 jejích poslanců obstálo.

Zatímco volební výsledky vyvolaly mnoho údivu, povolební jednání téměř žádný. Některé pozorovatele zaskočilo snad jen to, že politické subjekty odkázané do role opozice postupovaly v této fázi vnitropolitického vývoje mnohem konstruktivněji, než se od nich na základě dřívějších zkušeností očekávalo. Vládní koalice téměř nikoho nepřekvapila ani svým programovým prohlášením. Všichni očekávali, že bude prointegrační a proreformní a že bude odpovídat pravocivé orientaci stran, které ji vytvořily. V situaci, v níž se Slovensko koncem roku 2002 nacházelo, bylo jisté, že reformní kroky, které jsou z hlediska jeho budoucnosti nezbytné, se bez utahování opasek neobejdou.

Překvapilo by však, kdyby se občané, jichž se restriktivní opatření nového kabinetu dotknou nejcitelněji, nějakým způsobem neozvali. Lze jen doufat, že jejich reakce neznemožní dru-

hé vládě M. Dzurindy naplnit mandát, jenž od svých voličů v posledních parlamentních volbách dostala. Pro ni, ale ještě více pro slovenské občany bude důležité, aby její vládnutí nevedlo k recidivě „*blbé nálady*“, která se stávala synonymem pro společenskou atmosféru před zářijovými parlamentními volbami. V těch příštích by v takovém klimatu příležitost k reparátu již zřejmě nedostala.

leska@iir.cz

Zkratky stran a hnutí, které se v článku vyskytují a jejich oficiální názvy: HZDS–LS – Hnutie za demokratické Slovensko–Ludová strana, SDKÚ – Slovenská demokratická a kresťanská únia, DU – Demokratická únia, DS – Demokratická strana, SMER – SMER, SMK–MKP – Strana maďarskej koalície–Magyar Koalíció Pártja, KDH – Kresťanskodemokratické hnutie, ANO – Aliancia nového občana, KSS – Komunistická strana Slovenska, P SNS – Pravá Slovenská národná strana, SNS – Slovenská národná strana, HZD – Hnutie za demokraciu, SDA – Sociálnodemokratická alternatíva, SDL – Strana demokratickej ľavice, SZS – Strana zelených na Slovensku, ZRS – Združenie robotníkov Slovenska, OKS – Občianska konzervatívna strana, LB – Lavicový blok.

¹⁾ Agentura MVK ještě necelé tři týdny před konáním parlamentních voleb vypočítala, že v případě výrazně vyšší účasti občanů (kolem 80 procent) by strana SMER dostala 19,2 procenta hlasů, zatímco HZDS–LS jen 16,8 procenta. Kdyby se voleb zúčastnilo méně než 60 procent voličů, do parlamentu by se dostalo sedm politických subjektů: HZDS–LS by přitom byla první s 20,2 procenta hlasů a SMER by dostal pouze 16,8 procenta, SMK – 11,6 procenta, SDKÚ – 11,1 procenta, KDH – 8,3 procenta a ANO – 6,8 procenta. Sedmou parlamentní stranou by se stala KSS s 5,7 procenta. (Viz Národní obroda, roč. XIII, č. 206, Bratislava, 5. 9. 2002, s. 3.)

²⁾ Z analýzy *Inštitútu pre verejné otázky* (IVO) vyplynulo, že veřejnost velmi kriticky hodnotila předešlou situaci v oblasti zaměstnanosti, která se za první vlády M. Dzurindy podle 78 procent dotázaných zhoršila, a ve sféře životní úrovně, kterou celkem 75 procent respondentů pokládalo ve srovnání s předcházejícím obdobím za horší. (Viz Deník SME, roč. 10, č. 138, Bratislava, 15. 6. 2002, s. 5.)

³⁾ SMK–MKP vytvořily tři politické subjekty – *Maďarské kresťanskodemokratické hnutie* (MKDH), *hnutí Wspólnota–Soužití–Együttélés– Spoluzittie* (WSES) a *Maďarská občianska strana* (MOS).

⁴⁾ Viz Deník SME, roč. 10, č. 206, Bratislava, 5. 9. 2002, s. 2 a tamtéž, č. 207, 6. 9. 2002, s. 3.

⁵⁾ Pravda, roč. XII, č. 229, Bratislava, 2. 10. 2002, s. 1.

⁶⁾ Deník SME, roč. 10, č. 221, Bratislava, 23. 9. 2002, s. 2.

⁷⁾ Viz Pravda, roč. XII, č. 236, Bratislava, 10. 10. 2002, s. 5.

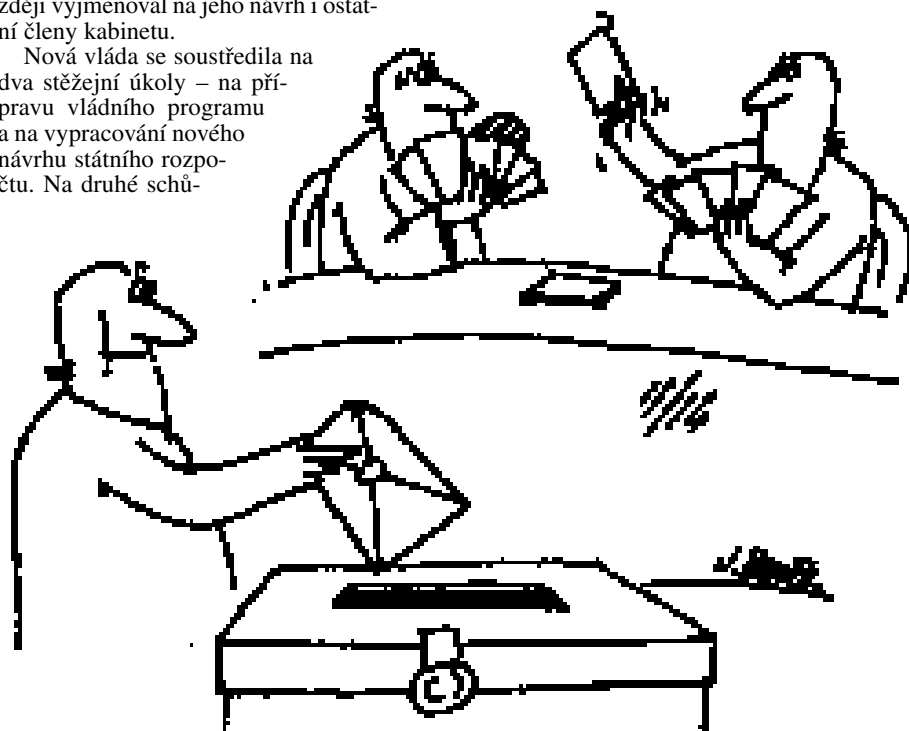
⁸⁾ Viz Deník SME, roč. 10, č. 221, Bratislava, 23. 9. 2002, s. 6.

⁹⁾ <http://www.slobodka.org/dailyarchive/2002/09/da020922.asp>.

¹⁰⁾ Deník SME, roč. 10, č. 239, Bratislava, 14. 10. 2002, s. 5.

¹¹⁾ Viz: <http://www.rokovania.sk/appl/material.nsf/0/>.

¹²⁾ <http://www.slobodka.org/dailyarchive/2002/11/da021114.asp>.

Nutnost nezměnitelné skutečnosti

JIGAL ARCI, TEL AVIV

Palestinsko-izraelský konflikt není pouze jedním z mnoha etnických konfliktů ve světě. Je jedinečný, protože předmět konfliktu tvoří z obou stran celé sporné území a protože oba národy mohou právem, opodstatněně pro sebe požadovat celé území. Izraelci a také Palestinci se mohou odvolávat při svých nárocích na historické, hospodářské, politické i geografické argumenty.

Hebron je nesporně organickou součástí židovských dějin; Jaffa je kolébkou a jedním z center palestinské kultury. Podle slov známého izraelského spisovatele Amose Oze, tady „se právo střetává s právem“, nikoli právo s neprávem. Jestliže francouzsko-německý spor o Alsasko-Lotrinské skončil jednou ve prospěch Francie, jindy Německa, i poražené straně zůstalo francouzské, resp. německé území, kromě Alsaska-Lotrinska, jež bylo předmětem sporu. Kdyby však Palestinci anebo Izraelci dostali vše, co právem pro sebe žádají, druhé straně by nezbylo nic.

Je zcela pochopitelné, že zpočátku si každá z obou stran přála vyřešit konflikt na základě odmítání a negace práv strany druhé. Palestinci zpochybňovali národní charakter židovské komunity – a tím pádem i její národní práva – a byli ochotni uznat ji nanejvýš jako náboženské společenství. (Vůbec není jisté, zda nynější evropští rytíři boje za práva Palestinců by byli rádi, kdyby Palestinci trvali na tomto stanovisku a navrhovali „návrat Židů do jejich původní vlasti...“) Izraelské oficiální stanovisko považovalo Palestince za součást všeobecného arabského národa, jehož problémy se mají řešit „na území víc než dvaceti arabských států“. Význam izraelsko-palestinské dohody, k níž došlo v roce 1993 v Oslu, byl ve vzájemném uznání, že každá z obou stran sama určí, zda je národním společenstvím a osobuje si právo na sebeurčení.

Avšak mají-li obě strany oprávněné, ale vzájemně si odporující požadavky, může řešení být zřejmě pouze kompromisní. A bude to „bolestný kompromis“ (jak prohlašuje každý odpovědný izraelský politik, od Rabina Baraka až po Šarona) právě proto, že obě strany se budou muset zříct části svých oprávněných požadavků. Mnoho lidí je ochotno přijmout v zásadě lhbivé formulace „práva proti právu“ a „bolestných kompromisů“, ne však každý si uvědomuje, že „bolestný kompromis“ se neuskuteční formou jednorázové, všeobecné dohody, neboť téměř v každé specifické otázce stojí „práva proti právu“. Jako příklad lze uvést jeruzalémskou Horu svatyně, kde kdysi stála ži-

dovská Svatyně a nyní v očích muslimů svatá mešita. Kompromis je nutný v každém jednotlivém problému a každý takový kompromis je pro obě strany bolestný. Proto lze tak těžko dospět k dohodě. Nevím, zda strašné vzájemné krveprolití se dá nazvat porodními bolestmi?

Kromě kompromisního řešení však neexistuje žádná racionální možnost. Smysl dohod z Osla spočívá v tom, že obě strany dospěly k závěru, že skutečnost je nezměnitelná a kromě vynuceného kompromisu je každé jiné řešení nejen nespravedlivé, nýbrž také neuskutečnitelné. V prosinci 2000, když tehdejší americký prezident Clinton předložil své návrhy řešení, jsme byli téměř na dosah racionálního kompromisu. Skoro každý si je vědom, že ať se stane cokoli a ať to trvá sebedéle, nakonec bude nutné vrátit se k zásadám Clintonova plánu: dva státy dvou národů, víceméně podél demarkační čáry z roku 1967, Jeruzalém jako společné hlavní město dvou států, likvidace velké většiny židovských osad, vzniklých na obsazených územích, usazení podstatné většiny palestinských uprchlíků na územích mimo Izraele. Bez ohledu na to, čí vinou ztroskotalo uskutečnění Clintonova plánu (osobně si myslím, že to byla v první řadě Arafatova chyba, i když nikoli pouze jeho), nyní žijeme v období pokusů, jejichž neplodným cílem je vyzkoumat, zda přece jen existuje jakési iracionální řešení. Barbara Tuchmanová ve svém stěžejním díle „Pochod pošetilosti“, v němž líčí hlouposti spáchané v dějinách a jejich důsledky, v kapitole „Rozmary a perverzity“ charakterizuje takto činitele, které státníky vedou k tomu, aby působili v protikladu se skutečnými národními zájmy: „Politika, o níž nejen post factum, nýbrž už v době činu bylo zřejmé, že poškozuje samu sebe; iracionální odhlédnutí od alternativních řešení; neochota poučit se ze zkušeností; inertní demonstrace síly; hodnocení situace, založené na předběžných předpokladech a nikoli na skutečnosti“.

Kdyby Barbara Tuchmanová chtěla svou knihu doplnit o další kapitolu, palestinsko-izraelský konflikt by jí mohl posloužit velmi dobrým základem. Z obou stran.

Až na zaslepené nacionalisty každý Izraelec ví, že Palestince nelze nikam „transferovat“. Žádná země by je nepřijala a ani svět by to nestrpěl. Zrovna tak i Palestinci vědí, až na fanatické stoupence Hamasu, že nejsou s to Izraelce zahnat do moře. Ve 20. století není příkladu pro to – a ještě méně bude v 21. století – aby pětimilionový národ trvale vládl nad čtyřapůlmilionovým národem. Nemluvte o tom, že demografické předpovědi pro Izrael nic dobrého neslibují. Na původním území Izraele žije nyní 77,9 procenta Židů a víc než 22 procenta Nežidů, čili Arabů. Podle předpokladů tento poměr bude v roce 2020 73:27, v roce 2050 pak 67:33 procentům. Avšak na celém území, jež je nyní pod vládou Izraele (čili spolu s obsazenými územími), poměr Židů a Arabů je nyní 53:47 procent, podíl Židů klesne do roku 2020 na 43–48 a do roku 2050 na 26–35 procent. Mezi obyvatelstvem do 7 let je na celém území už nyní víc Arabů než Židů. Proto zajištění převážně židovského charakteru Izraele vyžaduje, aby obsazená území byla co nejdříve oddělena od Izraele. Jinými slovy, vznik samostatného palestinského státu je v zájmu Izraele. Ovšem, skutečný zájem Izraele je, aby to byl životaschopný palestinský stát, s nímž Izrael může žít v dobrém sousedství a jehož občané nejsou zatrpklí a pomstychtiví.

Palestinská „intifáda“ vyvolala v izraelské veřejnosti obrovskou nedůvěru vůči palestinskému vedení. Před dvěma roky ještě 29 procent Izraelců vyjádřilo přesvědčení, že palestinské vedení (= Arafat) si přeje mírové řešení. Dnes tento názor zastává pouze osm procent. Přesto však výsledky každého průzkumu ukazují, že většina Izraelců je i dnes ochotna za „úplný mír“ vrátit všechna obsazená území a souhlasí, aby na nich vznikl palestinský stát. Zahrnutí jsou v tom i členové Šaronovy strany Likud. Svědčí o charakteristické schizofrenii, že 71 procento členů Ústředí Likudu hlasovalo proti vzniku palestinského státu, zároveň však 83 procenta odpovědělo kladně na otázku, zda palestinský stát v budoucnosti vznikne. Jejich hlasování tedy vědomě vyjádřilo nereálnou iluzi. Zda to nepatří do knihy Barbary Tuchmanové?

Vyjádřením podobných iluzí je heslo židovských osadníků: „Nechte armádu zvítězit“. Dubnovou akcí „Obranná zed“ premiér Šaron označil za úspěšnou, protože armáda ukořistila značné množství zbraní,

zničila a zatkla víc než 1800 Palestinců. Naproti tomu výzvědné oddělení izraelské armády osm týdnů trávící vojenskou akci shrnulo tak, že „operace nedosáhla svých cílů a jenom zvýšila počet atentátů“. Podle hodnocení výzvědného oddělení, operace „zesílila touhu Palestinců po pomstě“. Dále, celá akce, jakož i izolace Arafata „v očích palestinské a světové veřejnosti posílila jeho pozici“. Výzkumné oddělení izraelského ministerstva zahraničí zjistilo, že operace „Obranná zeď“ skončila politickým fiaskem. Bývalý vedoucí izraelské bezpečnostní služby, Ami Ajalon prohlásil, že dosažení „zničení teroristické infrastruktury“ bylo předem odsouzeno k nezdaru. Teroristickou infrastrukturu totiž tvoří primitivní dílny na výrobu minometů, „infrastruktura“ sídlí v hlavách Palestinců – řekl Ajalon a dodal, že operace „Obranná zeď“ tuto infrastrukturu spíše zesílila. Heslo „Nechte armádu zvířet“ je falešné, protože tento konflikt nemá vojenské řešení.

Palestinská rovnice není o nic lepší. Intifádu, jejíž organickou součástí jsou teroristické akce a sebevražděné atentáty, Palestinci označují za „národně osvobozovací boj“. Po dvou letech se národní osvobození, vznik národního státu zdají být mnohem vzdálenější než před „intifádou“. Značná část světové veřejnosti přijímá s odporem a s opovržením krvavé palestinské teroristické akce. Racionální palestinští politici vědí velmi dobře, že bez podpory demokratické části izraelské veřejnosti, klonící se ke kompromisům, samostatný palestinský stát nevznikne.

Cesta násilí vede z obou stran pouze ke stupňování krveprolívání a z politického hlediska k ničemu. Stává se ještě, že Palestinci tu a tam oslavují sebevražděné atentáty. Mnozí z nich si však uvědomují, že tyto bojové metody jsou kontraproduktivní: nejenže neslouží vyhlášeným cílům, nýbrž přímo znemožňují jejich dosažení. Možná, že mnoho Izraelců uklidňují ohlášené úspěchy vojenských akcí, ale konečně i tyto akce jsou kontraproduktivní. Ministr obrany Benjamin Ben-Eliezer předpověděl, že bude-li vše takto pokračovat a vojenské akce nebudou spojeny s politickou iniciativou, budou nutné ještě mohutnější akce. Co je však „politická iniciativa“, ne-li ochota ke kompromisům, vyžadujícím „bolestné ústupky“?

Ale snad to už nebude takhle dlouho pokračovat. Šaron, přes rezoluci Ústředí Likudu, nebyl ochoten zavrhnout možnost vzniku palestinského státu.

Teče ještě hodně krve. A přece – nebo právě proto – tato kapitola „rozmarů a perverzít“ pochodu pošetilosti se snad blíží ke konci. Bývalý izraelský ministr zahraničí Abba Eban kdysi poznamenal, že národy vždy jednájí racionálně – ale až potom, co vyčerpaly všechny jiné možnosti... Zdá se, že se blížíme k fázi, kdy Izraelci i Palestinci už vyzkoušeli všechny jiné možnosti a nyní jim už opravdu nezbyvá než možnost racionální činnosti.

Co si počít s „mokrými zády“?

DAGMAR HUNČOVÁ

Problém nelegální migrace mexického obyvatelstva do USA

Nikdy v historii nebyl vztah Mexika a USA tak vřelý jako po nástupu Vicenta Foxe Quesady ze Strany národní akce – PAN (Partido de Acción Nacional) do funkce prezidenta v roce 2000. Fox se stal prvním opozičním prezidentem po 71 letech, během kterých byla nepřetržitě u moci Institucionální revoluční strana – PRI (Partido revolucionario institucional).

„Mám vizi obou našich zemí. Spojené státy jsou předurčeny k tomu, aby ve vztahu k Mexiku uplatňovaly „zvláštní vztahy“, stejně samozřejmě a pevné, jako máme s Kanadou a Velkou Británií,“ deklaroval již během své volební kampaně G. W. Bush. K oživení bilaterálních vztahů přispěly též osobnosti obou prezidentů. V. Fox, technokrat, přívrženec západního způsobu myšlení, bývalý guvernér státu Guanajuato, jenž řídil národní pobočku koncernu Coca Cola a mluví plyně anglicky, je vnímán jako rovnocenný partner prezidenta Busha. *Espaldas mojadas* však trápí oba politiky stejně jako řadu jejich předchůdců.

Chudoba, nízké mzdy, nezaměstnanost – těmito slovy se dá charakterizovat život značné části obyvatel Mexika. Jsou to faktory, které nutí Mexičany hledat lepší podmínky k životu. Blízkost vyspělé, tradičně prosperující ekonomiky USA s množstvím pracovních příležitostí a poptávkou po levné pracovní síle, vytvořená síť kontaktů a existující hispánské komunity, mexická tradice stěhovat se, fungující a dobře zorganizované převádění osob, to vše promícháno, podtrženo a sečteno se stručně nazývá problém nelegálního přistěhovalectví mexického obyvatelstva do USA. A právě

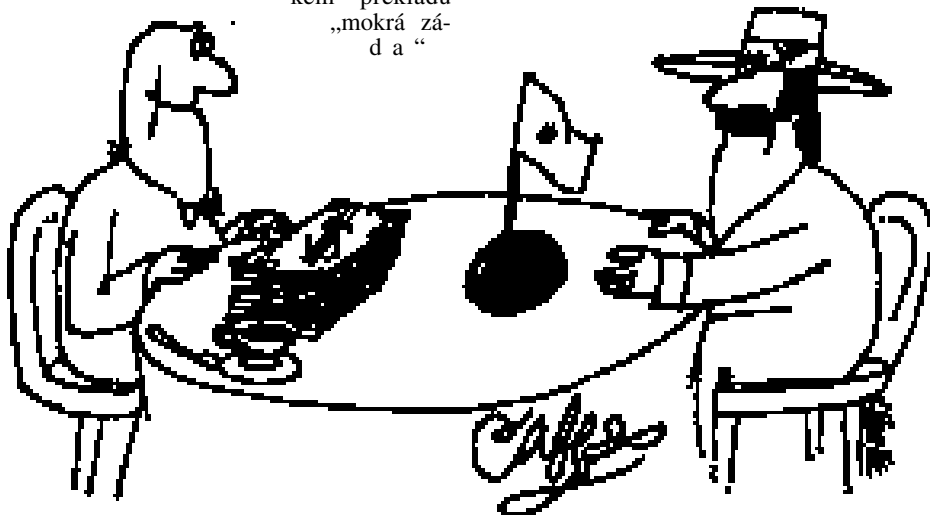
Espaldas mojadas – v českém překladu „mokrý záda“

je označení pro tyto imigranty, z nichž mnozí musejí při své cestě přes hranice překonat vody řeky Rio Grande.

Během posledních několika dekád se tato otázka stala jedním z nejkonfliktnějších a nejsložitějších témat vzájemných vztahů. Nejednou krize v řešení této problematiky negativně ovlivnila politickou spolupráci i v jiných nesouvisejících oblastech.

V dnešní době dosáhl počet Mexičanů (ať již s občanstvím USA, bez občanství či ilegální imigranti) žijících na území Spojených států 20 milionů osob (zatímco v roce 1990 to bylo 14 milionů). Asi nepřekvapí, že aktuální údaje mexické a americké strany, týkající se počtu Mexičanů, kteří se ročně usídlí na území Spojených států, se liší. Zdroje USA uvádějí 400 000, mexická strana mluví o počtu 300 000 přistěhovalců ročně. Údaje samozřejmě nemohou být přesné, protože značná část těchto přistěhovalců je ilegálních.

Skutečnost nijak neovlivňuje suma, kterou *coyotes*, jak se říká mexickým převaděčům, inkasují za své služby. Často celé rodiny se skládají, aby získaly požadova-

ných více než 4000 amerických dolarů za osobu. (Mnozí imigranti zůstávají zadlužení a splácejí tuto částku ze mzdy za práci v USA, což převaděčským mafím dává velkou moc nad jejich osudy.) Riziko při ilegálním přechodu přes hranici hrozí nejen, jak se dá předpokládat, ze strany amerických pohraničních hlídek, ale také ze strany převaděčů. Jsou dobře známy případy, kdy byly převáděné osoby, dokonce včetně dětí, ponechány svému osudu a našly smrt buď v poušti na jihozápadě Spojených států, nebo v proudu hraniční řeky.

Nic nevádí, že se Mexičané dívají na americkou kulturu a obyvatele USA s despektem. *Gringo* – obecně vžitě označení pro Američany, které vzniklo během války Mexika s USA v polovině 19. století, kdy na americké vojáky v zelených uniformách Mexičané volali „*Green go!*“ – se dá jednoduše charakterizovat: zdegeneroval materiálním způsobem života, ztratil mužnost, nemá žádnou kulturu, historii ani ctnosti. Bez ohledu na tento despekt lákala a stále láká možnost výdělků a představa jednoduššího života tisíce Mexičanů. Mnozí opouštějí své rodiny a podstupují rizika ilegálně pracujícího přistěhovalce.

Stejně tak se Američané na příslušníky hispánské menšiny ne dívají jako na sobě rovné. Svou roli tu hrají předsudky, jakýsi „aspekt degradace Latinoameričanů“ obecně. Latinskoamerické národy jsou v očích Američanů svým způsobem neschopné se zorganizovat, udržet stabilitu a vyhnout se chaotickým politickým systémům. Nedokážou vytvořit podmínky pro hospodářský a kulturní rozvoj. Navíc je často spojují s kriminalitou, protože ruku v ruce s nelegálním přistěhovalectvím mnohdy kráčí nezákonné pašování drog a běžná trestná činnost. To pak ovlivňuje jednání a způsob zacházení s přistěhovalci nejen v rovině občanského soužití, ale též ve styku se státními úřady a policií.

A aby těch nepřátelských postojů nebylo málo, pohlížejí též Mexičané na „dezertéry“ ze své vlastní země nevráživě a s opovržením. Často za tím skrývají závist vyšších výdělků.

Propletenec přínosů a ztrát

Mexičané nelegálně usazení v USA představují významný zdroj levné pracovní síly, a to zejména v zemědělství, navíc bez snah organizovat se v odborech. Postupně byla vytvořena vzájemná závislost zaměstnavatele a pracovníka. Americký zaměstnavatel se přizpůsobuje nízkým mzdovým nákladům a přestává se orientovat na domácí trh práce. Tomu uzpůsobuje výrobní metody a velkou část investic do mechanizace a automatizace nahrazuje pracovní silou. Rozvíjejí se tím oblasti náročné právě na práci. To s sebou přináší negativní dopad na produktivitu a růst národního hospodářství. Zmíněným přizpůsobením výrobního procesu se zaměstnavatelé stávají závislí na potřebě levné pracovní síly, a proto sami žádají vytváření legálních programů pro cizince a jejich obnovování. A to i přes to, že nele-

galní pracovníci jsou levnější než Mexičané s pracovním povolením. Jako silná lobby mají američtí zaměstnavatelé velký politický vliv a vystupují v zájmu hispánské menšiny.

Levná mexická pracovní síla, ať již legální, či ilegální, je využívána zejména pro nekvalifikované práce. V zemědělství, kde se nejvíce uplatňují podobní pracovníci, rostou mzdy poměrně pomalu. V důsledku toho odcházejí nejen místní obyvatelé do měst, ale i sami přistěhovalci často opouštějí pracovní místa, která jim pracovní povolení určila, a hledají práci v lépe placených oblastech hospodářství.

Mexičané získávají v USA zaměstnání s příjmem daleko vyšším, než jaký mohou dostat doma (např. v zemědělství až desetinásobek). Často velmi rychle přizpůsobují svůj životní styl vyšším příjmům a navíc za sebou mnohdy přivádějí své rodiny. Ztrácejí tak motivaci k návratu domů a dohromady vytvářejí sociální skupinu s nízkým stupněm vzdělání, bez zdravotního pojištění, která ovšem žádá zdravotní péči, vzdělání pro své děti, sociální podpory apod. Takto se během desetiletí téměř po celých Spojených státech vytvořily velké mexické komunity například v Los Angeles, Chicagu či New Yorku. Uvnitř mexických komunit se nemluví jinak než španělsky a na ulici je běžné k dostání mexická kukuřičná *torilla*. Vzájemně soužití Američanů s příslušníky této menšiny není zcela bezkonfliktní. S poukazem na negativní dopady na společnost a na národní hospodářství se formuje silná skupina odpůrců programů umožňujících legální dočasné zaměstnávání mexického obyvatelstva.

Mexiko zase musí čelit úniku často vysoce kvalifikovaných pracovníků, kteří by mohli podpořit rozvoj země. Ti v USA většinou přijímají práci nekvalifikovanou. Svou kvalifikaci tak ztrácejí a prostředky vložené do jejich vzdělání tedy přicházejí vniveč. Pro mladé lidi se odchod do USA za prací stává normální a Mexiko tak hrozí dlouhodobý únik mozků.

Mexičtí přistěhovalci žijící ve Spojených státech, podle odhadů, zasílají do svých domovů 10 miliard dolarů ročně. Ekonomové ale v žádném případě nevidí výhody z dolarových transferů z USA jednoznačně. Část z nich může být efektivně investována, nicméně příliv hotovosti do země může způsobit tlak na zvýšení cen některých druhů zboží, růst nerovnoměrnosti příjmů obyvatelstva a zvýšení výdajů na dovozy, jež se negativně odrážejí v saldu obchodní bilance země. Uvažování o částkách vynaložených na dovozy je opodstatněné, neboť pobyt v USA ovlivňuje životní styl a spotřební zvyklosti Mexičanů, kteří ochotněji následují zvyky americké kultury.

Negativní dopady emigrace přímo postihují i jednotlivé osoby. Často dochází k rozdělení rodin, ztrátě osobní identity, psychickému a fyzickému strádání nejen během cesty přes hranice, ale i prakticky během každodenního života v ilegalitě. Mexičané,

kteří nezákonně žijí a pracují v USA, nemají přístup ke zdravotní péči, základnímu vzdělání, nemohou si legálně pronajmávat byty, získávat řidičské průkazy apod. Falšování dokumentů nejrůznějšího druhu se stalo rutinou.

V případech, kdy jsou nelegální přistěhovalci zadrženi policií, dostávají se takřka do bezvýchodné situace. Nemají šanci se bránit, často jsou porušována jejich základní práva na obhajobu, nezřídka mají i problém komunikace, protože jednání probíhá v angličtině. Možnosti stěžovat si jsou omezené, šance na postih policistů minimální. Zacházení s Mexičany (i legálními) ze strany bezpečnostních složek je nesporně často ovlivněno i nevráživostí vůči etniku. Ani zpětné začlenění do společnosti není pro vyhoštěné Mexičany jednoduchou záležitostí.

Na politické rovině

Migrační problém se zdá být na politické rovině ještě obtížnější než například otázka boje s překupnictvím drog, kde se cíle obou vlád shodují. Mexiko by si přálo relativně volný pohyb osob, podobný liberalizaci obchodu se zbožím v rámci NAFTA. Povolení takového stavu je pro Spojené státy nepřijatelné. Washingtonští úředníci na tuto výzvu nijak nereagovali a kanadský premiér přímo Foxe upozornil, že NAFTA si v tomto ohledu příklad z Evropské unie vzít nehodlá. Sám prezident Fox uznává, že dokud se mexické platy nepřiblíží platům obyvatel USA a Kanady, není možno tento návrh realizovat, protože by nevyhnutelně následovala masová migrace.

Už Foxův předchůdce a Ernesto Zedillo (funkční období 1994–2000) měl snahu se svým americkým protějškem Billeem Clintonem tento palčivý problém řešit. V roce 1997 oba prezidenti podepsali Společnou deklaraci o migraci (*Declaración Conjunta sobre Migración*), která přiznala tomuto tématu jednu z nejvyšších priorit v bilaterálních vztazích. Dokument zahrnoval jak obecný, tak strukturální pohled na tento fenomén, stanovil zásady vzájemné spolupráce a obě vlády pověřil hledáním nových způsobů, jak zlepšit podmínky imigrantů a stav příhraničních oblastí. Výměnou listin mezi oběma státníky byla vytvořena Migrační agenda (*Agenda sobre Migración*). Ještě dříve schůzka pracovní skupiny pro migraci v Zacatecas v Mexiku v únoru 1995 rozhodla rozšířit náplň své činnosti, která se předtím soustředila prakticky výhradně na témata aplikace zákonů a dodržování lidských práv pracujících přistěhovalců. Počátkem roku 1996 bylo vytvořeno přes 20 konzultativních orgánů, jejichž cílem bylo usnadnit komunikaci mezi mexickými a americkými úřady. Zmíněné kroky položily institucionální základ řešení migrační otázky civilizovanou a účinnou cestou.

Foxovi „heroes“

Prezident Fox pokračuje v úsilí dosáhnout bilaterální dohody a vydobýt zlepšení

postavení mexických „heroes“ – hrdinů, jak začal nazývat Mexičany, kteří nelegálně žijí v USA. Postavil tak jejich obraz do zcela nové roviny vnímání, pro Mexiko zcela ne-tradiční. Jde totiž o to, aby se Mexičané vrátili domů a získané prostředky investovali. Vláda v tomto směru i nabídla pro investory určité finanční pobídky. Vicente Fox má na úspěšném řešení otázky jak legální, tak ilegální migrace, respektive dosažení vyšších kvót pro legální přistěhovalectví evidenti zájem. Podařilo by se mu tak dát práci alespoň části nezaměstnaných Mexičanů a velmi pravděpodobně by se díky takovému úspěchu opět zvýšila jeho popularita u mexického obyvatelstva, která v poslední době poměrně rychle klesá. Na domácí politické scéně totiž nemá lehké postavení. Vzhledem k tomu, že jeho strana PAN postrádá v kongresu většinu poslaneckých křesel, je pro prezidenta obtížné cokoliv v dolní komoře prosadit. A to včetně předvolebních slibů, kterými si získal důvěru svých spoluobčanů.

Již na společné schůzce prezidenta Bushe s prezidentem Foxem v Mexiku v roce 2000 se oba státníci dohodli na vytvoření nové pracovní skupiny pro migraci vedenou předsedou zahraničních věcí Mexika J. Castañedou a ministrem vnitra Santiagem Creelem společně s ministrem zahraničí USA Collinem Powelllem a ministrem spravedlnosti Johnem Ashcroftem. Oba prezidenti nadále považují řešení tohoto problému za jednu z hlavních priorit své zahraniční politiky, byl samozřejmě po 11. září ustoupila tato otázka poněkud do pozadí.

Prezident Fox navrhuje jednak „program dočasné práce“, jež by Mexičanům umožnil legálně získávat umístění na pracovním trhu USA s předpokladem, že po uplynutí dané doby zemí opustí, a jednak rozsáhlou „regulaci statutu“, čili udělení legálního povolení k pobytu části nebo všem přistěhovalcům, aby tak mohli pracovat a žít bez neustálého strachu z deportace. Ke zmíněným dvěma programům se připojuje ještě třetí možnost, a to udělování povolení k trvalému pobytu při splnění určitých podmínek, jakými jsou zejména dlouhodobější pobyt na základě opakovaně uděleného dočasného víza.

V srpnu 2001 dospěli mexičtí a američtí vyjednavací k předběžné dohodě o programu dočasné práce pro oblasti zemědělství, ubytování a stravování – tedy obory, jež v současné době zaměstnávají nejvíce nelegálních mexických pracovníků. Program zahrnuje i udělení povolení k pobytu na principu kondicionality – prokázání, že přistěhovalec v zemi bydlí a pracuje po určité časové období a platí daně. Toto řešení se považuje za prospěšné pro obě strany. Někteří kongresmani z Washingtonu toto řešení podporují. Věřící, že vlivným zaměstnavatelům takto zajistí příliv málo nákladných pracovníků, a získají tak jejich finanční podporu pro své politické kampaně. Zároveň si tím též zajistí nejen jejich volební hlasy, ale zejména hlasy početné hispánské menšiny.

Tento program by měl tedy zabezpečit dočasnost pobytu mexických pracovníků na území Spojených států a jeho případnou obnovitelnost. Nepočítá se s tím, že by přistěhovanci mohli získat nárok na sociální služby, nebo dokonce obdržet americké občanství, a zatížit tak více státní pokladu. Odborníci však poukazují na to, že tato optimistická představa se bude moci jen těžko uskutečnit. Návrh prezidenta Bushe opomíjí skutečnost, že většina původně malých (a často „nouzových“) programů pro dočasné levné pracovníky se značně rozrostla a trvala daleko déle, než jak se na počátku předpokládalo. Odůvodněnost pesimistických výhledů dokládají programy realizované už během druhé světové války a zejména po ní. V roce 1942 schválil americký prezident Franklin Roosevelt „dočasný válečný program“, který nakonec trval až do roku 1964. Podobné zkušenosti dokládá i Německo během prudkého hospodářského rozvoje, kdy nabídlo pracovní místa zejména obyvatelům z Turecka a Jugoslávie. Ve všech případech se ukázalo, že programy dočasné práce nenapomohly vyřešit nezákonnou migraci. Naopak doprovázely je další přílivy nelegálních pracovníků, kteří často využili rozrůstající se sítě svých spoluobčanů v cizině a možnosti vmísit se mezi legálně zaměstnané pracovníky ze své země či falsifikovat dokumenty.

Do řešení této komplikované problematiky zasáhly, stejně jako obecně do zahraniční politiky USA, teroristické útoky na Světové obchodní centrum v New Yorku a na Pentagon. Migrační otázka tím získala novou perspektivu. Snahy o konsensus USA a Mexika narušily obavy o národní bezpečnost, což se prakticky projevilo zostřením hraničních kontrol a odebráním či pozastavením platnosti části víz udělených Mexičanům. Samozřejmě se zpřísnila vízová politika USA. Stále více se také naslouchá odpůrcům vstřícných pracovních programů, kteří se snaží dokázat, že Spojené státy mají dostatek vlastní pracovní síly pro vykonávání ne-kvalifikované práce. A to samozřejmě i v souvislosti se vzrůstající nezaměstnaností ve Spojených státech amerických.

V každém případě lze říci, že i přes obnovu a původně zvýšenou dynamiku kontaktů a diskusí k danému tématu, problém nejen *espaldas mojadas*, tj. nelegálních přistěhovalců, ale zejména otázka zvýšení počtu legálního přistěhovalectví, ještě dlouho zůstane jednou z nejdůležitějších agend v americko-mexických vztazích.

dhuncova@email.cz

Literatura:

Leiken, R. S.: *With a Friend Like Fox*, Foreign Affairs, Vol. 80/5, New York, 2001, ISSN 00157120.

Rebolledo Gout, J.: *En búsqueda de un entendimiento con Estados Unidos*, Política Exterior, č. 61, 2000, México D. F., ISSN 0185-6022.

Martin, P. L. – Teitelbaum, M. S.: *The Mirage of Mexican Guest Workers*, Foreign Affairs, Vol. 80/11–12, New York, 2001, ISSN 00157120.

Následující text se snaží evaluovat dosavadní aktivity české komunikační strategie a nastínit její některá zlepšení v klíčovém období před referendem o vstupu do EU. Zaměřuje se na oblast působení komunikační strategie v médiích, vůči různým sociálním skupinám a strukturám občanské společnosti.

Jak ukázaly vnitropolitické zkušenosti zemí posledního rozšíření (Rakouska, Švédsko, Finsko), samotná shoda relevantních politických stran v otázce integrace do EU nestačí. Pakliže se má dosáhnout vstupu České republiky do EU, jak si české politické, společenské a ekonomické elity přejí, měl by jejich shodu a ochotu v kampani podpořit značný počet zájmových a nátlakových organizací, profesních a odborových komor, médií, organizací neziskového sektoru a vůbec mnoha segmentů občanské společnosti.

Ty zaujímají v neokorporativistickém systému, jež lze najít právě v zemích, které do EU vstoupily v roce 1995, ale ve specifické (neusazené) formě i v ČR, význačnou pozici a zdá se, že jsou schopny ovlivňovat spolu s hlavním politickým diskurzem zbytek společnosti. Formulovat informační a propagační strategii a doprovodit ji institucionálním zázemím – nejlépe a nejvhodněji na úrovni exekutivy – se v případě České republiky jeví jako nutný a patřičný doplněk k vytvoření této široké platformy zastávající prointegrační postoj.

V Česku se tak stalo schválením oficiální komunikační strategie vlády a vznikem Odboru komunikační strategie Ministerstva zahraničních věcí ČR, jež ji má pomáhat spoluuplatňovat a zajišťovat.¹⁾ Toto rozhodnutí mělo bezpochyby pozitivní dopad na zdynamizování přístupového úsilí v jeho druhé fázi a bylo dobrým krokem na cestě seznamování českých občanů s konkrétními procesy, institucemi, politikami v rámci EU, jakož i dopady členství na české občany samotné. Současně je však zřejmé, že je nezbytné provést detailní analýzu dosavadního fungování vnitřní komunikační strategie,²⁾ zejména v klíčovém období před vstupem, a navrhnout i alternativní opatření.

Komunikační strategie a média

Média se podílejí na prezentaci Evropské unie občanům České republiky velmi významnou měrou. Informují o dění v Evropské unii a průběžně o jednáních českých vyjednavců v Bruselu. Pokrývají informace o stavu negociací o jednotlivých kapitolách a zabývají se taktéž alespoň hlavními problémy, které jednání přinášejí. Už méně si ale všímají institucionálního rámce EU, v ní probíhající mechanismů a jednotlivých politik.

V posledních dvou letech logicky vzrostl zájem novinářů o evropská témata. Jejich často kritizovaná neobornost je expertům opravdu zřejmá, proto je s podivem, že se

Komunikační strategie vlády ČR před vstupem do EU

JAKUB DÜRR, DAN MAREK

speciálně pro ně pořádaných seminářů aktivně nezúčastňují a že šéfredaktoři periodik a elektronických médií nemotivují zbytek redakce k odbornému či profesionálnímu růstu na tomto poli. Úroveň mediální debaty v České republice by jistě prospěla účast širokého okruhu žurnalistů v ní, nejen těch několika málo specializovaných, jak je tomu doposud.

Jen tak je možno vyvarovat se hrubým chybám při informování o EU, ke kterým mnohdy dochází. Jak však do obsahu mediálního informování zasáhla komunikační strategie?

Tisk. Vládní informační kampaň se v seriózních celostátních denících (Lidové noviny, MF Dnes, Právo, Zemské noviny a Hospodářské noviny) dosud projevila minimálně. Během roku 2000 a 2001 komunikační strategie do těchto deníků v podstatě nepronikla. Výjimkou byla soutěž pro čtenáře Lidových novin uveřejněná na podzim 2001. Kromě výhry (zájezd do Bruselu) byly čtenářům nabídnuty základní informace o fungování Evropské unie. V dalších denících ani takováto minimální informační kampaň neproběhla. Pouhé vložení tzv. odpovědných pohlednic, umožňujících získání požadované informace, jež se objevily ve výtisících deníků Právo a Zemské noviny v polovině září 2001, se nedá považovat za adekvátní významu těchto deníků. Komunikační strategie by se navíc neměla zaměřovat pouze na seriózní tisk, žádoucí je zasáhnout i do deníků bulvárního typu – Blesk, dříve Super. Lze totiž předpokládat, že vzhledem k bulvárnímu zaměření těchto žádaných novin je jejich čtenářská obec daleko méně informovaná o Evropské unii než například čtenáři MF Dnes a Hospodářských novin. Blesk se řadí k nejprodávanějším deníkům v ČR, bylo by proto produktivní vložit informační rubriky také do těchto novin. Na stránkách Blesku se sice na podzim 2001 objevila soutěž, jež měla zvýšit informovanost jeho čtenářů o EU, jednalo se však pouze o několikadenní projekt, který byl vzhledem k množství čtenářů zbytečně krátkodobý, málo intenzivní a ve svém důsledku neefektivní. V následujících měsících se navíc již obdobná soutěž neopakovala, což efektivitu komunikační strategie nikterak nezvýšilo. Pro čtenáře podobných tiskovin by měl být zvážen rovněž i jiný přístup, např. informovat o dění a životě v EU formou tzv. lidských příběhů (human stories).

Rozhlas. Na vlnách veřejnoprávního rozhlasového vysílání se nediskutuje o Evropské unii dostatečně často. Výjimku tvoří stanice ČRo 6/RSE, která svým díky své koncepci a charakteru reprezentuje příklad dobré informovanosti o EU. Přesto je intenzita prezentace EU v rámci veřejnoprávního rozhlasu celkově neuspokojivá. V minulém roce se na ČRo 1 Radiožurnálu objevil pořad, za jehož přípravu byla zodpovědná Monika Pajerová – ten posluchače seznamoval s Evropskou unií. Samotná myšlenka takového pořadu byla bezpochyby záslužná, bohužel byl vyprodukován jen omezený počet dílů tohoto programu a bohužel jejich přípravě nebyla věnována dostatečná pozornost. Dobře míněný projekt vyústil v neucelený pořad s nahodilým výběrem hostů i témat a pro posluchače nebyl příliš atraktivní.

Další výhradou je vysílací doba tohoto programu; je zřejmé, že poslouchost v dopoledních hodinách je obecně nižší a takto zařazený a koncipovaný pořad nemá naději oslovit širší veřejnost. Zmíněné výhrady by se však daly pominout, kdyby na tento program navázaly další a kvalitnější pořady. Zatím je však Radiožurnál komunikační strategií nevyužitým médiem, OKS by měl zvážit intenzivní mediální partnerství s Radiožurnálem jako nejposlouchanější veřejnoprávní stanicí.

Stanici Praha zastupuje v souvislosti s Evropou pořad „Káva o čtvrté“, kde spolupráce mezi OKS a druhým programem ČRo byla spíše dobrá. Informovanost o Unii chybí, až na ojedinělé výjimky, zcela na regionálních vlnách Českého rozhlasu. Vedení ČRo neinspirovalo regionální studia přípravou pořadů zabývajících se evropskou tematikou. Komunikační strategie v tomto případě selhává, situace v regionálním vysílání je neuspokojivá. Komerční rádia mají širokou základnu posluchačů. Je zářející, že obdobně jako v případě bulvárního tisku komunikační strategie nevyužívá potenciál nabízený četnými komerčními stanicemi. Realizace zábavných soutěží, kvízů a anket by přitom nebyla finančně příliš nákladná a ve svém důsledku by mohla rozšířit povědomí o evropských otázkách mezi statisíce posluchačů. V úvahu zejména přicházejí stanice Frekvence 1 a Impuls, jež pokrývají území celé České republiky. Nevyužitý prostor také leží v oblasti spolupráce mezi odbory zahraničních vztahů nově zřízených krajských celků, které by na KS mohly participovat, a lokálními komerčními stanicemi.

mi. Občané by tímto způsobem mohli být seznamováni s možnostmi podpůrných programů EU pro regiony.

Televize. ČT 1 a ČT 2 jsou televizními stanicemi, které by měly být prioritně do projektu komunikační strategie zahrnuty. Svou veřejnoprávní podstatou se přímo řadí k těm médiím, která mají být co nejvíce využita. Je proto zářející, jak málo pořadů vysílaných na těchto kanálech se evropské problematice věnovalo. Dá se jen těžce pochopit, že mediální partnerství s ČT bylo uzavřeno až v roce 2001. Od začátku roku 2002 vypadá situace nadějněji díky dvěma pořadům připraveným pro vysílání ČT1. Jedná se o doplňující se čtrnáctidenky „Evropská mozaika“ a „U nás v Evropě“. Problematickou se však může jevit vysílací doba (pondělní podvečer v 17.05 hodin) a nedostatečná délka programů (pouhých 15 minut). Přitom jsou oba pořady vyrobeny zajímavou a odlišnou formou. Dobrým nápadem bylo v „Evropské mozaice“ propojení studiové diskuse s možností dotazů na pracovníka Ministerstva zahraničních věcí ČR za pomoci satelitního spojení.

Je otázkou, proč se ještě komunikační strategie nezačala zajímat o spolupráci s TV NOVA a její zapojení do informování veřejnosti. TV NOVA, nejsledovanější český televizní kanál, provozuje vedle televizního vysílání i další mediální aktivity, proto argument, že nedostatek financí pro Odbor komunikační strategie neumožňuje zaplacení inzercí v TV NOVA, neobstojí. Máme tu zejména na mysli možnost zprostředkování tématu Evropa v časopise ANO, který je s televizí a jejími příznivci spojen. To by mělo být doplněno klasickou inzercí, na niž je třeba zejména v tomto a příštím roce najít více finančních prostředků. Oproti tomu spolupráce s TV Prima vykazuje lepší výsledky. Nápad medializovat evropská témata v dopoledním pořadu Prima jízda/Evropská jízda je pro potřeby a sledovanost této televize dobrý, nicméně mohl by být rozvinut v ambicióznější projekt. Využit ve větší míře by se měl v budoucnu potenciál propojení výstupu odborníků, resp. politiků společně s populárními osobnostmi i pro jiné, třeba i netelevizní akce informačního typu. Ve vysílání TV 3 byla pouze v jednom pořadu prezentována vítězná rodina celostátní soutěže Česká rodina na cestě do Evropy.

Komunikační strategie a společenské skupiny

Senioři. Zkušenosti zemí poslední vlny rozšíření a jejich výsledky informování o EU naznačují spíše nevhodnost intenzivní koncentrace komunikačně-strategických aktivit na skupinu důchodců, neboť vyhraněný názor již zastávají a obvykle z důvodu své konzervativnosti jej nehodlají měnit.³⁾ To vůbec neznamená, že by se komunikační strategie neměla touto skupinou obyvatel zabývat. Vítané by bylo adresné doručování prospektů do domovů důchodců, organizování přednášek o EU v nich, výtisk speciálního letáku zaměřené-

EVROPSKÁ UNIE

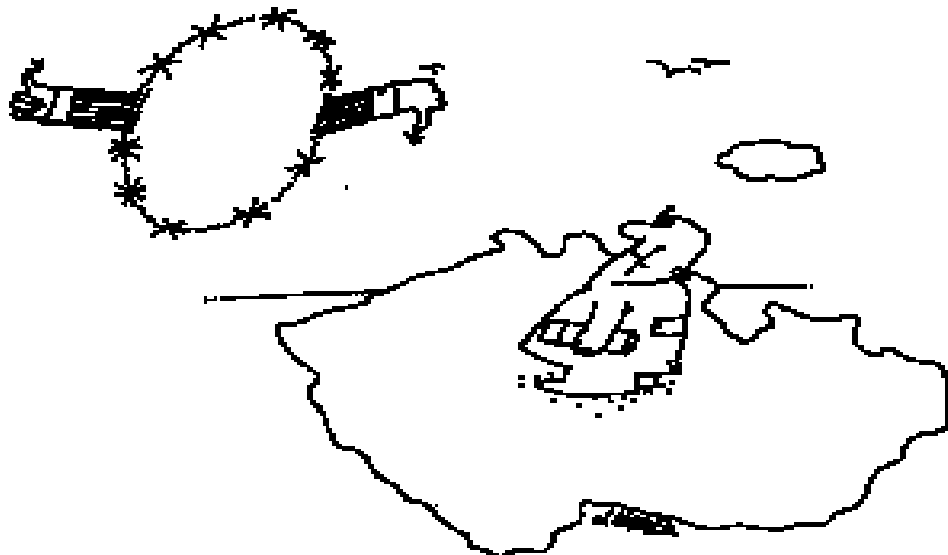
ho právě na tuto skupinu, jenž by se k seniorům dostal např. prostřednictvím husté sítě klubů důchodců, jež působí i v malých městech. Na stránkách měsíčníku Generace by se měly objevovat články s evropskou tematikou.

Studenti a mladí lidé. Pro tuto sociální skupinu zvolila komunikační strategie celou řadu dobře strukturovaných soutěží (Eurómánie, Europa nostra), zatímco akcí jako konference (Dohlumve se v Evropě) a debaty bylo doposud málo. V případě této skupiny je nasnadě spíše neformální forma zprostředkování informací a větší nápaditost a rozmanitost aktivit (sport, koncerty, výtvarnické akce). Efektivní by bylo zasílání informací formou textových zpráv SMS a e-mailové pošty.

Ženy. Tuto významnou skupinu komunikační strategie skoro opomíjí, i když je zřejmé, že ženská otázka se v souvislosti s EU ve veřejné debatě rovněž objeví. Proto se jako naprosto nedostatečná jeví spolupráce pouze s dvěma časopisy pro ženy (Vlasta – odpovědi na dotazy o EU, Katka – krátkodobá vědomostní soutěž). Rezignace na jiné, nápaditější formy informování žen je zarážející.

Malí a střední podnikatelé. Během posledního rozšíření EU problémem nebylo získat podporu mezi velkopodnikateli a národohospodářskými leadery. Vědomi si nepopíratelných ekonomických výhod velkého evropského hospodářského prostoru a jejich lepších možností uvnitř EU, právě tato skupina naopak spolupracovala počátkem debaty o přistoupení zemí, které v EU dosud členy nebyly. Nejinak tomu je i v naší republice. Otázkou tak tradičně zůstává, jaké převažující rozhodnutí zvolí sektor malých a středních podniků, resp. jejich vlastníků. Komunikační strategie proto správně zvážila úzkou spolupráci s Hospodářskou komorou a jinými organizacemi, v nichž se sdružuje právě tato skupina. I dosavadní publikační aktivity dobře pokrývají její potřeby. Zdá se, že podnikatelé ve firmách střední velikosti vstup podpoří, aby se tak stalo i mezi živnostníky, bude třeba organizovat v následujícím období daleko více vysvětlujících seminářů, které by měly probíhat v místech jejich regionálního působení a které by zodpověděly jejich zcela konkrétní dotazy.

Venkov a regiony. Právě lidé z venkova a malých měst tvoří vedle důchodců významnou část těch, kteří se nedokáží vyslovit v doposud konaných výzkumech mínění a patří mezi ty, jichž se debata o EU ještě nebyla schopna dotknout. Dosavadní aktivity komunikační strategie vůči venkovu a mikroregionům se tak musí hodnotit jako nedostatečné, víme-li, že např. venkovští zemědělci zaujmají vůči EU převážně negativní postoj. Je třeba zvolit zajímavější a působivější metody komunikace a vtáhnout venkovskou populaci do diskusí, eliminovat tak jejich pocit, že se o nich rozhoduje kdesi v centru. Změnu kupodivu a bohužel v tomto směru nepřineslo ani zřízení nových územně-správních celků.

Program Evropská jízda objel sice celou řadu malých měst, aktivisté však nebyli schopni zapojit občany z nejmenších obcí. Naším návrhem je soustředit se daleko více na představitele obecních zastupitelstev, organizovat přímo pro ně nejrůznější typy seminářů a debat. Například osobní pozvánky pro starosty a místostarosty na podobné akce, na nichž by se měly řešit konkrétní problémy obcí a to, jak se na jejich řešení mohou podílet rozvojové fondy EU, by mohly v daleko větší míře pomoci rozprodit realizace malých lokálních projektů. Jejich výsledky, viditelné všem, pak přiblíží slova EU a Brusel na nejnižší administrativní a geografickou úroveň. Další nutností je změnit přístup vedení politických stran k jejich lokálním reprezentantům. Otázkou například zůstává, jak centra českých politických stran nutí či motivují své venkovské funkcionáře a členy v otázce členství v EU vystupovat.

Komunikační strategie a občanská společnost

Neziskové a nevládní organizace. V procesu přistoupení mají specifické a důležité postavení. Možno očekávat, že se budou více a více chovat jako zprostředkovatelé mezi sférou politického a občanského, což souvisí nejen s jejich emancipací v rámci usazování celospolečenského systému a rozvoje forem občanské společnosti, ale i s tím, že mají bytostný zájem na vstupu do EU (tzv. třetí sektor by ze vstupu do EU získal jednoznačně zlepšení svých dosavadních pracovních podmínek). Z pohledu komunikační strategie právě zde leží zcela nevyužitý potenciál. Oproti jiným způsobům spotřeby finančních prostředků existují v tomto sektoru i vůči němu rychlé a snadné kontrolní mechanismy, jak přidělené peníze sledovat a jaký přináší efekt. Celý systém by byl levnější a pružnější. Navíc budou to právě neziskové a vládní organizace, které budou svými konkrétními evropskými projekty pomáhat vyvarovat se fenoménu rozčarování. V rámci komunikační strategie byl vytvořen fond „S občany ČR do EU“ pro neziskové organizace. Bohužel byl v roce 2001 schopen rozdělit jen jeden milion korun mezi pouhých deset organizací.

Zájmové skupiny. Zájmové skupiny by měly hrát jednu z aktivnějších rolí v době konání referenda o vstupu, a to proto, že právě ony mají silný vliv v rozhodovacím procesu Evropské unie a z členství v Unii budou benefitovat zlepšením dosavadních pozic.⁴⁾ Napojí-li se české zájmové skupiny na rozhodující informační kanály, budou mít silnou výchozí pozici pro své působení, a to dokonce už před vstupem. K takovým zájmovým skupinám patří zejména zaměstnanecké svazy, ekologové, ženské organizace, nejrůznější občanská sdružení, spotřebitelé, zástupci regionů, zemědělci, organizace na ochranu menšin atd.⁵⁾ Zdá se, že dosavadní aktivity komunikační strategie spíše podceňovaly jejich činnost a význam. Jak však ukazuje příklad posledního rozšíření, jejich působení během lidových hlasování bylo výrazné, vládami podporované.

Celoplošná dimenze komunikační strategie a zdroje informací

Je nezbytné, aby stran EU byly speciálně osloveny nejrůznější sociální segmenty a dostalo se jim ze strany Odboru komunikační strategie a jednotlivých ministerstev specifických služeb reagujících na specifické potřeby. Žádná sociální strana by neměla být vynechána. Platí však, že takhle forma adresného oslovování nestačí a je třeba ji doplnit plošnou kampaní, která by nastínila pouze hlavní argumenty pro a proti vstupu. Měla by učinit jakési resumé, které by bylo adresováno celé společnosti a vhodnou formou se soustředilo na společné kategorie. Zúžení celé této složité problematiky na pár hlavních témat, která se zcela logicky otevřou, je, jak ukazují příklady Norska, Švédska, Finska a Rakouska, nevyhnutelné: tato obecná rovina se nejlépe projeví v době konání českého referenda, na něž se už teď musí komunikační strategie začít připravovat. V tomto světle by se komunikační strategie v následujícím období měla ještě více orientovat na plošné informování veřejnosti o obecných otázkách – nabízí se zpracování diskuse o ne/zachování české identity, ne/omezení suverenity po vstupu ČR do EU a debata o sounáležitosti české kultury se západním civilizacním okruhem (završení „návrhu

do Evropy“), což jsou dle průzkumu STEM z roku 2001 problémy, jež jsou pro veřejnost nejvíce atraktivní a mající u ní větší odezvu než málo uchopitelné až abstraktní technické a politické procedury EU, či dokonce realizace jejich politik v praxi.

Internet. Toto progresivní, efektivní, levné a rychlé médium oslovuje zejména mladé lidi, kteří jej rádi vyhledávají většinou s jasně definovaným zájmem. O procesu evropské integrace již mají předchozí znalosti a většinou patří k jasným zastáncům vstupu.

Dostupnost internetových informací je však problémem pro některé jiné sociální skupiny (důchodci, ženy v domácnosti, venkovská populace). Proto komunikační strategie na něm nemůže stavět jako na hlavním zdroji získávání informací.

Internetový server Euroskop reprezentuje však potřebu informovat přes elektronickou síť velmi dobře, mezi uživateli je právem oblíben. Diskusní fórum o budoucnosti EU, které Euroskop hostí, budiž inspirací i pro jiné specificky zaměřené debaty (např. téma ČR po vstupu do EU).

Zelená linka o EU. Viditelným úspěchem a počinem se v říjnu 2001 stalo zřízení bezplatné telefonní linky, s čímž byli občané informováni prostřednictvím 370 billboardů. Na telefonním čísle 800 200 200 se mohou v pracovních dnech od týmu vyskolených a patřičně vzdělaných pracovníků dozvědět základní fakta o EU a českém přičleňování. Dvěma až třem stům volajících denně je tímto dostupným způsobem možno ulehčit jejich rozhodování a pomoci zaujmout jasnější postoje k EU.

Informační střediska. V České republice působí s podporou MZV síť šestnácti Regionálních evropských informačních středisek. Pořádají v regionech přednášky, soutěže a diskuse na evropská témata. Přirozeně některá z nich jsou pasivnější, jiná organizují desítky akcí za rok. Celkově je však jejich činnost jednoznačně velmi pozitivním přínosem, kromě jiných důvodů i proto, že kolem sebe shromažďují týmy lokálních aktivistů a zájemců. Potenciál tohoto síťování má do budoucna velký význam.

Odborné veřejnosti i laikům ještě slouží systém Evropských dokumentačních středisek (dvě v Praze, po jednom v Brně, Plzni, Olomouci a Českém Krumlově) a Informační centrum Evropské unie, které sídlí v Praze a má podporovat a zajišťovat aktivity komunikační strategie Delegace Evropské komise v ČR.

Vedle těchto středisek je pečlivě propracovaná i možnost získání informací v centrech specializujících se na konkrétní problematiku: Socrates a EURODESK v oblasti vzdělávání, sedm Euro Info Center a Centrum pro evropskou integraci Hospodářské komory ČR pro oblast podnikatelskou a hospodářskou, zemědělcům slouží Informační středisko pro zemědělství a venkov.

Publikace. Komunikační strategie se bezpochyby správně rozhodla zřídit vydávání dvou edic knižních materiálů: v první edici tzv. průvodců EU vyšly již desítky prací zaměřených na konkrétní problémy,

oblasti, politiky, druhá série se zaměřuje na vydávání původních dokumentů, tj. základních unijních ustanovení a smluv. Další řadou jsou stručné informační listy. Vedle toho ještě časopis Mezinárodní politika pravidelně přinášel přílohu Směr Evropská unie a publikuje dokumenty EU. Občané se tak mohou detailně seznámit s řešením konkrétních problémů v EU podle toho, co zrovna stojí v popředí jejich zájmu.

Nevýhodou mnohých těchto publikací je jejich malá čtivost pro širší, málo informovanou část veřejnosti. Aby mohla komunikační strategie zasáhnout též občany, kteří se ještě o Evropskou unii nezajímají, autoři doporučují vydávání kratších a méně obsáhlých materiálů, které by jako přílohy či vložky byly vsunuty do například sobotních či pátečních vydání hlavních deníků (MF Dnes, Právo, Hospodářské noviny, Lidové noviny), resp. týdeníků (Respekt, Reflex, Týden).

Za nespornou výhodou výše zmíněných brožur lze považovat mj. jejich širokou dostupnost v síti knihoven, informačních středisek, škol, na požádání je může občan zdarma obdržet také poštou.

Co se týká celkového hodnocení propracovanosti systému šíření informací o EU v ČR a jejich dostupnosti, autoři musí jednoznačně konstatovat, že v této oblasti jsou výsledky vynikající a všechny možnosti jsou perfektně pokryty.

Závěr

Finanční prostředky, které česká vnitřní komunikační strategie vynaložila kupříkladu v roce 2000, představovaly částku ve výši 31 milionů korun.⁶⁾ To byly v porovnání se dvěma dalšími relevantními zeměmi, Polskem a Maďarskem⁷⁾, výdaje menší a ani pro rok 2001 se je nepodařilo výrazně navýšit. Navýšení finančních prostředků na komunikační strategii pro klíčové, závěrečné období příštího roku je sice žádoucí, nicméně očekávaných 200 milionů Kč (!) budí obavy, zda se je podaří využít efektivně. Zvážit by se tak měla prospěšnost další spolupráce se specializovanými agenturami, jež za své produkty (billboardy, publikace) požadují vysoké platby, a hlavně možnost určení většího objemu peněz pro tzv. třetí sektor (neziskové a zájmové organizace, lokální sdružení), jenž by měl v kampani sehrát větší roli. Důležité je také zajistit fungování a finanční krytí komunikační strategie i po případném začleňování do EU. Příklady stávajících členských států totiž ukazují na nutnost udržovat permanentní tok informací vůči veřejnosti, tedy zajišťovat, aby i nadále v pozdějších letech byli občané informováni a bylo jim zřejmé otevřené vystupování elit vůči nim či neskrývání problémů. Platí sice přímá úměra, že čím více informací občané o EU mají, tím skeptičtěji akceptují nabízenou integraci a její prezentované výhody, ale jen tak se ČR vyhne „fenoménu rozčarování“, který se vyskytl v několika nových členských zemích EU.

Jedním z vedlejších důsledků takto poja-
tí informační kampaně by mělo být i od-

stranění dosavadního největšího neúspěchu komunikační strategie u nás, a tím je velice vysoké procento pasivní části veřejnosti. Dle průzkumů zůstává stále asi 25 až 35 procent populace nezainteresované. Hlavní úsilí se tak musí v následujících měsících soustředit právě na ty občany, u nichž žádný z výše popsanych způsobů informovanosti nevyvolal adekvátní reakce. Pozdější rozhodnutí právě této početné skupiny, zda do EU ano či ne, totiž ovlivní nejrazantněji výsledky referenda v ČR.

Je velice obtížné určit, jak má vypadat a jak lze definovat co největší míru připravenosti občanů a rovněž politicko-administrativních, ekonomických, kulturních, sociálních a jiných (vědeckých, církevních, armádních) elit v souvislosti s členstvím v EU. Dá se však obecně tvrdit, že jednou ze zásadních determinant je jednotná politická vůle ke vstupu procházející napříč politickým spektrem s jeho aktivní a silnou vazbou na různé voličské skupiny. Nedaří-li se získat pro myšlenku jednotného politického tábora většinu relevantních politických subjektů, pak je alespoň potřebná shoda ve většinové vládní formaci. Riziko neúspěšnosti integračního procesu, neplnohodnotného začleňování a následné nespokojenosti obyvatel v bývalých kandidátských zemích pak na minimum snižují další dvě determinanty: dobře strukturovaná, efektivní a vyskolená státní správa spolu s makroekonomickou a mikroekonomickou stabilitou (charakterizovanou například růstem hrubého domácího produktu).⁸⁾

Z tohoto hlediska se jeví jako logické, že největší odpovědnost v analyzované problematice leží na vedoucích orgánech politických stran a nejvyšších strukturách státní administrativy, přičemž podcenit se nesmí ani spolupůsobení patřičných hospodářských složek a struktur občanské společnosti.

Existuje obecný problém prezentace myšlenky evropské integrace a jejich konkrétních výsledků (outputs), a to jak v samotných členských zemích EU, tak mimo ně. Učinit toto téma atraktivním se většinou nedaří ani odborným agenturám, přestože v různých obdobích a různých zemích bylo vyzkoušeno množství postupů, netradičních i klasických marketingových či z oblasti public relations (včetně využívání výstupů známých umělců a sportovců či společenských autorit pro medializaci).

Protože se tento problém týká i situace v České republice, nutno upozornit na dvě základní podmínky, jež je třeba splnit. Za prvé, dosavadní negativní či pozitivní zkušenosti medializace tématu EU z jiných zemí, rovněž Švédska, Finska a Rakouska, dávají tušit, že jedním ze základních pravidel musí být dodržování objektivity podávaných informací. To s sebou nese jako základní znak neustálé porovnávání kladů a záporů vstupu a odkazy na podložené zdroje, data a výroky. Není možné zabraňovat zveřejňování negativních dopadů nebo je nezmiňovat (a naopak – tábor odpůrců by

neměl zapomínat zveřejňovat také pozitivní). Také v českém prostředí je třeba dát si pozor na tendenčnost, nevyváženost a jednostrannou propagaci, která by v budoucnu byla jedním z fundamentálních zdrojů deziluze českých občanů.

Za druhé, i mnohdy diskutabilní efektivita komunikačních strategií, kampaní a celospolečenských debat o EU a jejich nejednoznačné výstupy dovolují tvzení, že je nanejvýš žádoucí, aby (nejen) politické a administrativní struktury podobné kampaň a debaty iniciovaly, zajišťovaly a z veřejných financí materiálně zabezpečovaly, neboť tyto aktivity opět mohou zabránit vzniku „fenoménu rozčarování“.

1) Činnost a úkoly odboru komunikační strategie (OKS) vymezuje Ministerstvo zahraničních věcí ČR následovně: „...koordinace a realizace komunikační strategie (vnitřní i vnější) ČR před vstupem do EU, koncepční, metodické vedení a operativní řízení komunikační strategie, spolupráce s poradním orgánem, tzv. Radou pro komunikační strategii a jejími pracovními sekcemi, meziministerská koordinace prostřednictvím Poradního výboru pro naplňování komunikační strategie, vytváření pozitivní prezentace ČR v členských zemích EU a zemích přidružených k EU (tzv. vnější komunikační strategie), ve spolupráci s ministerstvem vnitra koordinace vzdělávání pracovníků státní správy v evropských záležitostech, koordinace v rámci ústředních orgánů státní správy pomocí Řídícího výboru pro vzdělávání, koordinace zahraniční bilaterální pomoci poskytované zeměmi EU, podíl na řízení SM Brusel, ZÚ v členských zemích EU, ZÚ v přidružených zemích EU a ukládání úkolů dalším ZÚ, spolupráce s Delegací Evropské komise v ČR a se zastupitelskými úřady členských států EU a států přidružených k EU.“ Viz www.czechembassy.org/wwwo/mzv/.

2) Předmětem tohoto článku není vnější komunikační strategie, proto ji autoři ponechávají stranou.

3) Z průzkumu agentury STEM (Trendy 1996–2001) vyplývá, že se tato skupina pokrývá se stoupenci KSCM. Polovinu její podpory zajišťují důchodci. Celkově je proti EU asi čtvrtina důchodců, tedy ne většina. Viz rozhovor J. Grohové s J. Hartlem, Lidé unii znají jen málo, a proto se jí bojí, MF Dnes, 6. 11. 2001, str. B/8.

4) Kombinace mezivládních a nadnárodních prvků v EU je vhodným systémem pro uplatnění lobbingu. V Bruselu se tak vyskytuje silná koncentrace zájmových skupin, jež mají i přímé zastoupení v poradním orgánu EU – Hospodářském a sociální výboru, kde se formálně i neformálně zapojují do přípravy rozhodnutí.

5) Jedná se o skupiny přirozeně podporované politikami ES.

6) Grohová, J., Šíření informací o unii se příliš nedaří, Mladá fronta Dnes, 6. 11. 2001, str. B/8.

7) Zdroj: OKS MZV ČR, MF DNES 6. 11. 2001 však hovoří o zhruba padesáti milionech Kč (J. Grohová, str. B/8). Zatímco Maďarsko vydalo na podobné aktivity v rozpočtu 79, 5 milionu korun, Polsko vyčlenilo částku ve výši 100 milionů korun. Takto vysoký údaj u Polska není překvapující, uvědomíme-li si, že polská komunikační strategie by měla oslovit téměř čtyřikrát početnější populaci než je tomu v případě České republiky a stejně tak vysvětlit problémy většího rozsahu. Nelze ani zapomenout na daleko silnější postavení tamních anti-evropských politických stran a zájmových skupin.

8) Viz Witzová, I., Důsledky vstupu České republiky do Evropské unie, ÚMV, Praha 2000.

Konec zúčtování s Irákem:

Bushova administrativa a důvody k válce proti Saddámu Husajnovi

JAMES LA PLANT,
MARKÉTA ŠUSTKOVÁ

V padesátých a šedesátých letech byl největším trnem v oku Spojeným státům Fidel Castro. Začátkem let devadesátých se pro americkou zahraniční politiku novým Castrem stal Saddám Husajn. V poslední době se prezident George W. Bush snaží americké veřejnosti, Kongresu a OSN předestřít a obhájit důvody pro vojenskou akci proti Iráku. Ve svém projevu ze 7. října prohlásil: „...protože chápeme hrozby naší doby, známe podoby a podvody iráckého režimu, máme všechny důvody předpokládat to nejhorší a máme také naléhavou povinnost zabránit tomu nejhoršímu.“¹⁾

Prezidentovo volání po nutné akci sugeruje dojem, že USA čelí jasnému a akutnímu nebezpečí podobnému kubánské krizi, jež v říjnu 1962 tuto hrozbu pro národní bezpečnost USA i globální mír skutečně představovala. Představuje dnes, o čtyřicet let později, irácký režim stejnou hrozbu národní bezpečnosti Spojených států a mezinárodnímu společenství?

Hledání důvodů k válce

Prezident Bush dosud předložil pět klíčových důvodů pro zahájení vojenské akce proti Iráku. První a nejpřednější argument pro vojenský zásah je soustředěn na Saddámovy snahy na poli zbraní hromadného ničení. 7. října Bush působivě argumentoval, že „zatímco ve světě hrozí spousta nebezpečí, hrozba ze strany Iráku je výjimečnou, neboť v sobě zahrnuje nejvážnější nebezpečí ve světě soustředěná na jednom místě. Irácké zbraně hromadného ničení kontroluje vražedný tyran, který již použil chemické zbraně k zabití tisíců lidí.“²⁾ Svá vážná znepokojení ohledně vývoje chemických, biologických a nukleárních zbraní Irákem vyjádřili již tři poslední američtí prezidenti a Bush tvrdí, že Irák znovu buduje svůj jaderný program, zvláště pak zařízení užívaná k obohacování uranu pro jaderné zbraně.³⁾

Druhý důvod k vojenskému zásahu představuje schopnost iráckého režimu využít hrozby zbraní hromadného ničení proti svým sousedům v regionu. Prezident Bush varuje, že „Irák vlastní balistické střely s pravděpodobným doletem stovek mil – tedy dost daleko na to, aby zasáhly Saúdskou Arábii, Izrael, Turecko a jiné země... Díky

zpravodajským službám jsme také odhalili, že Irák má rostoucí počet piloty řízených i bezpilotních vzdušných zařízení, jež mohou být použita k rozptylu chemických či biologických zbraní nad rozsáhlými územími.“⁴⁾ Bushovo poukazování na spojený iráckého režimu se známými teroristy je součástí jeho pohledu na válku s Irákem jako pouhého rozšíření probíhající války proti terorismu a je třetím uváděným důvodem pro zahájení akce. Prezident poznamenává, že Irák poskytl bezpečné útočiště teroristům, jako jsou Abu Nidal a Abu Abbas.⁵⁾ Neustálým zdůrazňováním kontaktů mezi vůdci al-Káida a iráckými zpravodajskými důstojníky se Bush pokusil spojit irácký režim s touto teroristickou organizací. Zlým smem pro USA je scénář, že „Irák by se kterýmkoliv dnem mohl rozhodnout poskytnout biologické nebo chemické zbraně teroristické skupině či individuálním teroristům.“⁶⁾

Pátý důvod k vojenskému zásahu se opírá o argument, že Saddám Husajn je hrozbou nejen pro své sousedy, ale také pro svůj vlastní lid. Prezident Bush popsals Husajna jako „Stalinova žáka, užívajícího vraždění jako nástroje teroru a kontroly.“⁷⁾ Irácké porušování rezolucí Rady bezpečnosti OSN je pak posledním uváděným důvodem hovořícím pro ozbrojený úder proti této zemi. Podle názoru prezidenta Bushe Husajnova strategie odmítání, podvádění a odkladů ve věci zbrojních inspekci v průběhu 90. let zcela ospravedlňuje vojenské řešení.

Otázkou ale zůstává, nakolik jsou důvody uváděné Bushovou administrativou pro zahájení války přesvědčivé. Skutečností je, že pět výše uvedených důvodů k vojenské-

mu zásahu neposkytuje žádné nové informace o Iráku či Husajnových záměrech. Ze strany kritiků prezidenta Bushe padají otázky, jaké překvapující nové informace poskytují úderu proti Iráku dostatečné ospravedlnění. Hlavní Bushovy obavy a argumenty týkající se Iráku již byly diskutovány v průběhu celých devadesátých let. Navíc současná polemika ve Spojených státech na téma možné války proti Iráku zcela opomíjí úspěchy současné politiky „zadržování“ vůči této zemi, jejímž mocným mechanismem jsou bezletové zóny nad severním a jižním Irákem. Saddám Husajn také od konce války v Perském zálivu v roce 1991 své sousedy nenapadl. Irácká ekonomika se potácí ve zmatcích a sám Husajn je v pozici mezinárodního vydědence. Režim jako celek je dnes bezesporu mnohem slabší než před pěti či deseti lety.

Nejvážnější obavou v iráckém případě je nepopíratelně touha Saddáma Husajna vlastnit jaderné zbraně. V debatách v USA se operuje s jednostranným předpokladem, že další šíření jaderných zbraní by pro tento region bylo katastrofální. Otázkou, jež stojí za zvážení, je, zda by vzájemně namířené jaderné zbraně mezi Izraelem, Irákem a Íránem byly garancí stability v regionu založeném na doktríně „mutually assured destruction“. Zdá se, že americká zahraniční politika je řízena přesvědčením, že vzájemně zajištěná destrukce mohla fungovat jen v případě USA a dřívějšího Sovětského svazu k udržení míru v dobách studené války a že tato doktrína není aplikovatelná na jiné regiony. Zhodnocením dalších, zvláště pak náboženských, rozdělení a tenzí a obav z terorismu na Blízkém východě by politici mohli dospět ke správnému rozhodnutí, že další šíření jaderných zbraní je příliš riskantní. To však nic nemění na skutečnosti, že tento aspekt debata v USA postrádá.

Prezident Bush se vsklukem může opravdově domnívat, že Irák je další frontou ve válce proti terorismu, nicméně napojení iráckého režimu na organizaci al-Káida je nutné považovat za přinejmenším nejasné. Bushova administrativa může pouze spekulovat o možnosti, že irácké zbraně hromadného ničení skončí v rukou teroristů z al-Káida. Ve skutečnosti by preventivní vojenský úder proti Iráku mohl podkopat Bushovo snažení budovat mezinárodní koalici pro boj ve válce proti terorismu. A konečně lze jednoznačně konstatovat, že Bushova administrativa se pohybuje na tenkém ledě, pokud se pokouší ospravedlnit válku s Irákem účelovou argumentací založenou na Husajnově porušování rezolucí Rady bezpečnosti OSN. Izrael takových rezolucí porušil již mnoho a stále zůstává největším favoritem a příjemcem americké zahraniční pomoci.

Domácí konsekvence války s Irákem

Celá debata o možné válce proti Iráku vynáší na povrch několik klíčových témat a problémů amerického politického systé-

mu. Na prvním místě jsou zde otázky týkající se načasování Bushových výzev k preventivnímu vojenskému zásahu. Za druhé jde o fakt, že americké veřejné mínění je v otázce války s Irákem ostře rozděleno. Třetí skutečnost se týká toho, že kongresové postoupení válečných pravomocí v situaci „rozdělené vlády“ (divided government) ve Spojených státech rozhodnutí jít do války s Irákem dále komplikuje. Za čtvrté se jedná o to, že válka s Irákem by pro USA znamenala nezanedbatelnou finanční zátěž.

Načasování Bushovy kampaně na podporu vojenského úderu proti Iráku je vysoce problematické. V létě 2002 čelili prezident Bush a Republikánská strana špatným zprávám o stavu americké ekonomiky, burzovním propadům a přidruženým skandálům. Prezidentovi kritici naznačují, že Bushovi šlo především o přesunutí veřejné debaty na téma možné války s Irákem, čímž se snažil zvýšit šance své strany v listopadových kongresových volbách, neboť vojenská a bezpečnostní témata Republikánské straně prospívají již několik posledních dekad. Po teroristických útocích z 11. září loňského roku prezident Bush a jeho strana dosáhli velmi vysokého stupně podpory veřejného mínění pro svou válku proti terorismu. Převážná většina pozorovatelů tudíž předpokládala, že zaměření na Irák bude pro republikány jasným přínosem.

Prezident Bush se v současné době ve svém úřadu těší 67 procentní podpoře veřejného mínění⁸⁾, avšak v otázce možného vojenského zásahu proti Iráku není podpora veřejnosti až tak jednoznačná. V listopadu 2001 74 procenta Američanů podporovalo užití pozemních jednotek proti Iráku⁹⁾, zatímco průzkumy z počátku října 2002 odhalily, že dnes invazi do Iráku s použitím pozemních jednotek za účelem odstranění Saddáma Husajna podporuje 53 procenta Američanů a 40 procent je proti.¹⁰⁾ Během celého uplynulého roku také panoval konsensus mezi republikány a demokraty v záležitosti války proti terorismu. Tento však již neexistuje v otázce Iráku. Solidní většina republikánů sice podporuje Bushův návrh invaze Iráku (70 procent), naproti tomu většina demokratů (52 procenta) je proti této iniciativě.¹¹⁾ Od prezidenta Bushe by bylo velmi prozíravé, kdyby věnoval pozornost i dalším výsledkům průzkumů, jež vypovídají o 49 procent Američanů přesvědčených, že USA by pro vyřešení krize mohly udělat více diplomatickými jednáními s Irákem. Skoro polovina Američanů (48 procent) si také myslí, že politika Bushovy administrativy vůči Iráku není transparentní a dobře promyšlená.¹²⁾ Hovoříme-li dále o veřejném mínění, je nutné dodat, že jen 38 procent občanů by podpořilo invazi, pokud by USA zůstaly s tímto nápadem osamoceny. Naopak v případě podpory OSN souhlas s vojenským zásahem prudce stoupá až k 80 procent.¹³⁾

Třebaže Američané zůstávají v otázce Iráku rozdělení, prezidentův lobbyng za silovou rezoluci byl v Kongresu úspěšný. 10. října přijala Sněmovna reprezentantů rezo-

luci o užití vojenské síly proti Iráku poměrem 296:133. Senát válečnou rezolucí odhlasoval ten samý den poměrem 77:23.¹⁴⁾ Rezoluce deklaruje, že „prezident je oprávněn užít ozbrojené síly Spojených států způsobilým, který uzná za nutný a vhodný, aby 1. bránil národní bezpečnost USA proti trvajícím hrozbě ze strany Iráku a 2. vynutil všechny relevantní rezoluce RB OSN týkající se Iráku.“¹⁵⁾ Prezidentův původní návrh silové rezoluce by mu dovoľoval i znovunastolení míru a bezpečnosti v regionu, nicméně finální verze rezoluce přijatá Kongresem zmínky o regionu vypouští. Důvodem k tomuto kroku byly obavy zákonodárců poskytnout Bushovi příliš volnou ruku k rozšíření vojenských operací na celém Blízkém východě.¹⁶⁾ Kongres taktéž vložil zmínku o dalších diplomatických a jiných mírových prostředcích, jež musí být vyčerpány předtím, než bude vůči Iráku vojenská síla použita.¹⁷⁾ Bushův původní návrh navíc neobsahoval žádné odkazy na širší válku proti terorismu ani ujednání o zprávách pro Kongres. Rezoluce z 10. října si naopak vyhradila, že prezident musí zajistit, aby vojenská akce v Iráku neoslabila válku proti terorismu. Prezident též musí každých 60 dnů předkládat Kongresu pravidelnou zprávu o vývoji války.¹⁸⁾

Projednávání této rezoluce v Kongresu může být chápáno jako výraz správného fungování amerického ústavního systému. Silová rezoluce přijatá Sněmovnou reprezentantů a Senátem lehce zapadá do modelu, jež Louis Fisher popisuje jako „vzdání se válečných pravomocí“ Kongresem.¹⁹⁾ Kongres neschválil deklaraci války od časů druhé světové války, i když silových rezolucí byla od té doby přijata celá řada. Kritickým momentem je ale problém, že Kongres často schválí silovou rezoluci až poté, co prezident již národ na cestu k válce významně nasměroval a uměle vytvořený diskurz se tak stává realitou. Kongres pak takové rezoluce přijímá, aby se vyhnul zdání vlastní irelevantnosti v doméně válečných pravomocí. Během posledních padesáti let američtí prezidenti častokrát válku jak iniciovali, tak provedli. Tvůrci americké ústavy si představovali systém „brzd a protivah“ (checks and balances), v němž Kongres válku vyhlašuje a prezident ji pak vede. Profesor Fisher vyjadřuje obavy, že nastavení brzd a protivah v této konkrétní oblasti již v americkém systému vlády řádně nefunguje.²⁰⁾ Přestože v Kongresu jistá diskuse o výrazech a frázích obsažených v rezoluci proběhla, vážnější opozice se během předvolební kampaně vytratila. Členové Kongresu, zejména demokraté, cítili, že nemohou být prezidentu Bushovi v období před volbami dostatečným protivníkem, protože potřebují každý hlas, který mohou získat.²¹⁾ Demokraté zatím mají ve 100 členném Senátu většinu jednoho křesla a získání dalších pouhých šesti křesel ve 435 členné Sněmovně reprezentantů by jim zaručil kontrolu nad dolní komorou Kongresu Spojených států. Takto těsný rozdíl spolu se špatně zvolenou strategií způsobil, že se stalo té-

měř nemožné, aby demokraté byli Bushovi v otázce Iráku vážnější brzdou.

Další komplikací je dnes existující model „rozdělené vlády“, který znamená, že jedna politická strana kontroluje Bílý dům a druhá alespoň jednu z komor Kongresu. Model „rozdělené vlády“ v americkém systému převládá posledních třicet let – s republikány kontrolovaným prezidentstvím a Senátem s dominancí demokratů.²²⁾ Rýsuje se zde možnost, že po listopadových kongresových volbách bude prezident Bush čelit tomu, že demokraté ovládnou obě komory parlamentu. S ohledem na nástrahy rozdělené vlády Ginsberg a Shefter upozorňují, že „během posledních dekád užívali republikáni vojenskou a národní bezpečnostní aparát jako politickou zbraň.“²³⁾ Jako klasický příklad může sloužit Irán-Kontra skandál během Reaganova prezidentství, kdy byly vojenské cíle republikánského prezidenta zmařeny demokratickým Kongresem a výsledkem se stala ústavní a zahraničněpolitická krize.²⁴⁾ Jestliže se prezident Bush rozhodne pro válku s Irákem, je nutné mít problémy rozdělené vlády na paměti. Táhnoucí se válečný konflikt s rostoucím počtem obětí, stejně jako následné nároky vyplývající z procesu národní obnovy v Iráku, se mohou pro USA stát politicky značně problematickými.

Poslední z obav na americké domácí politické scéně je otázka značných nákladů případné války s Irákem. Americká vláda odhaduje náklady na vypuzení Saddáma Husajna z pozice moci na 100 až 200 miliard dolarů.²⁵⁾ Je pravda, že se vláda na konci Clintonova prezidentství těšila z rozpočtových přebytků, nicméně rozpočtové deficitory jsou opět zde a předvídatelným způsobem budou federální rozpočet v budoucnu svírat. Vzhledem k ekonomické recesi, které Spojené státy čelí, a nákladům na válku proti terorismu by jen o něco delší válka v Iráku mohla federální vládu vrátit k rekordním rozpočtovým deficitům, od konce osmdesátých a počátku let devadesátých nevídaných. Samozřejmě je zde také lidský aspekt možných válečných ztrát. USA mohou ke svržení iráckého režimu potřebovat rozmístit více než 100 000 pozemních jednotek. To by s velkou pravděpodobností zahrnovalo i masivní mobilizaci vojenských rezerv, která zároveň znamená odsunutí desítek tisíců pracovních sil z již tak oslabené ekonomiky. Avšak nejpodstatnější válečnou ztrátou jsou potenciální ztráty na lidských životech. Sám prezident Bush připouští, že „jakýkoliv válečný konflikt může být těžký. Irácký režim se může tvářit v tvář vlastní porážce pokusit o krutá a zoufalá opatření.“²⁶⁾ Děsoplňná představa o amerických pozemních silách vystavených účinkům chemických a biologických zbraní zůstává tíživou noční můrou.

Mezinárodní dimenze války s Irákem

Spolu s domácími konsekvencemi možného válečného konfliktu s Irákem jsou

USA nuceny zvažovat i mezinárodní dopady, jež by preventivní úder proti iráckému režimu vyvolal. Bushova administrativa stojí před jasnou alternativou úderu bez podpory mezinárodní koalice, která byla vytvořena během války v Perském zálivu v roce 1991. Pokud se jedná o rezoluce o zbrojních inspekcích či souhlasu s použitím síly, zůstává Rada bezpečnosti OSN zablokována. Rezoluce o užití síly čelí potenciálnímu vetu Ruska, Číny nebo Francie. Ta prosazuje dvoustupňový proces s jednou rezolucí o zbrojních inspekcích a později možnou varovnou rezolucí o použití síly, pokud to bude nutné.²⁷⁾ Prezident Bush má striktní požadavky ohledně nového průběhu zbrojních inspekcí. Irák musí odkrýt a zničit veškeré existující zbraně hromadného ničení a inspektorům musí být zajištěn přístup do všech míst, a to kdykoliv, bezodkladně a bez výjimky. Režim také musí povolit svědkům jeho ilegálních aktivit, aby svědčili mimo svou zemi a musí jim být povoleno vzít si s sebou své rodiny.²⁸⁾ Tyto nové požadavky jsou hořkou pilulkou, kterou Saddám Husajn spolkně jen s vysokou nepravděpodobností. I když bude inspektorům znovu povoleno vstup do Iráku, tyto stupňované požadavky kladené na průběh inspekci mohou vyústit v to, že vojenská akce USA bude brzy následovat.

V případě, že USA Irák napadnou bez podpory OSN, první obavy se budou týkat dopadu útoku na širší válku proti terorismu. Spolupráce s evropskými a mezinárodními zpravodajskými službami se ukázala být nesmírně cennou a efektivní v případech zatýkání a narušování finančních aktivit podezřelých teroristů. Bushova administrativa tak musí hluboce zvažovat, zda tento osamocovaný postup nebude mít celkově rušivý dopad na mezinárodní podporu a pomoc v její válce proti terorismu. Navíc je také nutné počítat s faktem, že značné náklady na invazi mohou odčerpat důležité zdroje dosud určené na protiteroristickou válku. Kongres se tuto záležitost pokusil ošetřit v rezoluci ujednáním, že válka s Irákem by neměla proběhnout na její úkor.

Druhá obava vyplývá z hrozby vzniku nebezpečného precedentu, který USA vytvoří zahájením preventivního vojenského úderu proti Saddámu Husajnovi. Spojené státy se mohou stát průkopníkem, který může být následován jinými státy a národy, rozhodnou-li se tak. Potenciálních adeptů bychom našli spoustu. Izrael tento rok opakovaně odpověděl útokem na západním břehu Jordánu a v pásmu Gazy na sebevražedné akce Palestinců. Indie již také čelila většímu počtu teroristických útoků, jejichž stopy podle indické vlády vedou do sousedního Pákistánu. Pokud americké pozemní jednotky provedou invazi do Iráku pod záminkou ochrany Spojených států před budoucími teroristickými útoky, může to být vykládáno jako zelená pro Izrael, Indii či jiné země k zahájení preventivních úderů proti jejich sousedům. V neposlední řadě je jisté, že důvěryhodnost USA v jejich pozici mírotvůrce a vyjednavče v těchto meziná-

rodních sporech by byla přinejmenším otřesena.

Americkou politiku vůči Iráku dále komplikuje nedávné přiznání Severní Koreje, že buduje tajný nukleární zbrojní program navzdory dohodě se Spojenými státy.²⁹⁾ Přitom irácká snaha o vytváření zásob chemických a biologických zbraní stejně jako vývoj jaderných zbraní je základem Bushových argumentů pro válku proti Saddámu Husajnovi. A přestože CIA hlásí, že Severní Korea již vlastní jednu nebo dvě jaderné zbraně a balistické střely dlouhého doletu³⁰⁾, když přijde na Severní Koreu, současná americká vláda vyjadřuje svou naději na mírové řešení.³¹⁾ Pokud Bush sází na diplomatické prostředky při řešení této nové krize ve vztazích s nebezpečným severokorejským režimem, dá se očekávat, že mezinárodní společenství vznesne otázku, proč nemůže být stejný přístup uplatňován i vůči Iráku.

Poslední obavou v souvislosti s válkou proti Iráku je odpověď na jednoduchou otázku, co se v této zemi bude dít poté, až dojde ke svržení Husajnova režimu. V případě, že americká vojska nebudou připravena zemi v budoucnu okupovat po delší neurčitou dobu, hrozí zde jasné nebezpečí možné balkanizace. V době války v Perském zálivu se americká vojska zastavila kousek před Bagdádem jako následek rozhodnutí, že Saddám Husajn nebude svržen. Panoval totiž strach z kolapsu země, možné občanské války a regionálních konfliktů s následky teritoriálních změn. Tyto úvahy jsou stejně relevantní v roce 2002, jako byly v roce 1991. V souvislosti s nimi prezident Bush prohlásil, že v případě nutnosti vojenské akce jsou USA připraveny pomoci Iráčanům znovu vybudovat jejich ekonomiku a vytvořit demokratické instituce.³²⁾

Podotkneme, že v době prezidentské kampaně v roce 2000 tehdy kandidát George W. Bush nešetřil kritikou Clintonovy administrativy za její úsilí na poli „nation building“ po celém světě. Jeho výtky se týkaly především nebezpečného ztenčování amerických zdrojů na vojenskou a zahraniční pomoc. Bush tvrdil, že americké snahy v oblasti „nation building“ byly často kontraproduktivní. Jako prezident se dnes Bush nachází v situaci, kdy je naplno zaměstnán delikátním úkolem národní obnovy v Afghánistánu a potenciálně USA čeká to samé v Iráku. Prezident Bush by mohl chtít zpětně revidovat své předvolební projevy, jež by poté mohly sloužit jako návod pro budoucnost jeho dalšího prezidentství.

Ve svém klasickém díle *Demokracie v Americe* Alexis de Tocqueville píše, že armády, které touží po válce nejusilovněji, jsou právě ty demokratické, zatímco demokratické národy nejvíce chtějí mír.³³⁾ Amerika stále s tímto paradoxem bojuje. Rétorika prezidenta Bushe a silová rezoluce Kongresu naznačují, že válka s Irákem je na obzoru. Zásadním argumentem zůstává, že pro zahájení případné války s Irákem neexistují žádné nové informace, jež by okamžitou vojenskou akci ospravedlnily. Americké veřejné mínění je v této záležitosti rozděle-

Príliš dlhý mier?

Od 1945 až do súčasnosti napriek obdobiu studenonovojnej konfrontácie nedošlo k vojnovému stretnutiu žiadnych významných svetových mocností a aj počet klasických vojen medzi štátmi nebol väčší ako pätnásť či šestnásť. Krvavé boje, ktoré každý večer sledujeme na televíznych obrazovkách, sú väčšinou občianskymi vojnami, alebo zásahmi zo zahraničia do už prebiehajúcich vnútorných konfliktov – nie vojnami v tradičnej podobe, ako si ich predstavovalo napríklad 19. storočie.

DANIEL ŠMIHULA

no a asi k tomu existuje dôvod. Američané vyjadrujú svoj názor, podľa ktorého jejich vrchní veliteľ ozbrojených sil neobjasnil své důvody k válce adekvátním způsobem. Válka by neměla být nahlížena jako nevyhnutelná, zvláště pak, když její jak mezinárodní, tak domácí následky mohou být velmi vážné. Existuje stále naděje, že americká společnost důkladně zváží veškerá úskalí dřívě, než se po této cestě vydá.

¹⁾ In: President Bush Outlines Iraqi Threat. Office of the Press Secretary, The White House, 7. října 2002, str. 3. www.whitehouse.gov/news/releases/2002

²⁾ Ibid, str. 1.

³⁾ Ibid, str. 3.

⁴⁾ Ibid, str. 2.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ Ibid.

⁷⁾ Ibid, str. 5.

⁸⁾ Saad, Lydia: Top Ten Findings About Public Opinion and Iraq. Gallup Poll News Service, 8. října 2002, str. 4. www.galup.com/poll/releases/pr021008.asp

⁹⁾ Cauchon, Dennis: President seems to Persuade Skeptics. USA Today, 8. října 2002, str. 2A.

¹⁰⁾ Saad, Lydia: Top Ten Findings About Public Opinion and Iraq. Gallup Poll News Service, 8. října 2002, str. 1. www.galup.com/poll/releases/pr021008.asp

¹¹⁾ Ibid, str. 2.

¹²⁾ Ibid.

¹³⁾ Ibid, str. 3.

¹⁴⁾ Joint Resolution to Authorize the Use of United States Armed Forces Against Iraq, 107th Congress, The Library of Congress, 11. října 2002, str. 1.

¹⁵⁾ Ibid, str. 3.

¹⁶⁾ Stone, Andrea: Compromise Changes Proposal's Wording. USA Today, 3. října 2002, str. 9A.

¹⁷⁾ Ibid.

¹⁸⁾ Ibid.

¹⁹⁾ Fisher, Louis: Congressional Abdication on War and Spending. College Station, Texas Press 2000.

²⁰⁾ Ibid.

²¹⁾ Stone, Andrea: Few Iraq-Plan Critics in Tight Races. USA Today, 10. října 2002, str. 9A.

²²⁾ Problematika „rozdělené vlády“ viz též Sartori, Giovanni: Srovnávací ústavní inženýrství. Praha 2001, str. 98–100.

²³⁾ Ginsberg, Benjamin, Shefter, Martin: Politics by Other Means, New York 2002, str. 137.

²⁴⁾ Ibid, str. 142–146.

²⁵⁾ Ritter, John: Voices Against War Seem Muted. USA Today, 7. října 2002, str. 3A.

²⁶⁾ In: President Bush Outlines Iraqi Threat. Office of the Press Secretary, The White House, 7. října 2002, str. 4. www.whitehouse.gov/news/releases/2002

²⁷⁾ Showdown with Iraq: Latest Developments. USA Today, 10. října 2002, str. 9A.

²⁸⁾ In: President Bush Outlines Iraqi Threat. Office of the Press Secretary, The White House, 7. října 2002, str. 4. www.whitehouse.gov/news/releases/2002

²⁹⁾ Slavin, Barbara: North Korea Admits Nuclear Program. USA Today, 17. října 2002, str. 1A.

³⁰⁾ Ibid.

³¹⁾ Ibid.

³²⁾ In: President Bush Outlines Iraqi Threat. Office of the Press Secretary, The White House, 7. října 2002, str. 5. www.whitehouse.gov/news/releases/2002

³³⁾ Tocqueville, Alexis de: Democracy in America. New York, str. 647.

Vojna (a dokonca i hrozba silou) po roku 1945 prestala byť v medzinárodnom práve s výnimkou špecifických prípadov považovaná za prípustný prostriedok medzinárodnej politiky.

Bol to dôsledok vzostupu humanistického idealizmu a zážitku z dvoch svetových vojen. Tie boli veľkým varovaním, ktoré nabádalo všetkých rozhodujúcich účastníkov systému, aby sa vyhli konfrontáciám, ktoré mohli viesť k opakovaniu týchto katastrof. Medzinárodné právo i celé medzinárodné spoločenstvo sa preto po druhej svetovej vojne oficiálne zasadzovalo za mier „na celom svete“. Niet štátu, ktorý by používal inú rétoriku.

Mier – výsledok realizácie politického ideálu a poučenia z minulosti

Cesta k takémuto stavu nebola krátka a ani bez rôznych zákrut a odbočení. Založením Spoločnosti národov v roku 1919 a Organizácie spojených národov v roku 1945 bolo mierové úsilie inštitucionalizované a dosiahnutie mieru (spolu s rešpektovaním suverenity štátov) bolo povýšené na najvyšší cieľ celého medzinárodného spoločenstva. Spoločnosť národov mala byť schopná identifikovať agresiu a primerane na ňu reagovať. Pre rôzne príčiny to však nedokázala. Tie príčiny nespočívali len v jej slabosti, ako sa zvyčajne zdôrazňuje, ale i v tom, že na rozdiel od sveta po roku 1945 si niektorí dôležití účastníci medzinárodného systému (Japonsko, Nemecko, Taliansko, ZSSR) nové konfrontácie vyslovne želali.

V roku 1922 zahájil svoju činnosť Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti v Haagu, ktorý sa mal prostredníctvom arbitráže usilovať riešiť medzinárodné spory. V rokoch 1921–22, 1930 a 1936 sa konali vo Washingtone a Londýne odzbrojovacie námorné konferencie, ktoré stanovili dovolený pomer medzi loďstvami najväčších námorných veľmocí. V roku 1928 bol podpísaný Briand-Kellogg pakt, ku ktorému pristúpilo 63 štátov vrátane Nemecka a Japonska. V ňom sa zúčastnené strany zaviazali zrieknuť sa vojny ako prostriedku politiky vo svojich vzájomných vzťahoch.¹⁾

Toto mierové a odzbrojovacie úsilie bolo málo účinné. Dokonca boli mierové konferencie, napr. mníchovská, ktorých dôsledok bol presne opačný. Len povzbudili agresora. Na mier je totiž potrebná vôľa všetkých zúčastnených strán. Zato na vojnu stačí, aby ju

chcela jedna jediná. Potvrdilo sa, že mierová dohoda je možná len medzi partnermi, ktorí si navzájom dôverujú a ktorým existujúci stav vyhovuje a neusilujú sa ho zmeniť i keby mali riskovať vojnu. Navyše v rozhodnutí mníchovskej konferencie bola vopred zakomponovaná skutočnosť, že obyvateľstvo minimálne jedného štátu – Československa – výsledný stav rozhodne nebude chápať ako mier. Naopak, zakrátko obyvateľstvo Prahy zrejme ako jedinej európskej metropoly, túžobne očakávalo novú svetovú vojnu, pretože bez nej nemohlo dúfať vo vlastné oslobodenie.

Zásady povojnového usporiadania boli určené v Atlantickej charte a Deklarácii Spojených národov (1941 a 1942). Keďže celé povojnové medzinárodné právo bolo založené na nich, až do konca 20. storočia ich naplnenie bolo hlavným oficiálnym cieľom celého medzinárodného spoločenstva. Antifašistické štáty vyhlásili, že:

- sa neusilujú o žiadne územné zisky.
 - neprajú si žiadne územné zmeny, ktoré by neboli v súlade so slobodne vyjadrenou vôľou národov.
 - rešpektujú právo všetkých národov si zvoliť vládnu formu, v ktorej chcú žiť.
 - deklarujú pripravenosť sa usilovať, aby všetky krajiny bez rozdielu mali za rovnakých podmienok lepší prístup k svetovému obchodu a svetovým zdrojom surovín.
 - vyhlasujú pripravenosť usilovať sa o väčšiu hospodársku spoluprácu všetkých národov, aby boli všetkým zaručené lepšie pracovné podmienky, hospodársky rozvoj a sociálne zabezpečenie.
 - dali najavo vieru, že po rozdrvení nacistickej tyranie bude nastolený mier.
 - taký mier zabezpečí slobodu morí a oceánov.
 - národy sveta musia z dôvodov vecných i duchovných upustiť od užívania sily. Pokiaľ nebude zriadená širšia a trvalá sústava všeobecnej bezpečnosti, je nevyhnutné odzbrojiť tie národy, ktoré hrozia alebo by mohli hroziť útokom mimo svojich hraníc. Zároveň prisľúbili pomoc pri všetkých iných praktických opatreniach, ktoré mierumilovným národom uľahčia bremeno zbrojenia.
- Pozorné štúdium textu Atlantickej charty vedie k zisteniu, že štáty sa v nej zaviazali zriecť sa snahy dosiahnuť tie ciele, kvôli ktorým sa vojny obyčajne vedú (územné a hospodárske zisky, snaha zmeniť vládu v cudzej krajine, podiel na svetovom trhu a pod.). Štá-

ty si podľa týchto zásad potvrdených ešte na pôde OSN navzájom garantovali existenciu, hranice, bezpečnosť a prístup k ekonomickým zdrojom. Tieto zásady boli jedným z dôvodov nie príliš častého výskytu vojen medzi štátmi po roku 1945. Nebol dôvod viesť vojny, pretože štáty sa slávnostne vopred zriekli ašpirovať na dosiahnutie takých cieľov alebo presadenie takých obmedzení (napr. v obchode), kvôli ktorým sa vojny v minulosti obyčajne viedli.

Iniciátormi ozbrojených konfliktov (a nie iba medzinárodných) po roku 1945 boli preto (podobne ako po Viedenskom kongrese) prevažne tí, ktorí mali dojem, že s nimi sa príliš nepočítalo, a ktorí nevnímali dané usporiadanie ako stav, ktorý by bolo treba šetriť a zachovať. Väčšina konfliktov po roku 1945 bola rozpuťaná rôznymi nacionalistickými a národno-emancipačnými hnutiami. Pokiaľ stabilizovaný národný štát považuje nedotknuteľnosť svojich dŕžav vrátane kolónií za základ toho, aby zachovával mier, pre potláčané obyvateľstvo je práve takýto stav neprijateľný a je ochotné ísť do vojny, aby ho zvrátilo. O mier bude mať záujem až vtedy, keď dosiahne takú formu usporiadania (napr. vlastný štát), že mier preň získa na cene.

Na európskom kontinente sa podarilo po druhej svetovej vyhnúť klasickému použitiu násillia jedným štátom proti druhému. Výnimkou bola sovietska intervencia v Maďarsku a Československu v rokoch 1956 a 1968, turecká invázia na Cyprus v roku 1974 a zásah NATO v roku 1999 na Balkáne. Všetky tieto konflikty však nemali charakter klasickej vojny medzi štátmi, tak ako si ich predstavovalo napr. 19. storočie, a pri bližšom skúmaní vyjde najavo, že boli v podstate podnietené vnútornými konfliktmi, ktoré sa v skrytej alebo otvorenej podobe vyskytli v krajinách, ktoré sa takto stali obeťou agresie. Vojny v Grécku, bývalej Juhoslávii, na Kaukaze a v Podnestrovsku boli občianskymi vnútornými vojnami – hoci neskôr do nich mohli zasiahnuť aj cudzie mocnosti. Špecifický prípad predstavuje protisovietsky odboj krátko po roku 1945 v Poľsku, pobaltských krajinách, na Ukrajine a pod. No tieto boje môžeme považovať za doznievanie druhej svetovej vojny a v podstate tiež za konflikty vnútorné, ktoré nezodpovedajú tradičnej predstave o vojne medzi dvoma štátmi a ich pravidelnými armádami.

V Európe po druhej svetovej vojne rozhodujúcu úlohu zohrala Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe, usporiadaná v rokoch 1973–75 v Helsinkách, na ktorej európske mocnosti ešte viac zdôraznili a potvrdili svoju mierovú orientáciu a prinajmenšom formálne sa vzdali používania vojnových prostriedkov vo vzájomných vzťahoch. To značne zredukovalo nebezpečenstvo vojny v Európe a v strednodobej perspektíve viedlo k výraznej demilitarizácii kontinentu, vyjadrenej napríklad aj v Zmluve o konvenčných silách v Európe z roku 1990, ktorá bola nevídaným historickým úspechom.

Mier – výsledok mocenskej rovnováhy

K obmedzeniu výskytu vojnových konfliktov medzi štátmi okrem pôsobenia OSN

a nových paradigiem medzinárodného práva s dôrazom na mierové súžitie prispeli aj reálne mocensko-politické faktory:

1. Nukleárny pat medzi dvoma najväčšími blokmi. Vojny, do ktorých by boli zatiahnuté USA a ZSSR, hrozili minimálne vzájomnou deštrukciou. V rámci svojich blokov, ktoré obopínali v podstate celý svet, obe superveľmoci účinne tlmili prílišné aktivity svojich spojencov. Aj v lokálnej (zástupnej) vojne preto nebolo možné dosiahnuť víťazstvo, ktoré by radikálne menilo hoci len regionálnu rovnováhu. Jednou z mála výnimiek bol Vietnam.

2. Relatívna mocenská a teritoriálna saturácia rozhodujúcich svetových veľmocí (ZSSR, USA) vrátane Francúzska, Británie, Japonska, Indie, a po istej fáze expanzionizmu v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch aj Číny. Skôr naopak, tieto mocnosti sa veľkých ovládaných území zbavovali (dekolonizácia, pokojný rozpad ZSSR). Perspektíva budúcnosti sa videla viac v ekonomickom rozvoji alebo integrácii než v imperiálnom rozmachu.

3. Veľmoci nečelili takým problémom, na ktoré sa v minulosti ako jediný prostriedok považovala vojna (demografický pretlak, obchodné bariéry, obmedzený prístup k surovinovým zdrojom), respektíve hľadali iné nástroje na ich riešenie (Čína – politika jedného dieťaťa).

4. Vnútorné usporiadanie hlavných aktérov studenej vojny bolo také, že bránilo zavlečeniu štátu do vojny s predpokladaným veľkým počtom mŕtvych. Na jednej strane boli západné viac-menej demokratické štáty, ktoré sú možno silné v obrane, alebo keď sa ich obyvateľstvo domnieva, že ide o jeho životné záujmy, no vonkoncom nie je naklonené predstave, že ich vlády by sa púšťali do nejakých vojenských dobrodružstiev s veľkými ľudskými stratami a materiálnymi nákladmi. Zrejme by s nimi zatočili pri najbližších voľbách. V prípade socialistického bloku išlo o štáty, ktoré boli síce diktatúrami, no boli vnútorné slabé – v prípade európskych socialistických štátov (čiastočne i ZSSR) ich obyvateľstvo bolo príliš politiky uvedomelé a až na výnimky vlastné režimy nijako horlivo nepodporovalo. Jeho reakcia sa v prípade vojny nedala predvídať a vojna mohla viesť k vnútorným nepokojom. Vojna v Afganistane bola toho potvrdením. Len straty cca 1500 mužov ročne boli jednou z príčin destabilizácie sovietskeho režimu!

5. Približná vojenská rovnováha medzi rokmi 1956–89. Každá zo strán vedela, že vojna nesľubuje žiadne rýchle víťazstvo, ale úmorný dlhý konflikt s neistým výsledkom. Dokonca aj regionálna vojna s nepriamou angažovanosťou superveľmocí mohla trvať dlho a prinášať so sebou veľké náklady. Napríklad Kóvie, či by sa Spojené štáty odhodlali zasiahnuť po roku 1989 proti Iraku a Juhoslávii, keby nevedeli, že dajme tomu Rusko a Čína ich budú materiálne a spravodajsky podporovať, ako sa dialo v prípade vietnamskej a kórejskej vojny...

6. Posilnenie tzv. „mäkkej“ moci (ekonomický a kultúrny vplyv ako nástroje politiky) na úkor vojenskej viedlo k tomu, že

v prípade, kedy by sa v dávnejšej minulosti na presadenie politických záujmov použila vojenská moc, dnes možno nasadiť niektoré iné prostriedky. (Nie žeby sa nepoužívali aj v minulosti – napr. pápežská kúria a habsburský dom realizovali svoje dlhodobé zámery i pomocou jezuitských kolégií – teda infiltrácie prostredníctvom vzdelávacích inštitúcií – klasickej mäkkej moci. Ale v súčasnosti ich význam je predsa len väčší.)

Pre uvedený komplex príčin bola preto ochota a možnosť používať silu v medzinárodných vzťahoch v čase studenej vojny značne obmedzená. Na druhej strane však všetky štáty udržiavali, a dodnes udržiujú a modernizujú veľké vojenské kapacity – čo jednoznačne znamená, že implicitne počtali a počítajú s použitím sily v medzinárodných vzťahoch. Mocenský a vojenský faktor z medzinárodných vzťahov nevymizol. Je v nich stále prítomný a vyplýva z ich hlbokých podstaty.

Stav po roku 1989

Ak vo svete po druhej svetovej vojne mala mať podľa názoru idealistov rozhodujúcu úlohu pri zabezpečovaní svetového mieru Organizácia spojených národov, v praktickej politike bol mier zabezpečovaný tichou dohodou dvoch superveľmocí. OSN im slúžila skôr ako ideologické kolbište, či diskusný klub, ktorého autorita sa využívala na zakrytie iných záklulisných riešení. Počas celých 40 rokov studenej vojny, žiadna rozhodujúca kríza medzi USA a ZSSR nebola riešená na pôde OSN. Koniec studenej vojny bol spojený s očakávaniami, že význam OSN a kolektívnej bezpečnosti v celosvetovom meradle stúpne. No roky 1989–91 neznamenal len koniec pokusu o naplnenie komunistickej myšlienky – boli významným predelom aj v otázke distribúcie moci vo svete – zostala totiž len jedna plnohodnotná superveľmoc – možno hovoriť o tzv. hyperveľmoci – Spojených štátoch, ktoré spolu so svojimi spojencami majú omnoho väčšie možnosti použiť násilné prostriedky na realizáciu svojich cieľov než v nedávnej minulosti, keď s ohľadom na riziko konfrontácie so ZSSR bolo nutné sa obmedzovať.

Preto ako sa začiatkom deväťdesiatych rokov zdalo, že participácia OSN na riešení svetových konfliktov sa posilní²⁾ a táto organizácia konečne získa úlohu, akú jej prisúdili jej zakladatelia, od polovice deväťdesiatych rokov sme svedkami unilaterálnych akcií USA a ich západných spojencov, ktoré podnikajú mierotvorné akcie a humanitárne intervencie veľmi často na základe vlastného uváženia bez konzultácií na pôde OSN:

„Predstava o lineárnom vývoji smerom ke kolektívni bezpečnosti neodpovedá povaze medzinárodných vzťahů po skončení studenej války: po romantických predstavách z počátku 90. let o novém řádu a harmonii vývoj směřoval k diferenciaci zájmů a k jednostranným aktivitám. Důvod je prostý – v Radě bezpečnosti OSN by Spojené štáty nedostaly souhlas k použití síly v Iráku či na Balkáně, ale samostatným vojenským aktivitám USA v současném světě nedokáže nikdo

čelit, i v této skutečnosti je vyjádřeno hegemontické postavení USA. Ideály kolektivní bezpečnosti ztělesněné v Chartě OSN se tak dostávají do rozporu s realitou mocenské rovnováhy.³⁾

Americká zahraniční politika bola a je taká, že má veľký sklon vychádzať z čisto amerických predstáv o morálnych hodnotách. Neznamená to, že by tieto priority a predstavy museli byť voči zvyšku sveta vždy len nepriaznivé a ohrozujúce, avšak takáto americká neprispôsobivosť a nerešpektovanie pravidiel určených inými štátmi, ktorá vyrastá z hlbokého presvedčenia o morálnej prevahe Ameriky, musela byť inými štátmi chápaná ako nekooperatívna, nezodpovedná a hrozba:

„Od svojho úplného začiatku zahraničná politika Spojených štátov bola charakterizovaná kombináciou etických princípov a národných záujmov. Američania si veľmi často nárokovali, že vedia, čo je dobré pre svet a chceli ukázať príklad. V praktickom živote tento dvojznačný postoj viedol k rozporuplným dôsledkom. V niektorých okamihoch ho reprezentovala politika neangážovanosti, ak nie doslova izolacionizmu a v iných momentoch zas intervencionizmu a aktívne zasahovanie do svetovej politiky.“⁴⁾

V súčasnosti vojnový potenciál USA je zrejme vyšší než európskych štátov, Ruska, Číny a Indie spolu a zrejme najbližších 10–15 rokov to tak aj zostane. V druhej polovici 90. tých rokov na Spojené štáty pripadalo asi 37 percent svetových vojenských výdavkov, na druhé Rusko asi 6 percent, na Francúzsko, Japonsko, Veľkú Britániu svorone po 5 percentách.⁵⁾ Do prvej desiatky či jedenástky patrilo ešte Nemecko s 4 percenty, Taliansko, Čína, Saudská Arábia s 3 percenty a Brazília a India s 2 percenty. Táto prvá skupina spolu zahŕňa tri štvrtiny svetových vojenských výdavkov. Len štyri štáty zo zmienenej jedenástky nepatria k tzv. euro-amerikkej civilizácii. Zaujímavé môžu byť ešte štáty na 12. až 15. mieste: Turecko, Južná Kórea, Izrael a Španielsko. (každý po 1 percentu).

Samozrejme, ani dnes si nemôžu Spojené štáty dovoliť používať vojnové prostriedky bez rozmyslu. Jednak potrebujú podporu aspoň časti medzinárodného spoločenstva a na druhej strane účinnou brzdou je americká domáca politika. A to predovšetkým strach z vnútropolitických dôsledkov veľkých vojnových strát. Ak ide o vojnu, ktorá sa jej priamo netýka, je americká verejnosť schopná zniesť straty v počte maximálne niekoľko desiatok alebo sto mužov. (Aj preto je cítiť úsilie vyvinúť také zbraňové systémy a také taktiky, ktoré by prinášali čo možno najnižšie straty vo vlastných radoch.) Druhou vnútornou brzdou pred nezodpovedným používaním násilia je predsa len demokratický charakter USA vyrastajúcich z kresťanského étosu. Niektoré prostriedky a metódy sú pre americkú verejnosť a politickú elitu neprijateľné, pokiaľ pravda, nepôjde o nejaké zásadné existenčné otázky.

Znovu treba zdôrazniť, že predchádzajúce konštatovanie vôbec neznamenajú, že USA a iné západné mocnosti musia vždy používať násilné vojnové prostriedky len pre nejaké

svoje egoistické ciele. Naopak, môžu byť vedené ušľachtilými zámermi – napr. ochranou ľudských práv. Neznamenajú ani to, že USA a západné štáty by nejakým osudovým spôsobom mali zohrávať úlohu svetových agresorov či odsúdeniahodnej „ríše zla“. Táto úvaha len chce upozorniť, že dnes pri rozhodovaní o použití či nepoužití vojenskej sily sú Spojené štáty slobodnejšie než pred pätnástimi rokmi – nech už je ich zámer hocikaký. A každá dominantná vojenská moc by postupovala zrejme rovnako, ak nie drakonickjšie.

Súčasne došlo i podomletiu niektorých paradigiem politického myslenia. Mier – definovaný predovšetkým ako neprítomnosť bojov medzi uniformovanými armádami, prestal byť mnohými považovaný za hlavnú hodnotu pre ľudstvo. Štretávame sa s úvahami, podľa ktorých nie každý pokoj zbraní má vyššiu morálnu hodnotu ako vojna. Len určité mierové usporiadanie – napr. v ktorom sa rešpektujú ľudské práva, demokracia a princípy právneho štátu, je lepšie ako vojna.

Medzinárodné právo na krížovke

Žijeme v období, ktoré možno v budúcnosti označia za koniec toho obdobia vývoja medzinárodného práva, v ktorom sa za jeho hlavnú cieľ považovalo udržanie mierových vzťahov medzi štátmi a krajnom, no málo pravdepodobnom prípade, i za koniec medzinárodného práva ako takého. Medzinárodné právo stojí na krížovke a jeho vývoj nie je jednoduché predvídať.

V súčasnosti sa USA dostali do semi-hegemontického postavenia vo svetovej politike. Historická skúsenosť učí, že v každom predchádzajúcom regionálnom systéme medzinárodných vzťahov, akonáhle sa objavil hegemon (Rím, Čína), miestna verzia medzinárodného práva (normy upravujúce vzťahy medzi rovnými a navzájom ani nikomu inému nepodriadenými subjektami) boli nahradené systémom noriem upravujúcimi vzťah k hegemonovi. V systéme, kde existuje hegemon, dochádza k prirodzenej erózii medzinárodného práva, pretože tento ho nie je nútený rešpektovať, lebo nikto voči nemu si netrúfne za porušovanie noriem aplikovať sankcie. USA vlastne stoja pred výzvou, či budú ochotné rešpektovať právo dobrovoľne, alebo sa budú riadiť predovšetkým vlastnými záujmami.

Zároveň dochádza k priamym pokusom o zmenu paradigmy medzinárodnoprávneho a medzinárodnopolitického myslenia. Doterajšia najvyššia hodnota – mierové súžitie môže byť nahradená dôrazom na rešpektovanie ľudských práv a demokracie, a dokonca oprávnením medzinárodného spoločenstva ich vynucovať použitím vojenských prostriedkov.

I keby sa podarilo medzinárodnému spoločenstvu nejakú sa vysporiadať s týmito dvoma výzvami a pokračovať v rozvíjaní tých zásad medzinárodného práva, ktoré zdôrazňujú nepoužitie násilných prostriedkov, spoluprácu medzi štátmi, mierové súžitie a pod., neznamená to, že fenomén násilia zo svetovej politiky zmizne. Rovnako ako nezmlizol v rokoch 1945–89.

Použitie sily alebo hrozba jej použitia

zrejme zostanú natrvalo prítomné v každom medzinárodnom systéme, pokiaľ bude mať vlastnosti medzinárodného systému. Vždy bude treba s nimi počítať prinajmenšom ako s potenciálnymi hrozbami. Vyplýva to zo samotnej podstaty medzinárodného systému a medzinárodného práva, kde neexistuje nikto, kto by dokázal štátom zabezpečiť dodržiavanie ich práv, bezpečnosti a garantovanie samotnej existencie. Niet skutočne efektívneho medzinárodného sudcu a policajta. Štáty si musia vedieť vymôcť svoje práva sami alebo v spolupráci s inými štátmi:

„Nedohlíži-li nikdo na dodržiavanie norem, hrozí nebezpečí, že bude rozhodovať kalkul aktéra o možnostiach prosadiť své zájmy bez ohľadu na tyto normy. I v prípade, že je stát odhodlaný normy ctít, musí počítat s rizikem, že jiný stát tak činit nebude.“⁶⁾

OSN je taktiež len organizáciou, ktorá je bezmocná bez nástrojov, ktoré jej dávajú k dispozícii jednotlivé členské štáty. Štáty preto budú i v budúcnosti udržiavať významné vojenské potenciály. Nútia ich k tomu ich vlastné zájmy. I keby bolo úplne odstránené nebezpečenstvo vojen z medzinárodných vzťahov, stále tu zostáva nebezpečenstvo krutých občianskych vojen (vedených aj primitívnymi prostriedkami). A po prípadnej likvidácii armádnych arzenálov a tým pádom redukcii štátneho monopolu na ozbrojené prostriedky sa môže vyostriť konflikt s organizovaným zločinom či stúpnúť úroveň vnútorného násilia v jednotlivých spoločnostiach. Podľa odhadov na konci 20. storočia na svete existovalo a kolovalo okolo 550 miliónov kusov malých a ľahkých zbraní.⁷⁾ Najprekvapujúcejšie na tom je, že údajne až 56 percent z nich bolo v rukách civilných osôb! Armády vlastnili 41 percent a polícia asi 3 percentá. Preto aj pri výraznej redukcii štátneho násilia (dovnútra štátov alebo medzi štátmi), iné formy násilia zostanú prítomné, ba dokonca sa ich výskyt môže zvýšiť.

Prípadný vznik nejakého skutočne efektívneho globálneho štátu taktiež nemusí znamenať začiatok obdobia svetového mieru alebo romantického pacifizmu. Ako každá iná štátna moc i tento bude musieť mať primerané prostriedky organizovaného násilia a podnikáť rozsiahle „policajné“ akcie, aby si bol schopný vynútiť dodržiavania vlastných noriem – napr. zákazu vojen medzi jednotlivými členskými štátmi.

Citovaná literatúra:

Baehr, Peter R.: The Role of Human Rights in Foreign Policy, Macmillan Press Ltd., 1996, London.

Krejčí, Oskar: Mezinárodní politika, Ekopress, Praha, 2001.

Van Dervort, Thomas R.: International Law and Organization, SAGE Publications, London, 1998.

¹⁾ Krejčí, 2001, s. 85.

²⁾ Van Dervort, 1997, s. 504.

³⁾ Krejčí, 2001, s. 170.

⁴⁾ Baehr, 1996, s. 83.

⁵⁾ Krejčí, 2001, s. 826.

⁶⁾ Krejčí, 2001, s. 127.

⁷⁾ Krejčí, 2001, s. 428.

Evropská strana sociálnědemokratická – nová celoevropská strana?

VLADIMÍR
MÜLLERVývoj Evropské strany
sociálnědemokratické

Integrace politiky v evropské dimenzi

Internacionalistická tradice sociální demokracie se traduje z předminulého století. Politika v evropském integračním prostoru jde však za rámec společných programových/ideových vizí, dotýká se řízení jednotlivých ekonomických sektorů a obecných podmínek života. Evropská integrace byla od svého počátku poznamenána ambivalencí mezi technicistním charakterem uplatňování jejích jednotlivých projektů a implicitním politicko-ideovým základem vyjadřujícím vůli po integraci. Podle funkcionalistického paradigmatu, reprezentovaném především Ernestem Haasem, přesáhnou potřeby integrovat politiky v jednotlivých sektorech do ostatních oblastí života. Ideová východiska politických stran jsou pak jen doprovodným koloritem v jednotlivých členských stranách. Postupem doby, zvláště vyhlášením Smlouvy o Evropské unii, se stal integrační proces pro život občanů natolik relevantní, že jej politické strany nemohou obejít. Zároveň se prostor Evropského parlamentu vzdor skutečnosti, že nabývá na významu, stal příliš svěbytný než aby mohl na celoevropské úrovni obsáhnout všechny aspekty politického života. Toho jsou si vědomy všechny významné politické proudy, včetně sociální demokracie.

Na základě současných tendencí politického vývoje v Evropě, kdy se stále více stávají nejrůznější oblasti unijní agendy domácím *politikem*, bude muset každá politická strana být schopna čelit rozmanitým výzvám. V prvním řadě jde o definici členství v Evropské unii. Vedle široké agendy, kterou s sebou tato skutečnost přinese (navýšení zahraničních vztahů na nejrůznější úrovni), lze počítat především s kvalitativní změnou politiky uvnitř Unie jako takové. Prohlubující se integrace nepřinese jen přenos kompetencí do nadnárodní institucionální roviny, ale především navyšování počtu oblastí, v nichž bude muset docházet k rozhodovacímu procesu – nikoliv pouze v institucionálním slova smyslu, v širším politickém kontextu.

Rozhodovací proces v politickém slova smyslu však není pouhou hrou diplomatů, jak by se zdálo na první pohled či jak někdy zkrlesně ukazují média. *Čím hlubší je integrace, tím větší nároky jsou kladeny na politické subjekty, nejen ve smyslu strategie a taktiky, odborného zázemí a vytrvalosti,*

kombinované se schopností činit vzájemně výhodné kompromisy, ale také především provozovat politiku v budoucí EU společně na úrovni evropských stran v mnoha konkrétních odborných oblastech. Dá se tedy učinit závěr, že čím více nadnárodní prvky budou základními stavebními kameny evropské konstrukce, tím větší bude potřeba vzájemného kontaktu politiky jednotlivých členských zemí a schopnosti chápat a zpracovávat problémy a potřeby partnerů i bez zobečňujícího zprostředkujícího rámce institucí.

V souvislosti s otázkou vznikajících politických stran na evropské úrovni je možné použít na pracovní úrovni pojem evropský politický prostor. Nejedná se o obecně frekventovaný *terminus technicus*; vyjadřuje situaci, kdy evropská politika přesahuje technokratickou dimenzi, kdy jsou jistá politická témata vnímána intenzivně vnitropoliticky v členských zemích (nejen v podobě regionálních nebo sektorových zájmů) a před Unii jako celkem stojí velké politické výzvy.

S tím souvisí i proces vznikání celoevropských politických stran, jako je Evropská strana sociálnědemokratická, které mají ambici přesáhnout rámec jednotlivých frakcí v Evropském parlamentu ve smyslu lepšího kontaktu mezi frakcemi a vedením politických stran v jednotlivých členských zemích. Role Evropské strany sociálnědemokratické (PES–Party of European Socialists) nabývá ve členských zemích EU na významu. Na základě revize smluvního základu EU a především čl. 191 smlouvy o EU mají v Unii vznikat politické strany s celoevropskou působností tak, že bude zajištěna procedurálně jejich organizace, financování a možnost politicky působit. Dá se říci, že PES byla vždy průkopníkem v tomto procesu, který byl nastartován Maastrichtskou smlouvou v roce 1992. Totéž platí i o současné situaci a aspiracích, které si kladl Berlínský kongres (květen 2001). Evropská strana sociálnědemokratická bude politickým subjektem významně ovlivňujícím předvolební kampaň do Evropského parlamentu v roce 2004 a není v žádném případě vyloučeno, že se této kampaň zúčastní i ČSSD. Vedle hodnotových závazků, které si před sebe stavějí evropské sociálnědemokratické strany, tak máme co do činění i se zcela praktickou výzvou strategické přípravy na naše budoucí angažmá v evropském integračním procesu.

Následující přehled charakterizuje logiku vznikání PES jako celoevropské strany. Dokládá vazbu na logiku evropské integrace a na evropské instituce, resp. Evropský parlament (EP). Samotný vznik strany má své zakotvení v procesu rozšíření a soudobé aktivity mají přímou vazbu na sociální, ekologické a ekonomické procesy EU.

1950–1957 koordinace evropských socialistů uvnitř Socialistické internacionály

1957–1969 spolupráce v rámci styčné kanceláře

1969–1974 vznik nové spolupráce

1974–1979 vznik socialistické konfederace, první volby do EP

1979–1988 hledání mandátu socialistické konfederace

1988–1990 vrcholné schůzky lídrů

1990–1992 vznik evropské strany

1992–1994 integrační programová profílace PES

1994–2002 proces rozšíření a politiky PES

Od Berlínského kongresu, tj. od května 2001, funguje PES v poněkud jiných organizačních strukturách, než tomu bylo do té doby. Dříve PES operativně rozhodovala v rámci tzv. „byra“ a jednou za dva roky byl zorganizován kongres. Úroveň zastoupení byra velmi silně kolísala, vedle předsedů stran se zúčastňovali zahraniční tajemníci nebo *ad hoc* různí poslanci a tomu odpovídala ne vždy konkrétně navržena zpracovávaná agenda. Rovněž byla PES finančně, organizačně a politicky přímo vázána na socialistickou frakci v Evropském parlamentu. Dnešním předsedou strany je Robin Cook (bývalý ministr zahraničních věcí Velké Británie a současný předseda Dolní sněmovny), který vystřídal Rudolfa Scharpinga. Operativně o politice PES rozhoduje předsednictvo, které se schází v pravidelných intervalech tří měsíců a jsou v něm zastoupeni víceméně místopředsedové stran. Předsednictvo PES je tak jakýmsi socialistickým předšlím summitu lídrů. Předsednictva PES připravuje koordinační tým, ve kterém pracují zahraniční tajemníci. Tematicky se agenda PES rozšířila, a tak vedle již dlouhodoběji působící pracovní skupiny EU pro rozšíření začala působit skupina pro životní prostředí a skupina pro zemědělství a bezpečnost potravin. PES může svolat summit lídrů, většinou se tak činí u příležitosti rad EU.

Při prosazování jednotlivých programových cílů v daném stupni evropského integračního procesu je vytváření celoevropských politických stran do jisté míry nutností, kdy pro potřeby procesu evropského sjednocování musí plnit politika větší roli, tj. legitimním způsobem jej řídit. Evropský politický prostor je tak nově vznikající entita, kdy jsou evropské záležitosti vytvá-

řeny, projednávány a ospravedlňovány i v jiných než běžných institucionálních úrovních EU. Nově vznikající evropské strany jsou jedním ze základních stavebních prvků tohoto procesu. Jeho budoucí podoba je testem možností evropské demokracie a zároveň testem jednotlivých myšlenkových a hodnotových politických proudů v Evropě ve smyslu životaschopnosti jejich politiky v 21. století. Sociální demokracie, socialismus a hnutí stran práce mají ve své internacionalistické identitě nejlepší předpoklady tímto testem úspěšně projít. Je jen otázkou, jak lze tento test měřit ve srovnání s ostatními.

Posledním programovým dokumentem Evropské strany sociálnědemokratické je rezoluce schválená na první Radě PES 14. 11. 2002 ve Varšavě. V obsahu výrazně dominuje integrační doména. Evropští sociální demokraté si uvědomují svou spoluodpovědnost v globálním angažmá Evropy a zároveň nutnost zvládnout proces rozšíření EU a nové výzvy v sociální a bezpečnostní oblasti.

Politický kontext v EU na přelomu 90. let a nového tisíciletí: význam politické integrace

Amsterodamská smlouva, schválená mezinárodní konferencí na podzim roku 1997, znamenala v podstatě jen modifikaci maastrichtského procesu směrem k dílčímu kompetenčním Evropského parlamentu a posílení rozhodování kvalifikovanou většinou, tj. přesunutí jistých agend do prvního pilíře. Unie byla v té době obrácena do sebe, rozšíření se nacházelo ve vzdáleném horizontu, v bezpečnostní politice v polovině devadesátých let dominovali Američané a NATO. Koncem devadesátých let a po roce 2000 se situace mění směrem profilování Unie jako rámce rozhodné politiky posílit Evropu v základních oblastech jejího života. Rada EU v Lisabonu stanovila strategický cíl plně zaměstnanosti do konce dekády. Za finského předsednictví byl spuštěn proces materializace evropské bezpečnostní a obranné politiky, významnou agendou se stává třetí pilíř – vnitřní bezpečnost je vnímána jako výzva způsobená procesy globalizace jak v oblasti migrace tak organizovaného zločinu. Tyto agendy figurují s různými modifikacemi v programech jednotlivých předsednictví a jsou skutečným impulsem pro strategické rozhodování o budoucí podobě Unie. Vycházejí stále více z konkrétních problémů v členských zemích než na základě zájmů lobbovaných v Bruselu. Základními agendami jsou zaměstnanost, vnitřní a vnější bezpečnost a efektivita jednotné zemědělské politiky včetně kvality životního prostředí a agrárních produktů.

Předpoklady a limity pro politickou integraci

Řada oblastí politik EU je úzce propojena s programy sociálních demokracií, neboť formulování agendy probíhalo v době, kdy

v exekutivě většiny zemí EU působí sociální demokraté. Sladit tradiční hodnotu sociální spravedlnosti přesahující liberální formalistickou rovnost před zákonem v situaci tlaku na flexibilitu pracovních trhů, diferencované segmenty společnosti, které jednotlivé sociální demokracie ve svých kampaních oslovují, a téma bezpečnosti (v rozhodném tedy represivním pojetí – tradičně levici vzdálené) do programové reformní vize Evropské unie, která má být napříště více legitimním a politickým než byrokratickým útvarem.

V politických stylech v sociálnědemokratických stranách se od sedmdesátých let prosazují *libertarians* – zastánci občanských práv s akcentem na participaci (v souvislosti se vznikem postmaterialistické kultury), svobodu (komunikativní jednání) a spíše autoritativní leadery s důrazem na stranickou organizaci jakožto účinného nástroje prosazování programových a hodnotových priorit (strategické jednání).

Organizace politické strany je oblast, která ukazuje měřítka a limity možnosti působení celoevropské strany. Maurice Duverger rozlišil pro určení typu organizace následující pojmy. Jejich vyhodnocení pro jednotlivé strany Evropské sociálnědemokratické strany a stranu jako celek může sloužit k uvažování o možnostech reálného působení PES na úrovni celé Evropské unie.

V tomto směru se ve zmíněné odborné literatuře hovoří o míře centralizace a decentralizace. V souvislosti se vznikající celoevropskou politickou stranou běží o úroveň lokální (jednotlivé strany dávají různou váhu jednotlivým místním organizacím, což vytváří různé komunikační kanály), federální (existuje různá vůle předat některé politické kompetence PES jako celoevropské strany, ideologickou (jednotlivé strany vycházejí z různého akcentování ideových zdrojů moderní levice. Klasická sociální demokracie, evropský socialismus, libertariánský /komunitární, postmateriální a individualistický/ směr mají jako ideologické trendy různou váhu, bude velmi komplikované nacházet společné jmenovatele. Schopnost zvládat nové výzvy záleží na ideologických zdrojích. Zároveň platí, že analýzou ideových zdrojů nelze vysvětlit stranické strategie a sociální (v jednotlivých členských zemích oslovuje levice různé sociální vrstvy).

Otázka hierarchie se promítá do stylu řízení stran, který je odlišný nejen ve smyslu komunikačních kanálů, ale především procesu rozhodování. Odlišnost se projevuje rovněž v rozdílných volebních systémech v členských zemích EU, které dávají různou míru vnitřně vnímané legitimacy.

Možné varianty vývoje – PES a EU – propojené nádoby

Ekonomicky zvrátit stav integrace nelze (zvláště v oblasti vnitřního trhu a patrně i EMU). Politicky by se Unie mohla stát pro jednotlivé evropské společnosti natolik

spornou, že Evropský parlament i celoevropské politické strany by se staly neživotnými atrapami technokraticky řízeného procesu omezeného na vybalancování cílů jednotlivých zájmových skupin podle jejich nelegitimně získané váhy. S ohledem na skutečnost, že politicky by taková Unie znamenala méně než kdykoliv předtím, a to v historické situaci globálních výzev, je tato varianta katastrofickou i pro konzervativce, kteří se politické integrace Evropy iracionálně obávají a chtějí si vystačit se zónou volného obchodu.

Optimistická – evropský integrační prostor jako naprosto kompatibilní prostředí

Evropský politický prostor se stane nedílnou součástí politického života v jednotlivých společnostech, evropské politické strany budou adekvátním způsobem ovlivňovat rozhodovací proces v institucích a podaří se překonat ve velké míře legitimační deficit. Politické strany budou fungovat na principu otevřenosti a pro občany EU budou autentickými nositelkami jednotlivých proudů a hodnot v politicky a sociálně integrované Unii.

Realistická – PES bude mít omezené možnosti a bude pokračovat vnitřní dělení podle kulturních filií

Podle soudobé tendence užší spolupráce – relativní integrace. Unie a politické strany v ní působící budou jen postupně a ne vždy bez obtíží překonávat potřebu Unii občánům zprostředkovat a politicky řídit v kombinaci s technickou povahou její agendy, která politice mnohdy uniká. Aby se úroveň B přibližovala k úrovni A, bude muset učinit vnitřní politika stran velká rozhodnutí. Ta budou vyžadovat vážnou myšlenkovou a historickou reflexi, které nemůže být schopna politika založená v pragmatickém provozním taktizování.

Pesimistická – PES zůstane na dnešní rovině diskusí a případných deklaratorních deklarácí.

Tato varianta by v podstatě znamenala zastavení vývoje, a proto je, ač se to nezdá na první pohled, málo pravděpodobná. Současný vliv PES se sice odehrává v rovině zaujímání stanovisek s omezenou výpovědní kapacitou pro veřejnost, má však v sobě zakódovaný předpoklad dalšího vývoje k variantám B a ideálně A.

Katastrofická – nastane nová forma rozdělení Evropy, která evropský politický prostor naprosto neumožní – rozhodování jiné, než chápeme standardní politiku.

Současné priority, nové prvky a aktuální úkoly PES

V zájmu PES je naplnění optimistického scénáře. V tomto kontextu jsou formulovány současné priority a aktuální úkoly PES.

Priority:

- výkonná a sociálnědemokratická EU
- podněcení růstu plně zaměstnanosti, sociální soudržnosti a trvale udržitelného rozvoje
- posílení globální role Evropy ve světě
- boj proti extrémní pravici

- příprava na rozšíření EU
- vnitřní bezpečnost, spravedlnost a migrace
- zemědělská reforma a bezpečnost potravin

Aktuální úkoly PES

- PES bude hledat prostor pro tematizaci závažných problémů tak, jak to není možné pouze na institucionální rovině EU (napojení na segmenty občanské společnosti – komunikace s kritiky globalizace a různými hnutími levicového ražení);

- PES stojí před reformou svých financí, které budou na členské strany klást zvýšený nárok, zároveň však svítá naděje na transparentnost a výraznou podporu ze strany Evropské komise. To se může projevit i ve vedení předvolební kampaně do Evropského parlamentu, která proběhne v roce 2004 na celoevropské úrovni (vazba na evropské instituce – PES usiluje o nejhodnější vazbu na evropské instituce. Jde o míru nezávislosti a možnost ovlivňovat prostřednictvím institucí podobu evropské integrace);

- zvýšená pozornost bude patrně věnována práci s médii a obecně komunikaci s občany, a to rovněž na celoevropské úrovni a s celoevropskými tématy;

- v jednotlivých tématech budou muset vystupovat politické osobnosti, bude kladen rovněž důraz na odborníky na různých politických úrovních.

Příprava na volby v roce 2004: velká ambice a hledání klíčového tématu

Většinou volby do EP potvrdí vítězství opozičního proudu v převážné části členských zemí (volby běžně dopadají podle principu kyvadla). V roce 2004 proběhnou v jiných podmínkách velikosti Unie i momentu rozšíření. PES by měla být schopna ve společné volební kampani tyto skutečnosti zakomponovat.

Zdá se, že klíčovým pojmem pro pojmenování zájmů levicového voliče je bezpečí v širším slova smyslu. Operacionalizace tohoto pojmu v jednotlivých společnostech bude mít jinou podobu, záleží však tak na míře obecnosti, tak aby mělo celoevropské působení PES *raison d'être*.

Ideové i organizační zvládnutí společné kampaně bude testem pro klíčovou roli sociální demokracie v rozšířené Evropě. Bude však testem pro možnost působení celoevropských stran jako takových. To se již bude týkat i České strany sociálnědemokratické.

○

Literatura:

Duverger, Maurice: *Political Parties*, Methuen, London 1954.

Hix, Simon, Lesse, Urs: *Construir l'avenir*, Art print Bruxelles 2002.

Haas, Ernest: *The Uniting Europe*, Stevens and Sons, London 1958.

Kitschlet, Herbert: *Transformation of European Social Democracy*, Cambridge University Press, 1994.

Müller, Vladimír, Zeman, Miloš: *Czech perspective on EU Enlargement*, Yearbook of PES 2002, Zukunft Verlag Wien 2002.

Následující příspěvek je vítěznou esejí třetího ročníku

Ceny Dominika Freie in memoriam v oboru národní bezpečnosti.

Letošním tématem byla otázka, zda je občan povinen zajišťovat bezpečnost státu v době míru. Do soutěže se mohli přihlásit mladí lidé do 30 let, kteří napsali na dané téma pojednání.

Jejich eseje hodnotili přední odborníci v oboru národní bezpečnosti.

Občan nemá žádný závazek zajišťovat bezpečnost státu v době míru

Ano, či ne? Proč?

VÍT VANÍČEK

Při uvažování o problému vztahu občana k vlastnímu státu v kontextu bezpečnosti je třeba se nejprve pozastavit nad tím, co vlastně myslíme bezpečností státu, a jaká jsou možná ohrožení této bezpečnosti.

Stát jako společenské zřízení (sociokulturní jednotka) má splňovat řadu funkcí, mezi než patří právě i zajištění bezpečnosti obyvatel. K tomu účelu společnost, a tedy i její státní podoba, vytváří instituce, které tuto potřebu či funkci zajišťují. Tato premisa je vůči občanu jak osvobozující (stát na sebe přebírá část odpovědnosti občana, funguje jako zprostředkovatel služby, koordinátor činností, a zajišťovatel potřeby), tak zavazující (občan se zříká části svých osobních svobod ve prospěch společnosti – přijímá jistý stupeň konformity v interakci s ostatními občany).¹⁾

To nás vede k závěru, že občan státu, který se chová podle norem tohoto zřízení, deleguje zajištění své bezpečnosti na instituce vytvářené a řízené státem. Občan má tedy na jednu stranu možnost domáhat se svého práva být chráněn institucemi státu, na druhou stranu se zříká té části své svobody, která by jej opravňovala k individuálnímu řešení a vymáhání práva vůči ostatním. Závěr je to sice ve své podstatě správný, ale také zjednodušující. Problematika bezpečnosti, pozice občana ve státě, a konečně možných ohrožení obou, se tu rozpadá a získává radu nových aspektů, ke kterým je třeba zaujmout stanovisko ještě před kladením komplexních otázek na tato témata.

Nejprve se musíme zamyslet nad rozdílem mezi pojmy bezpečnost státu a bezpečnost občanů ve státě. Rozdíl mezi těmito pojmy je založen na odlišnosti ohrožení. Bráno geograficky, bezpečnost státu ve smyslu bezpečnosti občanů je ohrožována zevnitř státu, kdežto bezpečnost státu jako sociokulturní jednotky (tedy *společnost reprezentovaná státem*, srov. Rašek, „Význam civilní kontroly armády“, *Vojenské rozhledy*, 4/2001) je primárně ohrožována zvenčí, alespoň podle tradičního pojetí. Institucí zajišťující bezpečnost státu zvenčí je armáda, garantující nejen suverenitu státu v mezinárodním měřítku, ale také konkrétně, v krizových

a konfliktních situacích (opět ovšem v mezinárodním měřítku, tedy zvenčí). Dále, podle učebnicového, tradičního pojetí, zajišťují bezpečnost státu ve smyslu bezpečnosti občanů instituce k tomu vytvořené – proti ohrožením způsobeným zločinem policie (v jakékoli formě), proti živelným ohrožením pak hasiči a jiné záchranné a servisní jednotky. Tolik o tradičním pojetí, o učebnicovém (ideálním) chápání a sestavě bezpečnostních institucí, které mají čelit a odpovídat na ohrožení různého typu.

Je ale předmětem trvajících diskusí, jaký poměr zodpovědnosti, povinností, pravomocí, a z toho vyplývajícího možného podílu na moci ve společnosti či ve státě (což není totéž) má být nastaven mezi jednotlivými bezpečnostními složkami, jak jsme je dosud definovali. Nejvíce diskutovaným tématem je samozřejmě vztah armády a civilních složek ve státě, ať již ve vztahu k občanům jako jednotlivcům, či ke státu jako sociokulturní jednotce (konstrukt). Definování tohoto vztahu je klíčové v diskusi o profesionalizaci armády (a jejím vztahu k civilnímu obyvatelstvu, stejně jako k civilním institucím státu), popřípadě o jejím již existujícím postavení (zde jde o porovnávání amerického a německého modelu²⁾, a je nasnadě, že v českých podmínkách má tato problematika svá specifika.

Vztah profesionálního vojáka a společnosti (ať už institucionalizované či jako souhrnu jedinců) je již tradičně probíráno všemi teoretiky, kteří se zabývají postavením armády jako instituce ve státě. Tato diskuse vychází z mnohaletých historických zkušeností nejrůznějších typů společností s armádami různých typů, od favorizovaných postavení vojáků-bojovníků přes aristokratické systémy založené na válečnické cti až k militaristickým absolutistickým systémům na jedné straně a přes demokratické většinové společnosti typu *polis*, kde se vojáci stali zaměstnanci státu, k demokratickým systémům nevráživým k jakékoli vojenské moci ve státě na straně druhé (srov. Huntington, 1957). Armáda jako instituce zajišťující bezpečnost státu se jako instituce stává předmětem zkoumání z hlediska mocenského, z hlediska, které se soustavně ptá a zvažuje podíl ozbrojených složek na moci ve státě. A protože

demokratické systémy tíhnou k demilitarizaci moci (což je jedním ze základních předpokladů demokracie), je armáda v moderních demokraciích spíše politickým nástrojem soupeřících politických sil ve státě, než skutečnou mocenskou složkou podléající se na řízení státu, či dokonce společnosti jako souhrnu jedinců.

Z teoretického hlediska ovšem, pokud se bavíme vztahem občana a bezpečnosti státu v době míru, je pozice armády poněkud vedlejší. Vyplývá totiž, že při řešení otázky vztahu občan–stát–bezpečnost se musíme spíše zaměřit na ideově-právní charakter, do jisté míry axiologický, s ohledem na etický aspekt věci. Z hlediska funkčního, pro chod státu či maximální bezpečnost, by se totiž jasně preferovaly přístupy, které by zohledňovaly především ekonomické, čisté bezpečnostní, a politické přístupy. A ty mnohokrát prezentují do jisté odlišnosti, individuálního občana zanedbávající argumenty, které ústí ve státní (ať už politickou či dokonce armádní) mašinérii, jež vynechává občana. Toto je nebezpečí, proti kterému tradičně bojují demokracie euroamerického typu (zejména ve Spojených státech je nedůvěra k přílišnému zohledňování státních institucí tradičně, historicky zakotvena. Jsou-li ovšem řešení vyplývající z této nedůvěry a formující vnitrostátní politiku – vitální a konkurenceschopná v měnícím se mezinárodním kontextu – je také otázkou). Otázka odpovědnosti občana jako individua k bezpečnosti státu tedy souvisí s otázkou vztahu osobní svobody a odpovědnosti ke státu více, než se na první pohled zdá.

Z uvedeného ideálního přístupu ke studiu vztahů občanů k institucím tvořícím bezpečnostní složky státu se zdá vyplývat, že občan jako individuum by se neměl vměšovat do fungování státu jinak, než jak je uvedeno v ústavě, tedy podle pravidel, která byla přijata při vytváření státu. Stát by měl být dostatečným garantem bezpečnosti jednak občanů jako individuí (policie, servisní jednotky), jednak sebe sama jako instituce (v mezinárodním kontextu armáda, vnitropoliticky opět policie, tentokrát v působení proti zločinům protístátního charakteru). Tato zjevná dichotomie je právně podložena v ústavách států, ale může ústít v extrémní úvahy zvažující, zda např. v období protektorátu Čechy a Morava byla narušena jiná bezpečnost než bezpečnost státu – naopak dokonce oficiální rétorika fašistického Německa mluvila o zachování bezpečnosti obyvatel. Pokud protektorát zajišťoval běžnou bezpečnost obyvatel země, z tohoto hlediska byl v souladu s požadavky občana na služby demokratického státu. V teoretickém diskurzu je tato úvaha relevantní, jakkoli extrémně vyhlížející. Tak by se totiž dalo argumentovat, že pokud je zajištěna osobní bezpečnost občanů, je jakékoli státní zřízení přijatelné a legitimní a občan nemá důvod vyžadovat více.

Zmíněný ideální model také zcela nevyhovuje v novodobých bezpečnostních podmínkách. Pokud je činnost armády od civilních bezpečnostních složek oddělena, a to nejen v oblasti pravomocí, ale i v oblasti použitelných zdrojů, prostředků, a cílů, ocitá se v pozici bezbranného vůči asymetrickým hrozbám dnešního světa. Asymetrické vedení války dalo vzniknout zcela novému bezpečnostnímu prostředí, a to nejen vnitrostátní, ale i v kontextu propojeného, globalizovaného mezinárodního prostředí ve světě. Protože jsou asymetrické cíle a prostředky volně zaměnitelné (srov. Tomáš, 2002), ale jejich dopad na bezpečnost jak státu, tak společnosti

stejně destruktivní (záleží samozřejmě právě na vytyčených cílech), nelze proti nim tradičně rozdělenými prostředky (tedy institucemi) efektivně bojovat³⁾, a už vůbec jim – podle zlatého pravidla bezpečnosti – předcházet. Asymetrická povaha ohrožení bezpečnosti se zdá být logickým vyústěním válečnictví 20. stol., což je patrné například z historického faktu, že jen nepatrné množství válek bylo „vyhlášeno“. Pechod mezi mírem, krizovou situací, konfliktem a krizí eskalující do válečného stavu se již ve 20. století stal neznatelný, závislý na interpretaci médií a zúčastněnými stranami (a kolikrát ani těmi – v době studené války se definice konfliktů staly nástroji většího mezinárodního politického konfliktu, a toto také přetrvalo), a toto bezpečnostní ovzduší se nese jako dědictví 20. století do současnosti i budoucnosti. Tak vzniká prostředí nového typu, kde jsou rozdíly mezi válečným stavem a různou mírou konfliktnosti situace definovány zejména právně (spíše pro možnost účasti mezinárodního společenství na konfliktu, pro možnost jasnějšího zaujmutí pozic vůči konfliktu), ale z hlediska bezpečnosti občanů a jejich sociokulturní reality jsou různé stupně konfliktu víceméně bezpředmětné, zúčastněným jde spíše o materiální přežití než o politické zakotvení krize v kontextu světa.

V tomto novém prostředí se i bezpečnostní politika musí změnit. A to opět nejen v mezinárodním, ale i ve vnitrostátním měřítku. Je-li mottem boje proti asymetrickým hrozbám na mezinárodní úrovni spolupráce armád v aliancích (dokonce i v tzv. „účelových“, neodpovídajících dosavadním kritériím pro uzavření aliancí,⁴⁾ musí jím být v vnitrostátním prostředí otevřenější spolupráce občanů státu s institucemi. K tomu je zapotřebí pozměnit celkové pojetí odpovědnosti občana za bezpečnost společnosti, i za bezpečnost státu. V podstatě jde o odpověď podobně asymetrickým způsobem. Občan se ocitá v roli stejně důležité jako trénovaný profesionál.

Je-li ohrožení bezpečnosti způsobeno zcela novým způsobem a je-li pravidelná, tradičně pojímaná jednotka zajišťující bezpečnost proti takovému způsobu bezbranná (ať už z důvodu zpomalené reakce na hrozby způsobené rutinní disciplínou, která nepostihuje – a ani nemůže postihnout – nestandardní situace, nebo z důvodu nedostatečné komunikace, či jiných), pak je to právě nový způsob protireakce na tyto hrozby, který může obstát. Vyžaduje ovšem jiný charakter ozbrojených sil a jejich vztahu ke společnosti, stejně jako jiný vztah občanů k armádě a jiným bezpečnostním jednotkám.

Jak této změny docílit? Zdá se, že odpověď by mohla být v rostoucí specializaci a profesionalizaci jednotlivých armádních profesí, společně se změnou charakteru armády z konskripční na profesionální. Přestože taková transformace je nesmírně obtížná a celý proces se musí pozorně sledovat a v průběhu upravovat podle dílčích výsledků, stále ještě taková transformace zřejmě není dost, aby obstála proti novým hrozbám – ať už lokálnímu ohrožení z důvodu nějaké krizové situace hrozící přerůst v konflikt, či takovým hrozbám, jako je globální terorismus využívající zbraně hromadného ničení či právě asymetrických prostředků.

Armáda, která by byla schopná postavit se asymetrickým hrozbám, by měla mít diametrálně odlišný charakter – její profesionalita by neměla

spočívat jen v tom, že by její členové byli vojáci zaměstnaním, ale také tím, že by jejich role byly v operacích úzce vymezeny. Síla takové armády by neměla vůbec spočívat v počtu, ale ve vysoké specializaci a technické úrovni (taková armáda spíše připomíná pouze jednotky rychlého nasazení). Taková armáda ale, jakkoli efektivní lokálně, proti asymetrickým ohrožením, nemůže dlouhodobě uspět v původní institucionální funkci armády, tedy v garanci suverenity státu v mezinárodním měřítku, o které jsme mluvili. K tomu potřebuje odlišný společenský kontext, odlišné pojetí spolupráce mezi občanem a institucemi zajišťujícími bezpečnost ve státě, i státu jako formální společenské instituce.

Nejde jen o otázku vztahu občanů k armádě jako k instituci a k vojákům jako k profesionálům, kteří jsou do určité míry součástí společnosti (opět se tu tato míra dělí na dva již zmíněné modely, na americký, kde je společnost vůči vojákům spíše podezřívavá, a zejména armádu kontroluje, aby se nedostala k moci, a německý, kde jsou vojáci nedílnou součástí společnosti, plně akceptovaní a s velkou dávkou autority a společenského uznání), ale o přímou participaci občanů na řešení bezpečnostních otázek. Větším povědomím občanů o civilní obraně, do které by se měla zahrnout mnohem objemnější část bezpečnostního managementu, včetně částečného zvládnutí krizových situací. V součinnosti a aktivní podporou takto připraveného občana by mohl úzce specializovaný profesionální voják dobře zvládat asymetrické hrozby v novodobém kontextu propojených světových bezpečnostních situací.

Jde samozřejmě o jiný ideální obraz toho, jak by mohla armáda a občané státu spolupracovat na bezpečnosti společnosti a státu, ale z tohoto teoretického modelového návrhu je zřejmé, že i v dobách míru by měl občan být více spoluodpovědný za bezpečnost vlastní, spoločobčanů, i státu jako sociokulturní jednotky. ○

Prameny:

Hobbes, T.: *Leviathan*, www.sparknotes.com
Huntington, S., P.: *Soldier And the State*, Harvard University Press, 1998.

Krč, M.: „Vojenství jako významný fenomén 21. století“, *Vojenské rozhledy*, 1/2002, www.army.cz/vti/vojroz/index.htm

Kříž, Z.: „Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil“, *Vojenské rozhledy*, 1/2002, www.army.cz/vti/vojroz/index.htm

Nový, J., Sičák, P.: „Kdo je to vlastně vojenský profesionál?“, *Vojenské rozhledy*, 3/2002.

Tomáš, R.: „Nové aspekty asymetrie v obranné a politické strategii USA“, *Mezinárodní politika*, 3/2002.

1) Jde o pojetí vycházející z již klasického chápání státu jako sdílené instituce skupiny lidí, kteří se dobrovolně podvolují pravidlům, která vytvářejí podle předtím vytvořených smlouvy; podle Thomase Hobbesa („Leviathan rigorously argues that civil peace and social unity are best achieved by the establishment of a commonwealth through social contract.”)

2) Srov. Mgr. Zdeněk Kříž, Ph.D., „Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil“ (*Vojenské rozhledy* 1/2002).

3) „Současná situace vyžaduje jasné vnímání: máme armádu, kterým chybějí nepřátelé - a máme nebezpečí, jímž chybějí armády.“ (Doc. PhDr. Miroslav Krč, CSc. „Vojenství jako významný fenomén 21. století“, 1/2002).

4) Jakkoli kontroverzní je tento nový typ aliancí, zdá se, podle současného vývoje na mezinárodní úrovni, že se takovým dáva přednost, tedy že účelově zaměřená *realpolitik* pravděpodobně vítězí nad morálně nastavenými kritérii.

Hic sunt Europeanes

Foucher, Michel: Evropská republika. Historicko-geografický pohled. Barrister & Principal ve spolupráci s Centrem strategických studií, Brno 2002, 135 stran, ISBN 80-85947-79-X.

„Evropa, tato provincie světa vztahů, je světheadem par excellence, kde je uvažování Evropanů o sobě samých strukturováno pochybnostmi a sebekritikou. Tento filosofický postoj vyjadřuje originální aspekt jejich ducha, spojený s prvenstvím individua a se svobodou jednat, věřit a posuzovat.“ Takto začíná monografie francouzského geografa a historika Michela Fouchera, věnovaná úvahám nad mnohovýznamovým pojmem Evropy, její identity, hranic a osudu. Foucher svůj barvitý esej pojímá jako součást úkolu – úkolu uvažovat o Evropě jako o *res publica*, tj. jako o „společném dobru, dědictví, ale především o místě invence, nových forem, které by se mohly stát explicitně politickými“ (s. 16).

Kniha je rozdělena do tří základních celků, které prozrazují úhel pohledu a určují metodologii. *Dějiny, Geografie i Geopolitika* jsou vždy rozděleny do dvou kapitol, z nichž první rysuje obrysy, kóty a rozměry, do nichž je v druhé kapitole doplňována drobnokresba poválečného evropského integračního úsilí. Foucher připomíná, že historikové i geografové vždy chápali, jakou roli „hraní představy a percepce při nápravě pýchy z objektivit“ (s. 9), a v souladu s tím je mu Evropa perspektivou sdružující jednotlivosti. Tvrdí, že volba Evropy je v dějinách jejích států spojena právě s okamžikem mizející pýchy – vzdáním se říší, neboť „evropskou stavbu“ berou jako hru s nenulovým součtem. Ovšem nedostatek uvědomění si jedinečnosti evropského projektu jej nutí tázat se, zda „je rozumné odkládat sine die veřejnou diskusi o otázce konečných hranic Evropy?“ (s. 16).

První část *Dějin* se vydává cestou reflexe historie idejí o Evropě. Foucher upozorňuje na potřebu vyhnout se novému determinismu. Správně totiž podotýká, že Evropa jako historické společenství zdaleka není nevyhnutelná. Připomíná dvojí metodologii historie: pátrání po hmotných skutečnostech a událostech a pátrání po myšlenkách, představách a vyprávění – úhrnu „více či méně uspořádaných faktů“ a obrazů „vyvíjející[ch] se v průběhu času“ (s. 21). Shoduje se se svým kolegou Hobsbawmem na tom, že Evropa je „vynalezenou tradicí“, která slouží jako opora vybudované identity a nyní, jako tolikrát předtím, je znovu přerpracována. Stejně jako Amerika i Evropa „se v imaginární rovině legitimizuje sama sebou“ (s. 22) a každá doba klade jiné otázky po identitě a hranicích Evropy, čímž předjímá proměnlivost odpovědí.

Foucher se věnuje i mýtům Evropy a prochází historií a geografický otisk Evropy v průběhu staletí, ovšem již od antického Řecka provázené „konstrukcí antagonismem“ (s. 24) – původně neutrální geografický termín získává politické zabarvení, které mu již zůstává a postupem času nabývá na intenzitě. Současně se nově formuluje stará představa centrality Evropy v myšlenkové mapě světa. V nové éře rovnováhy sil mezi suverénními státy (vladaři, později národů) se tvoří trvalé spojení ideje Evropy s politickým konceptem, která je však po francouzské revoluci „pojmem podřízeným pluralitě politických interpretací a závislým na politických rozpravách a konfrontacích“ (s. 29).

Autor upozorňuje na minimálně čtyři výklady pojmu Evropa v 19. století. Zatímco Evropa jako křesťanská a nostalgická vize a Evropa jako kontinent Svaté aliance se objevovaly již dříve, následující dvě interpretace jsou nové. Liberálové začínají rozlišovat mezi dvěma zónami sociability: mezi liberální Evropou a Evropou konzervativních monarchií. Vize demokratů jako hlasatelů národního osvobození je naopak Evropou – federací svobodných národů. Navzdory tomu Evropa v období 1848–1914 paradoxně expanduje a „potvrzuje univerzalitu svých hodnot a identifikuje se s modernitou; konstruuje kategorie výkladu, podle něhož ostatní civilizace musejí svou identitu definovat“ (s. 30). Stejně jako dnes Amerika dokáže stanovovat referenční termíny. Foucher posléze líčí Evropu jako projektování regionálního osamostatnění v době nacionálních hnutí (1919–1945) a připomíná kromě Neumannovy *Mittleurop* i Masarykovu Novou Evropu. Krom regionálního v té době kontinent formující také projekt kulturní avantgardy a fašistického nacionalismu. Druhou polovinu 20. století pak Foucher Evropu vidí ve znamení inovací, a současně zásadního rozdělení v otázce ideje Evropy. Vzniká také nová historická kategorie – euroatlantický svět. „Evropa Jeana Moneta je čínorodá, ale závislá. Je to provincie Západu“ (s. 32).

Ve světle toho Foucher vidí rok 1989 nejen jako návrat (středoa východoevropských zemí) do Evropy, nýbrž také jako „návrat Evropy“. I nadále se ale jedná o kontinent národních států. Antagonismům by se tedy mělo předejít vybudováním politické důvěry v úlohu Evropy v příštím tisíciletí (myšlenka J. Habermase).

Foucher používá braudelovskou optiku a jako hybnou sílu možných pohybů vpřed vidí v případě Evropy nikoli cíl, nýbrž čas – evokuje dialektiku okamžiku a dlouhého trvání (*long durée*). Trefně označuje evropské úředníky za hodináře, kteří mají schopnost ovládat kolektivní čas (a tím se legitimizovat

– sic!). V souvislosti s globalizací i rozšířením však nabádá k reformě rozhodovacích mechanismů vytvořených šesti zakládajícími členy. Tato reforma by měla probíhat na pozadí reflexe vize Evropy jako textury. Tak jako kombinace základních prvků (nítek tapiserie) sama o sobě nevede k jednotě chování, Evropa jako sociální komplex přes paralelismus trajektorií (jednotlivých států, jimiž procházejí stejné myšlenky a filosofické či politické proudy) „nepředpokládá identitu forem, praktik a výsledků“ (s. 41). Zde Foucher připomíná důležitost jazyka jako „vektor[ů] toku myšlenek mezi horní a dolní částí společnosti“ (s. 50) a jeho diverzita v Evropě je mu také důvodem neexistence veřejného evropského prostoru k diskusi. Integrační projekt se tedy (prozatím?) omezuje na „spojenectví elit“, které se snaží osamostatnit od demokratické delegace, která založila jejich legitimitu. Diskuse o evropských tématech však neprobíhá ani na domácí půdě; příliš mnoho rozhodování se odehrává mimo (s. 51).

V kapitolách věnovaných geografii Foucher stručně rekapituluje zásadní geopolitické předěly evropské integrace, která začala jako „klub národů s větší či menší nostalgií po svých říších“ (s. 61), a přináší různé vize Evropy podle jejich klíčových států. V dalším pak přechází k rostoucímu významu migrace a s ním spojeného otevírání se různých dimenzí Evropy. Stanovení konečných hranic vidí v dohledné době jako nemožné, nicméně diskusi o nich považuje za významný příspěvek ke zrodu evropského veřejného prostoru. Dle Fouchera je důležité neplést si geografii s geologií a nevidět územní rozsah jako cíl, protože vklínění jednotlivých současných evropských celků (politická Evropa, stupně rozšíření, sféra přímého zájmu a geografická Evropa) do sebe je pouze částečné. Budoucí hranice Evropy nebudou jasné, budou to prostory přechodu.

Foucher je přesvědčen, že Evropa musí samu sebe pochopit a akceptovat jako výsostný, neustále se vyvíjející projekt modernity. Jde o geopolitickou laboratoř, aspirující na titul „užitečná mocnost“ (s. 124) a schopnou šířit skutečný multipolarismus. S jistou dávkou skepse však upozorňuje, že na současných základech „bude možné budovat Unii v nejlepším případě coby vůli, nikoli jako reprezentaci“ (s. 130) formou strategie spolupráce v pravém slova smyslu a vůli (na rozdíl od minulosti) nikoli po *commonwealth*, ale po *commonwill* (termín vypůjčený od T. Hobbese).

Foucherův esej ocení všichni zájemci o dějiny i současnost Evropy a lze jej považovat za ideální úvod ke studiu evropské integrace. Monografie je čtivým průvodcem a zábavným společníkem na cestě staletími a sférami evropské civilizace. Je pozvánkou do světa takových barvitých a mnohovrstevnatých kreseb, jako jsou *Europe, the History* od N. Davise, *The Question of Europe* P. Gowena a P. Andersona, a především často citovaná *Grammaire des Civilisations* F. Braudela.

Lucie Königová

konigova@iir.cz

Podstatná role Číny ve vietnamské válce

China and the Vietnam Wars 1950–1975, Qiang Zhai, The University of North Carolina Press, USA, 2000, 304 s.

O tom, že boj Vietnamců za národní nezávislost z francouzského koloniálního područí a později proti americké intervenci měl významnou podporu lidové Číny, asi nepanují pochyby. Ze však byla čínská pomoc zásadní, naznačuje na Západě vydané dílo čínského historika, který poprvé zveřejnil údaje získané z otevírajících se čínských archivů. Vietnam byl historicky vždy satelitem na periferii sinocentrického světa, byl vždy ovlivňován čínskou kulturou a bylo tomu tak i v širším komunistické revoluce, myšlenky paradoxně přejaté ze západu. Čínské zasahování do dění v Indočíně nebylo jen motivované geopolitickými a ideologickými důvody, ale i osobními kontakty Ho Či Mina se starou generací čínských komunistických vůdců ještě z doby kuomintangského režimu.

Těžko si lze představit porážku Francouzů v Indočíně bez čínské pomoci. Čína vytvořila základny pro trénink vietnamských vojáků a důstojníků, vytvořila tým poradců, kteří vedli a spolurozhodovali téměř o všem podstatném ve vedení války. Čínští poradci na území Vietnamu připravovali do detailů taktiku boje, byli v neustálém kontaktu s Ústřední vojenskou komisí ČLR (nejvyšší stranický orgán, rozhodující dodnes o zásadních otázkách bezpečnosti) a se stranickými špičkami ČLR, včetně samotného Maa. Poradci, jejichž počet v 50. letech nepřesáhl tři stovky, také řídili ekonomické záležitosti na územích okupovaných povstalců, včetně fiskální politiky (např. řídili založení Vietnamské národní banky, bankovky byly vytištěny v Číně). Vojenské funkce ale zůstávaly výhradně Vietnamci.

Sbor čínských poradců vypracoval Vietnamcům strategii ideologické mobilizace rolníků a řízení vesničských družstev. Lze říci, že komunistická Čína předala vietnamským komunistům takřka komplexní know-how ve vedení socialistické revoluce a lidové války dle maoistických principů (mj. též zapojit do boje ženy).

Navzdory reakci Francie Čína v roce 1950 jako první uznala Vietnamskou demokratickou republiku, Sovětský svaz se svými satelitními zeměmi ji následoval. Od této doby, až do sklonku vietnamsko-americké války v 70. letech proučila z ČLR přes jižní provincii Jün-nan a autonomní oblast Guang-si do Vietnamu rozsáhlá zásobovací pomoc v podobě zbraní, kompletní vojenské výstroje, potravin, zdravotnického a jiného materiálu.

Motivy čínské intervence v Indočíně

Válka ve Vietnamu byla typickým fenoménem studené války. Podněcovala přítomnost ozbrojených sil soupeřících velmocí, a tím pádem se jevila jako potenciální ohrožení bezpečnosti ČLR. Peking si nepřál americké ani sovětské vojenské základny ve Vietnamu. Mao Ce-tung pokládal Indočínu za sféru vlivu lidové Číny, která i tam má prosazovat vlastní variantu socialistické revoluce asijského typu, upřednostňující strategii lidového povstání na venkově, jež se postupně rozšíří do měst, tedy opačně než v Rusku. Lidové povstání proti kapitalismu bylo současně projevem odporu proti imperiální nadvládě Západu. Po ideologické roztržce Peking s Moskvou se maoistická Čína pokládala za jedinou autentickou vedoucí sílu komunistického hnutí, které mělo ambice inspirovat země třetího světa. Čínský komplex ponížení západním imperialismem a snaha pozdvihnout se vlastní cestou ze zostalosti se stala motivací a osobní aspirací Maa v boji proti Západu, od roztržky se SSSR pak i proti východnímu bloku.

Vietnam se ocitl v soukolí střetu mocností o dominanci v jihovýchodní Asii, ale také z něj pragmaticky těžil. Zatímco bez čínské asistence by těžko uspěl proti francouzské armádě, vztahy mezi vietnamskou a čínskou komunistickou stranou nebyly nikdy prosty vzájemné ostražitosti a podezírání. Poté, co do války v Indočíně převzaly po Francii otěže Spojené státy, čínská podpora vytrvala, avšak Peking byl vtažen do riskantnější šachové partie.

Peripetie vietnamské války

Již při pokusu francouzské armády o protiofenzivu na severu, která poté skončila porážkou u Dien Bien Phu (1954), financovaly Spojené státy 40 procent francouzských vojenských výdajů. Protože Sovětský svaz neměl v polovině 50. let v Indočíně podstatnější zájmy, schylovalo se neodvratně ke střetu vlivu USA a ČLR. Peking se pod vlivem korejské války obával internacionalizace konfliktu v Indočíně, a zejména přímého vstupu USA. Aby odvrátil americkou intervenci, naléhal Peking na vietnamské komunisty, aby přistoupili na mírová jednání a rozdělení země. Ženevská konference v roce 1954 byla pro diplomaticky izolovaný Peking příležitostí vystoupit ze stínu v roli respektovaného mírotvůrce a posílit tak svou mezinárodní prestiž u neutrálních zemí a současně vypudit z Indočíny Francouze a posílit tam svůj vliv.

Čínsko-vietnamské vztahy začalo komplikovat vietnamské naléhání na brzké dobytí nekomunistického Jižního Vietnamu a skrytá podpora komunistického hnutí v Laosu, o které údajně Čína zpočátku nevěděla. Vietnamci považovali celou Indočínu za jednotný prostor, v němž usilovali o vůdčí roli a na-

hradili tak vypuzení Francouze. Na takovéto posilování vietnamských ambicí reagovala Čína s pochopitelnou nevolí. Zastávala umírněný postoj a radila Severnímu Vietnamu, aby získali čas na konsolidaci a poté Jižní Vietnam po systematické penetraci a podvracení saigonského režimu dobyl. Ve vietnamsko-čínských vztazích však od roku 1954 začalo sít vzájemné podezírání, které odkrývalo přetrvávající animozity, jež byly během předchozí války a čínských zásluh přehlíženy. Peking i Moskva byly čím dál více opatrnější v podpoře vietnamských ambicí a sledovaly své vlastní velmocenské zájmy, v materiální pomoci Severnímu Vietnamu však stále pokračovaly. Mimo poválečné výstavby Severního Vietnamu Čína radila Hanoji ve strategii ideologických kampaní a zavádění pozemkové reformy. Vietnamci však vůči mechanické aplikaci ideologických metod ČLR měli výhrady. Kromě průběhu konfiskací privátní půdy v Severním Vietnamu, která se neobešla bez brutalit, byl důvodem zejména pochybný projekt čínské ekonomické transformace, nechvalně známý jako tzv. kampaň „velkého skoku“.

Podle autora se nad způsobem americké intervence vznášel příznak korejské války, který ovlivňoval zejména rozhodování Johnsonovy administrativy v obavě před vyhrocením čínsko-amerického napětí do otevřeného střetu. Spojené státy zahájily bombardování Severního Vietnamu ve snaze zastavit pronikání vietnamských komunistů do Laosu a přerušit budování koridoru na území Laosu pro invazi severovietnamských sil a materiálu do Jižního Vietnamu. Méně nápadným faktem však bylo, že v Severním Vietnamu se již v rozmezí let 1965–1968 nacházel nezanedbatelný počet čínského „dobrovolnického“ personálu – vojenského i civilního. Naléhavou potřebu Hanoji v obraně proti americkému imperialismu Čína nemohla odmítnout. Ve výše uvedeném období se bojů v Severním Vietnamu zúčastnilo dohromady přes 320 000 osob z ČLR. Šlo jak o vojáky (cvičitelé vietnamských pilotů v čínských stíhačkách k tomu účelu zapůjčených, dále protiletcecké artilerie, poradce, technický personál) i o civilisty (inženýři pro opravy silnic, železnic, mostů atd. i příslušný dělnický personál), mimo to Čína pokračovala v pravidelných dodávkách vojenského a jiného materiálu.

Mimo nenápadnou vojenskou pomoc se hrála významnou roli i čínská diplomacie. Čínští straníci vůdcové velmi podrobně sledovali vývoj situace ve Vietnamu. Podle autora se Peking velmi angažoval prostřednictvím svých diplomatických kanálů, aby Spojené státy nepochybovaly o vážném úmyslu ČLR za jistých okolností přímo vstoupit do války. Prezident Johnson, vědom si těchto varování, se nikdy neodhodlal vyslat příliš početnou armádu do Vietnamu a podniknout rozsáhlou pozemní ofenzivu.

Blafoval Mao ?

Spojené státy byly vystaveny drtivé kritice médií, zatímco Čína se díky své skryté pomoci a výhrůžkám dokázala prezentovat jako mírumilovný a nezúčastněný stát, který trpí pod náporom světového (též sovětského)

RECENZE

imperialismu a stojí na straně stejně sužovaného Vietnamu. O osudu války bylo omezením amerických akcí prakticky předem rozhodnuto a Peking dokázal s relativně minimálním úsilím držet Washington v beznadějně situaci. To se příznačně projevilo během pokusů o diplomatické urovnání konfliktu, které ČLR vytrvale blokovala. V rozmezí let 1965–1968 existovala mezinárodní vůle konflikt v Indočíně zastavit. Kromě Spojených států podporovaly mírové iniciativy také Sovětský svaz, Indie, významné evropské státy i země třetího světa. Když i Severní Vietnam s rostoucí sovětskou podporou uvažoval o pozastavení konfliktu (byl jen dočasně), Mao rezolutně jednání odmítal. Po celé toto období využíval situace k vytrvalé diskreditaci Spojených států, ale i SSSR, který čínské sdělovací prostředky soustavně obviňovaly z hegemonistických úmyslů (viz například invaze do Československa v r. 1968). Styl zahraniční politiky ČLR koncem 60. let ladil s celkovou radikalizací politiky vnitřní, ve níž Mao hodlal

uskutečnit své další revoluční vize (*kulturní revoluce*).

Autor klade otázku, do jaké míry Mao vyšachoval Washington obratným trikem. Nezdá se však, že by tomu tak zcela bylo. Mao si nebezpečí války s USA uvědomoval. To ho vedlo k projektu „třetí fronty“, jejíž ekonomické důsledky musela řešit pozdější reformní garnitura. Budování strategických samozásobitelských center v těžko dostupných oblastech Číny mělo vyřešit problém snadné zranitelnosti země v důsledku nadměrné koncentrace obyvatelstva a průmyslu ve velkých městech na východě Číny. Podle autora to svědčí o velmi vážných obavách, že země bude napadena Spojenými státy. O tom, že šíření čínské pomoci do Laosu a Kambodže dále znepřátelilo Hanoj s Pekingem, nebylo pochyb, stejně jako rostoucí nepochopení otázky základní strategie vietnamského postupu. Mao byl z vlastní zkušenosti stále oddán ideji partyzánské války, zatímco Vietnamci měli jiné představy o vedení ofenzivy na Saigon. Skutečnost, že

čínská zahraniční politika konce 60. let dokonce kapitál dobrého renomé ČLR vyplývala, je další věc, kterou nelze oddělit od katastrofy kulturní revoluce. Zajímavým doplňkem mozaiky je fakt, že Maův zájem na úspěchu revoluce v Indočíně je neoddiskutovatelný, stejně tak jako kontinuita státních zájmů ČLR, jež počátkem 70. let vedla k senzačnímu usmíření s největším nepřítelem – USA. Jak poučný případ souběhu ideologického zaujetí s drsným pragmatismem!

Kdo byl imperiálním agresorem ve válce v Indočíně v daném období 1950–1975 (včetně Severního Vietnamu samého) a do jaké míry je vzájemné obviňování Vietnamců a Číňanů (a také Laosanů a Kambodžanů) ze zrady a úskoků oprávněné, nechť čtenář posoudí sám. Recenzované dílo k takovým úvahám podává velmi věcný a nezaujatý podnět v podrobném popisu vývoje událostí ve Vietnamu, v Laosu i Kambodži.

Rudolf Fürst

furst@iir.cz

VÝBĚR Z NOVINEK KNIHOVNY ÚMV

- 32 49 137
BELLIS, Phyllis
Calling the Shots: How Washington Dominates Today's UN / Phyllis Bellis; Foreword by Erskine Childers. — 1st rev. ed. — New York : Branch, 2000. — 24, 341 s. — Bibl.-Pozn.-Příl.-Rej.
ISBN 1-56656-353-4
- 32 49 161
CARR, Caleb
Dějiny terorismu: Dějiny války proti civilistům / Caleb Carr. — 1. vyd. — Praha: Práh, 2002. — 183 s. — Pozn.-Rej.
ISBN 80-7252-063-6
- 32 49 132
CENTRAL
Central Europe since 1989: Concepts and Developments / Edited by Vasile Pu@ca@. — 1st ed. — Cluj-Napoca: Dacia, 2001. — 269 s. — Pozn.
ISBN 973-35-1060-2
- 32 49 225
DRÁBEK, Jan
Po uši v postkomunismu / Jan Drábek. — 1. vyd. — Praha: Knižní klub, 2000. — 223 s. — Příl.
ISBN 80-242-0414-2
- 32 D 49 152
ENLARGEMENT
Enlargement and European Defence after 11 September / Jiri Sedivy, Pal Dunay, Jacek Saryusz-Wolski, Antonio Missiroli. — 1st ed. — Paris: Institute for Security Studies, 2002. — 74 s. — (Chaillot Papers; No. 53). — Pozn.-Příl.
ISSN 1017-7566
- 34
FAULTLINES
Faultlines: Writings on Conflict and Resolution / Edited by K. P. S. Gill, Ajai Sahni. — 1st ed. — New Delhi: Institute for Conflict Management,
2002. — 2, 176 s.: tab. — Pozn.
ISBN 81-87553-12-X
- 32 49 155
GEOGRAPHIES
Geographies of Global Change: Remapping the World / Edited by Roland John Johnston, Peter James Taylor, Michael Watts. — 2nd ed. — Malden: Blackwell, 2002. — 19, 518 s.: gr. — Bibl.-Pozn.
ISBN 0-631-22286-3
- 32 49 113
GERMANY'S
Germany's European Policy: Perceptions in Key Partner Countries / Edited by Mathias Jopp, Heinrich Schneider, Uwe Schmalz. — 1st ed. — Bonn: Europa Union, 2002. — 280 s. — (Europäische Schriften; Nr. 78). — Pozn.
ISBN 3-7713-0611-6
ISSN 0071-2329
- 32 47 463/2
GONĚC, Vladimír
Evropská idea. 2. díl: Idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy 1938-1950 / Vladimír Goněc. — 1. vyd. — Brno: Masarykova univerzita, 2000. — 271 s. — Pozn.-Rej.
ISBN 80-210-2750-9
- 32 49 151
GRAEGER, Nina
The ESDP and the Nordic Countries: Four Variations on a Theme / Nina Graeger, Henrik Larsen, Hanna Ojanen. — 1st ed. — Helsinki: Finnish Institute of International Affairs, 2002. — 236 s. — (Programme on the Northern Dimension). — Pozn.
ISBN 951-769-133-5
ISSN 1456-1182
- 32 49 138
HUFBAUER, Gary Clyde
Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy / Gary Clyde Hufbauer, Jeffrey J. Schott, Kimberley Ann Elliott. — 1st ed. — Washington : Institute for International Economics, 1990. — 23, 298 s.: tab. — Bibl.-Pozn.
ISBN 0-88132-136-2
- 31 49 102
CHŇOUPEK, Bohuš
Dýka v chrbte / Bohuš Chňoupek. — 1. vyd. — Bratislava: Spolek Slovenských spisovateľov, 2001. — 148 s.: obr.
ISBN 80-8061-115-7
- 32 49 131
INTERNATIONAL
International Studies at the Beginning of the 21st Century / Edited by Vasile Pu@ca@. — 1st ed. — Bucharest: Tomorrow, 2002. — 308 s.: obr. — Pozn.-Rej.
ISBN 973-582-567-8
- 31 De 49 124
MANDLER, Emanuel
Češi i Němci: Legendy, spory, realita / Emanuel Mandler. — 1. vyd. — Praha: Libri, 2001. — 175 s. — (Otazníky našich dějin). — Pozn.
ISBN 80-7277-090-X
- 32 49 139
MARTIN, Lisa L.
Coercive Cooperation: Explaining Multilateral Economic Sanctions / Lisa L. Martin. — 1st ed. — Princeton: Princeton University, 1992. — 13, 299 s.: tab. — Bibl.-Pozn.-Rej.
ISBN 0-691-03476-1
- 32 De 49 174
MOROZOV, Viatcheslav
The Discourses of St. Petersburg and the Shaping of a Wider Europe: Territory, Space and Post-Sovereign Politics / Viatcheslav Morozov. — 1st ed. — Copenhagen : Copenhagen Peace Research Institute, 2002. — 52 s. — (COPRI Working Papers; No. 13). — Pozn.

32 NEGOTIATIONS Negotiations on Poland's Accession to the European Union: Selected Issues / Edited by Jan Barcz, Arkadiusz Michoński. — 1 st ed. — Warsaw: Ministry of Foreign Affairs, 2002. — 167 s.: tab. — Pozn.-Příl. ISBN 83-915698-5-3	De 49 135	2002. — 500 s. — Rej. ISBN 80-7312-012-7	34 SORENSEN, Georg Democracy and Democratization: Processes and Prospects in a Changing World / Georg Sorensen. — 2 nd ed. — Boulder: Westview, 1998. — 15, 174 s. - (Dilemmas in World Politics). — Pozn.-Rej. ISBN 0-8133-9984-X	49 150
32 NELSON, Jane Building Partnerships: Cooperation between the United Nations System and the Private Sector / Jane Nelson. — 1 st ed. — New York: United Nations, 2002. — 352 s.: obr. — Pozn.-Příl. ISBN 92-1-100890-5	49 110	32 PHINNEMORE, David A Dictionary of the European Union / David Phinnemore, Lee McGowan. — 1 st ed. — London: Europa, 2002. — 9, 387 s. ISBN 1-85743-145-6	49 234 PK	
34 PACNER, Karel Československo ve zvláštních službách: Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914 -1989; 3. díl, 1945-1961 / Karel Pacner. — 1. vyd. — Praha: Themis,	48 663/3	32 POLITICAL The Political Dimension of EU Enlargement: Looking Towards Post-Accession / Jean-Luc Dehaene, Ania Krok-Paszowska. — 1 st ed. — Florence: European University Institute, 2002. — 131 s. — Pozn.	D 49 136	34 TERORIZMUS Terorizmus - destabilizující fenomén současnosti a boj proti nemu: Stúdia / Zprac. Milan Kulich a kol. — 1. vyd. — Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2002. — 107 s. — Pozn.-Příl.
		32 RETEGAN, Mihai 1968 ve stínu Pražského jara: Črta k rumunské zahraniční politice / Mihai Retegan. — 1. vyd. — Praha: Argo, 2002. — 233 s. — Pozn.-Příl. ISBN 80-7203-435-9	49 111	34 VEBER, Václav Dějiny Rakouska / Václav Veber, Milan Hlavačka, Petr Vorel, Miloslav Polívka, Martin Wihoda, Zdeněk Měřínský. — 1. vyd. — Praha: Lidové noviny, 2002. — 727 s.: fot., mp., obr. — (Dějiny států). — Pozn.-Rej. ISBN 80-7106-491-2

OBSAH MP 2002 – ročník XXVI

	č./str.		
Světozor	1–12 / 2	Schuster, R.: Půlstoletí spolupráce na severu Evropy	3/4
		Sniegoň, T.: Švédsko: K „jednotně“ Evropě stále nejednotně	3/8
		Zemanová, Š.: Agenda Balt 21	3/6
Úvodník		Jižní Asie: staronové násilí	
Zahranční politika ČR v roce 2001 (-zz-)	1/3	Kostič, S.: Indické hodnoty a krize v regionu	4/4
EU: Krize, vize a reality (-zz-)	2/3	Petrů, Tomáš F.: Kruh se uzavírá	4/6
Severovýchodní rozměr evropské integrace (-zz-)	3/3	Slezák, M.: Nepál mezi politickým radikalismem a extrémní chudobou	4/12
Napětí mezi rovníkem a obratníkem Raka (-zz-)	4/3	Sunardi, T.: Muslimské politické strany v Indonésii	4/8
Do Bruselu tisíc verst a nikdo neví proč (-zz-)	5/3	Zbořil, Z.: Spory o Kašmír – kolaterální efekt nebo defekt	4/10
Proč a jak se volí v Evropě (-zz-)	6/3	Politika a nahodilost	
Terre des hommes (-zz-)	7/3	Bystřický, J.: Kontingence a politika	5/4
Od Rusi k Rossiji a ještě o kus dál (-zz-)	8/3	Pietras, J.: Média a válka	5/8
Česká republika a Kavanovo předsednictví VS OSN (-zz-)	9/3	Škopec, R.: NATO, EÚ, Víšeградská štvorka a konflikty informační éry	5/13
From Plato to NATO (-zz-)	10/3	Zbořil, Z.: Komunikace v mezinárodních vztazích	5/10
Jak se volilo v Evropě (-zz-)	11/3	Evropské volby	
Zahranční politika v roce 2002 (-zz-)	12/3	Eichler, J.: Francie po prezidentských volbách	6/14
Zahranční politika ČR v roce 2001		Gombos, L.: Ukrajina po volbách	6/18
Členství ČR v NATO: Spoluzodpovědnost za osud světa.		Chmel, R.: Maďarsko znova ľavicové?	6/9
Vystoupení prezidenta republiky Václava Havla během slyšení v Senátu PČR o zahraniční politice ČR	1/7	Leška, V.: Slovensko před parlamentními volbami	6/6
Handl, V., Hřích, J., Khol, R., Pavlík, P.: Česká zahraniční politika před vstupem do EU	1/9	Mareš, M., Šedo, J.: Jak se volí v Evropě?	6/4
Lebeda, P.: Slibná koncepce vs. klesající rozpočet: česká rozvojová pomoc na rozcestí?	1/13	Veselý, J.: Úhelným kamenem německých voleb se asi stane ekonomika	6/12
Nálevka, V.: Česká republika a NATO	1/12	Kanada	
Zahranční politika ČR: možnosti středně velkého státu.		Anděl, P.: Kanada a USA: příběh vzrůstajícího vlivu USA v Kanadě	7/12
Projev ministra zahraničních věcí ČR Jana Kavana v Senátu PČR	1/4	Bureš, F.: Orient v Kanadě: rasismus a multikulturní dialog	7/9
EU: Krize, vize a reality		Mills, A.: Zásadní přesun v kanadské stranické politice	7/5
Bakkeová, E.: Lidová hlasování o norském členství v EF (EU)	2/12	Rovná, L.: Co znamená „kanadizace“ politického systému	7/6
Česal, J.: Postoje české veřejnosti k EU v roce 2001	2/8	Vejlupková, M.: Kanadský federalismus dnes a zítra	7/4
Lang, Kai-Olaf: Amerika a rozšíření EU	2/6	Od Rusi a Ruské federaci	
Siegl, E.: Kyperský problém a rozšiřování EU	2/11	Běloševský, D.: Putin přestal být ruskou sfingou	8/4
Šafaříková, K.: Evropská unie od Nice k euru: Co bude dál?	2/4	Holzer, J.: Fenomén ruských politických stran v optice analýzy současné ruské politiky	8/6
Severovýchodní rozměr evropské integrace		Spiridonov, A.: Ruská zahraniční politika. Vztahy s USA	8/8
Lopata, R.: Proč se vynořují kaliningradské otázky?	3/10	Votápek, V.: Polozměna ruské zahraniční politiky	8/12

VZTAHY A PROBLÉMY

Organizace spojených národů

Kavan, J.: Priority českého předsednictví 57. Valného shromáždění OSN	9/4
Kortusová, P.: Stálí členové a reforma Rady bezpečnosti OSN	9/9
Nálevka, V.: Vznik Organizace spojených národů 9/6	
Vraný, J.: OSN a konflikty v rozvojovém světě se zaměřením na Afriku	9/12
Ulrich, I.: Představy naplněné jen zčásti. Co jsou WFUNA a UNA?	9/15

Pražský summit NATO 2002

Pick, O.: Kam směřuje NATO?	10/13
Spiridonov, A., Fridman, D.: Vztah Rusko–NATO a skutečnost současného světa	10/11
Stank, J.: Ozbrojené síly SR směřují do NATA	10/9
Šedivý, J.: Rozšíření NATO nejen o nové členy I	0/6
Vondra, A.: Pražský summit NATO 2002: Směřování Aliance do 21. století	10/4

Evropské volby 2002

Částeck, M.: Švédské parlamentní volby. Vše při starém?	11/13
Rosůlek, P.: Volební kampaň v Makedonii: příliš mnoho skandálů	11/15
Schuster, R.: Volby v Německu: Schröderova druhá šance	11/7
Srb, V.: Tiché hlasování	11/9
Štěpanovský, J.: Haiderovi Svobodní a rakouské volby	11/11
Zbořil, Z.: Evropské volby roku 2002	11/4

Česká zahraniční politika

Gavlas, P., Rašek, A.: Před deseti lety se rozdělila československá armáda	12/
Königová, L.: Konkurz do souboru evropských dožínkových písní a rozpočtových tanců I	2/
Pick, O.: Česko-německé vztahy	12/
Rouček, L.: Kontinuita české zahraniční politiky	12/
Zahradil, J.: Rozpouštění zahraniční politiky ČR	12/

Dokument

Pražská deklarace ze summitu NATO	12/
-----------------------------------	-----

Vztahy a problémy

Anděl, P.: Právní subjektivita severoamerických domorodců z pohledu mezinárodního práva	4/18
Bílková, V.: Boj proti terorismu a mezinárodní právo	1/25
Busek, E.: ÖVP – proevropská strana od první hodiny	4/20
Calda, M.: Trnitý proces formování nové americké administrativy	2/22
Eichler, J.: Velká hra, tentokrát s novými aktéry a sázkami	1/29
Eichler, J.: Populismus v západní Evropě	8/18
Eichler, J.: Současné rozdíly mezi USA a jejich evropskými spojenci	10/14
Ellinger, J.: ENRON	4/16
Gedlu, M.: Mezinárodní role nevládních organizací: záchrana nebo problém?	9/28
Jungbauer, R.: Reakce Organizace amerických států na teroristické útoky v USA	1/31
Karlík, R.: Turecko na prahu EU: Evropská unie na prahu změny	7/18
Khol, R.: Bezpečnostní a obranná politika EU v roce 2001 – mírný pokrok v mezích dohody?	1/32
Khol, R.: Vztahy EU–NATO před pražským summitem – gordický uzel	11/21
Klíma, V.: Proč Afrika nedrží krok?	3/19
Konecký, D.: Vztahy NATO – Rusko po 11. září 2001	7/14
Košťál, V.: Estonsko-ruská rapsodie	1/27
Kukan, E.: Slovensko na cestě do NATO	6/20
Lebeda, P.: „Ground Zero“ (II.). Naděje a bojkot postbipolárního multilateralismu	1/22
Lebeda, P.: „Ground Zero“ (III.). Globální pluralita, integrace a rozvoj jako prevence	2/15
Leška, V.: Regionální volby na Slovensku: Významný krok na jeho cestě do EU	2/18
Matoušek, J., Středa, L.: Mezinárodněprávní aspekty boje proti terorismu	8/13
Nožina, M.: Islámský terorismus v jihovýchodní Asii	11/23
Pachta, L.: Role EU při prevenci a řešení konfliktů v Africe	11/25
Skuček, R.: Doplňovací volby do Kongresu v listopadu 2002	7/16

Souleimanov, E.: USA, Turecko a osud Iráku	4/14
Souleimanov, E.: Uzbekistán, Rusko a Spojené státy	8/16
Souleimanov, E.: Reforma historického významu: klíč k turecko-kurdskému usmíření?	10/16
Škopec, R.: Americko-ruské vztahy sa zlepšují, bezpečnostní riziká zůstávají	2/25
Škopec, R.: Důkaz globálních ambicí Číny	6/24
Škopec, R.: Evoluce strategií: marginalizace V4	9/31
Štěpánek, P.: Vztahy SRN–USA: Jak dál po volbách?	11/18
Štěrbová, P.: Globalizace a vzdělávací politika EU	5/20
Štor, V.: Africká unie: naděje, nebo chiméra?	5/18
Šmihula, D.: Mezinárodní zmluvy v dějinách	6/22
Tošovská, E.: Environmentální bezpečnost	3/21
Vraný, J.: Nejhudší země: odraz rozdělení a nerovnosti světa včetně rozvojového	2/26
Tomáš, R.: USA versus Mezinárodní trestní soud	7/20

Zeměmi světa

Arci, J.: Nutnost nezměnitelné skutečnosti	12/
Balabán, M.: Ruská armáda deset let poté	2/31
Balabán, M.: Ruská dilemata po 11. září	4/26
Bouček, J.: Před sedmdesáti lety vznikla Saúdská Arábie	6/25
Dvořák, L.: Nový ruský extremismus	9/19
Ehl, M.: Argentinská lekce	3/13
Eichler, J.: Francie po 11. září	3/15
Emmert, F.: Jižní Afrika: Získají Afrikanci vlastní stát?	2/28
Fatah Eap S.: Ozbrojené síly, násilí a demokratický přechod: postsuhartovská demokracie	10/21
Gombos, L.: Moldávie na scestí	7/28
Hančilová, B.: Pankisi	5/25
Horák, S.: Afghánistán rok po Tálibánu	11/27
Hunčová, D.: Co si počít s „mokrymi zády“? Problém nelegální migrace mexického obyvatelstva do USA	12/
Košťál, V.: Gibraltar – poslední koloniální mohykán v Evropě	10/25
Kubát, M.: Polská vláda půl roku poté	4/24
Leška, V.: Slovenská volební překvapení	12/
Řehák, V.: Dva prezidenti – mnoho problémů	11/29
Seemann, R.: Rakousko. Neodvratný konec černo-modré koalice	11/29
Seemann, R.: Hnědý mrak nad Rakouskem	8/20
Siegl, E.: Pod dohledem generálů. Turecká společnost a její přiblížování EU	9/16
Sluka, L.: Doi – moi – reforma, změna či transformace	9/20
Srb, V.: Slovensko: volby mezi Nitrou a Tatrami	8/22
Štěpanovský, J.: Nové rozměry rakouského partnerství aneb rakouská hra na výdrž	3/17
Tesař, F.: Korupce, bolest Balkánu	6/26
Voštinár, P.: Írská republikánská armáda – Severné Írsko	5/23
Welsch, F., Werz, N.: Venezuela po puči	7/25

Ekonomický obzor

Bortel, L.: Banka pro mezinárodní vypořádání plateb	6/30
Fárek, J.: Stagnace japonské ekonomiky: otázka diagnózy a účinných receptů	4/21
Fárek, J.: Ekonomika USA: robustní a opět na vzestupu	7/24
Fárek, J.: Čína ve Světové obchodní organizaci	1/20
Foltýn, J.: Argentina: nový otřes či pouze „dotřes“?	5/26
Gryc, A.: Perspektivy evropské energetické bezpečnosti	10/28
Hřích, J.: Proměny teritoriální struktury zahraničního obchodu ČR	1/17
Kraft, J., Váhalová, K.: ČR a Estonsko před branami EU	5/29
Křelínová, J.: Zkušenosti z liberalizace pohybu kapitálu nových členských zemí OECD	3/24
Lukášek, L.: Za růstem zahraničních investic v ČR stojí také kvalitní mezinárodněprávní úprava	1/15
Žídek, L.: Současný ekonomický vývoj Jižní Koreje	2/34

Směr Evropská unie

Rozhovor s hlavním vyjednavatelem ČR Pavlem Teličkou (-sch-)	3/12
Rozhovor s hlavním vyjednavatelem ČR Pavlem Teličkou (-sch-)	5/16
Rozhovor s hlavním vyjednavatelem ČR Pavlem Teličkou (-sch-)	10/17

Evropská unie

Dürr, J., Marek, D.: Komunikační strategie vlády ČR před vstupem do EU	12/
---	-----

Volná tribuna

Česal, J.: Vliv událostí roku 2001 na postoje české veřejnosti k EU	4/32
Dolník, A.: Bioterrorismus: reálná hrozba?	2/40
Dolník, A.: Jak postupovat proti státům podporujícím terorismus?	10/33
Eichler, J.: Geopolitické determinanty iráckého problému	11/30
Gabal, I., Helšusová, L.: Pohled české veřejnosti na protiteroristickou kampaň, bezpečnost a politiku ČR	4/34
Gedlu, M.: Prevence a řešení konfliktů a OSN: africké zkušenosti	4/36
Jeníček, V.: Globalizace: růst, rizika, asymetrie	8/27
Jirousek, A.: Blairova a Schröderova iniciativa zamíchala v EU nově karty	5/32
Jordák, I., Nedorost, L.: Ozbrojené síly a ozbrojené sbory jako složky bezpečnostního systému ČR	7/32
La Plant, J., Šustková, M.: Konečné zúčtování s Irákem. Bushova administrativa a důvody k válce proti Saddámu Husajnovi	12/
Lizec, B.: Vize transatlantického týmu a specializace v bezpečnostní oblasti	10/30
Mika, O. J.: Nebezpečí biologického terorismu	9/35
Müller, V.: Evropská strana sociálnědemokratická – nová evropská strana?	12/
Ondrejcsák, R.: Albánska otázka: Kosovo a Macedónia	8/24
Pehe, J.: Tři pohledy na budoucnost spolupráce USA a Evropy	7/30
Pecháček, Š.: K Bílé knize o správě věcí veřejných	5/33
Pick, O.: Veřejná zahraniční politika	1/34
Piperek, M.: Je profesionalizace armády pro ČR přínosem z vojenského, společenského a mezinárodního hlediska?	1/39
Rašek, A.: Mezinárodní terorismus a axiologické souvislosti	2/35
Robejšek, P.: Výzvy české diplomacie na prahu 21. století	4/30
Říha, L.: Konkurenceschopnost se stává stále živějším tématem	/32
Seemann, R.: Kauza Vlasov znovu před soudem	1/38
Skuček, R.: Získání veřejné podpory a politické shody jako klíč úspěšné bezpečnostní politiky: americká zkušenost 90. let	2/38
Stojanov, R.: Subsaharská Afrika – životní prostředí a bezpečnost	11/35
Sviatko, M.: Problematika zákona o zahraničních Maďaroch vo vztahu k Slovenskej republike	3/30
Šafránek, L.: Hrozí střet civilizací	2/37
Šafránek, L.: K otázce „suverenity“ ve světle přistoupení k Evropské unii	6/35
Škopec, R.: Prečo USA pomáhali Iráku počas vojny s Iránom	11/33
Šmihula, D.: Európa a jej národy	3/31
Šmihula, D.: Příliš dlouhý mír?	12/
Tomáš, R.: Nové aspekty asymetrie v obranné a politické strategii USA	3/27
Vaníček, V.: Esej: Občan nemá žádný závazek zajišťovat bezpečnost státu V době míru. Ano či ne? Proč?	12/
Ženíšek, M.: Příběh zvaný Makedonie	1/34

Informace

Berdých, A., Veselý, L., Procházka, M.: Pražský model Spojených národů	5/36
Bílková, V.: Pražská konference k problematice Mezinárodního trestního soudu	2/42
Bílková, V.: Mezinárodní letní škola o společné evropské zahraniční a bezpečnostní politice	9/36
Seemann, R.: Zločiny wehrmachtu – dimenze vyhlazovací války	3/33

Sedlák, T.: Charta základních práv – hodnotové východisko společné Evropy	10/36
Votápek, V.: Rusko a NATO	2/41
Votápek, V.: Ruská ekonomika	4/39
Zbořil, Z.: Thajská bezpečnostní a zahraniční politika v Mezinárodní politice	10/35

Recenze

Cabada, L.: Globalizace plná otazníků	5/40
Eichler, J.: Zajímavé úvahy o strukturální geopolitice v Evropě	2/42
Eichler, J.: Výroční zpráva o ekonomickém a strategickém stavu světa	3/38
Eichler, J.: Kritické hodnocení amerického přístupu k bezpečnostním hrozbám	7/35
Fürst, R.: Podstatná role Číny ve Vietnamské válce	12/
Handl, V.: Německo a rozpad Jugoslávie očima účastníka	3/35
Jeníček, V.: Světová ekonomika – regiony a integrace	8/33
Königová, L.: Hic sunt Europeans	12/
Kopeček, L.: Krajina v pohybe	3/36
Krátký, K.: Rakousko a Marshallův plán	11/38
Kubáček, J.: Kam jsme došli?	8/34
Kubáček, J.: Systém nedokonalých	9/39
Kural, V.: Zkreslený výklad	5/44
Nekvapil, V. V.: Sřtět civilizací?	6/38
Pehr, M.: Příručka rakouského politického systému druhé republiky	4/40
Poštolka, V.: Dějiny Arménie	1/42
Rochtus, D.: Ekvidistanta extremismu jakéhokoli ražení	3/39
Řezanka, M.: Polsky mluvící Němci?	5/43
Řezanková, I.: Vývoj a perspektivy PDS v Německu po sjednocení	1/43
Řezanková, I.: Německo a migrace v Evropě	3/38
Řezanková, I.: Revoluce a právo	6/42
Řezanková, I.: Výhodní rozšíření EU	8/32
Řezanková, I.: Analýza německého sjednocení	10/38
Salačová, S.: Český právní řád a Evropská unie	9/40
Seemann, R.: Mechanismus holocaustu v Evropě	5/41
Seemann, R.: Dvě knihy k sudetoněmeckému problému a odsunu	7/37
Seemann, R.: Rakousko v lůně Velkoněmecka	11/39
Shabu, M.: Nástrahy obrodného procesu	4/41
Šístek, F.: Balkánští muslimové v postkomunistické společnosti	6/41
Štěrbová, P.: Evropská unie a nový regionalismus	6/40
Tesař, F.: Existuje střední Evropa?	4/42
Tesařík, B.: Usáma bin Ládín a mezinárodní terorismus	3/37
Tesařík, B.: Stručný průvodce nejen po dějinách	6/37
Tesařík, B.: Lexikon evropských panovníků	8/31
Utitz, B.: Odsun – transfer – vyhnání	9/37
Zbořil, Z.: Připomenutí autora metod komunistické propagandy	1/41
Zbořil, Z.: Mezinárodní politika podruhé	6/39
Zbořil, Z.: Evropské politické strany	10/35
Zbořil, Z.: Texty k postmoderně	7/39
Zbořil, Z.: Globalizace – etika – ekonomika	7/39
Výběr z novinek knihovny ÚMV	2/43
Výběr z novinek knihovny ÚMV	4/43
Výběr z novinek knihovny ÚMV	6/43
Výběr z novinek knihovny ÚMV	8/35
Výběr z novinek knihovny ÚMV	10/39
Výběr z novinek knihovny ÚMV	12/

Obsah příloh Mezinárodní politiky 2002

PŘÍLOHA MP 2/2002

Deklarace o budoucnosti Evropské unie

- I. Evropa na rozcestí
- II. Výzvy a reformy v obnovené Unii
- III. Svolání Konventu o budoucnosti Evropy

PŘÍLOHA MP 5/2002

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 15. a 16. března 2002 v Barceloně

Závěry předsednictví

- Celkový politický a ekonomický kontext
- Udržení tempa naší dlouhodobé strategie
 - Koordinace ekonomických politik
 - Udržitelný rozvoj
 - Příznivější prostředí pro podnikání a konkurenceschopnost
 - Posilování sociální soudržnosti
- Prioritní opatření
 - Aktivní politika plné zaměstnanosti: více a lepších pracovních míst
 - Propojení evropských ekonomik
 - Propojení evropských energetických,

VZTAHY A PROBLÉMY

dopravních a komunikačních sítí
Konkurenceschopná ekonomika založená na vědění
Zlepšování metod práce
Po Barceloně
Srbsko a Černá Hora
Bývalá jugoslávská republika Makedonie
Blízký východ
Zimbabwe
Angola
Demokratická republika Kongo
Nigérie

Příloha: Barcelonská deklarace o Blízkém východu

PŘÍLOHA MP 8/2002

Zasedání Evropské rady konané ve dnech 21. a 22. června 2002 v Seville

Závěry předsednictví

- I. Budoucnost Unie
- II. Rozšiřování
- III. Azyl a přistěhovalectví
- IV. Johannesburg
- V. Růstem a konkurenceschopností k plné zaměstnanosti
- VI. Vnější vztahy
- VII. Další otázky

Příloha I.: Jednací řád Evropské rady

Příloha II.: Opatření týkající se struktury a fungování Rady

Příloha III.: Národní deklarace Irsku

Příloha IV.: Prohlášení Evropské rady

PŘÍLOHA MP 11/2002

Na cestě k rozšíření Unii

Dokument o strategii

1. Celkový kontext
- 1.1 Evropa v předvečer rozšíření

- 1.2 Veřejné mínění a proces rozšiřování
- 1.3 Administrativní přípravy na rozšíření
- 1.4 Kodaňská kritéria
- 1.5 Zvyšování správní a soudní kapacity
- 1.6 Přístupová jednání

2. Pokrok, jehož kandidátské země dosáhly pokud jde o plnění podmínek vyplývajících z členství
 - 2.1. Politická kritéria
 - 2.2. Ekonomická kritéria
 - 2.3. Další povinnosti vyplývající z členství (včetně správní kapacity)
 - 2.4. Celkové závěry a doporučení

3. Završení procesu

- 3.1. Uzavření jednání
- 3.2. Dokončení Smlouvy o přístupu
- 3.3. Účast na činnosti Unie před přístupem
- 3.4. Monitorování a garance
- 3.5. Po rozšíření

4. Upravená přístupová strategie pro Bulharsko a Rumunsko

- 4.1 Pokrok, jehož se dosud dosáhlo
- 4.2 Orientační datum
- 4.3 Přístupové cestovní mapy
- 4.4 Předvstupní pomoc

5. Nový stimul procesu rozšiřování

- 5.1. Posilování předvstupní strategie
- 5.2. Dodatečná finanční pomoc

6. Závěry a doporučení

Příloha 1

Závěry Pravidelných zpráv

Česká republika

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Ing. Michal Částek, nar. 1975; vystudoval Fakultu mezinárodních vztahů na VŠE v Praze. Nyní je interním doktorandem na Institutu mezinárodních studií FSV UK v Praze. Věnuje se problematice evropské integrace a vývoji v severovýchodních zemích. (str. 13)

Mgr. Slavomír Horák, nar. 1976; vystudoval Institut mezinárodních studií FSV UK, ruská a východoevropská studia. Dále studoval turečtinu na FFUK Praha a perštinu na Moskevské státní univerzitě. Dlouhodobě se zaměřuje na region Střední Asie a v roce 2002 absolvoval studijní cestu do Afghánistánu. (str. 27)

Doc. PhDr. Karel Krátký CSc., nar. 1930; je historikem, absolvoval Filozofickou fakultu UK v Praze. Pracoval ve Vojenském historickém ústavu, v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii a Ústavu pro dějiny střední a východní Evropy ČSAV. V letech 1973–1990 pracoval mimo obor. V letech 1993–1996 působil v Ústavu mezinárodních vztahů. Od r. 1992 je odborným asistentem Střediska mezi-

národních studií Jana Masaryka na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE, kde se v roce 2001 habilitoval. (str. 38)

PhDr. Miroslav Nožina, nar. 1962; absolvent Masarykovy univerzity v Brně (1985), obor etnologie. V letech 1987–1990 byl vědeckým aspirantem v Orientálním ústavu ČSAV. Od roku 1992 v ÚMV. Zabývá se problematikou zneužívání drog a problematikou organizovaného zločinu. (str. 23)

Lukáš Pachta, nar. 1981; studuje Mezinárodní teritoriální studia na Institutu mezinárodních studií FSV UK. Je členem Výkonného výboru sdružení EUROPEUM a Fóra pro evropskou politiku. Je šéfredaktorem časopisu Integrace, revue pro evropská studia. Zabývá se zahraniční politikou Evropské unie. (str. 25)

Mgr. Přemysl Rosůlek, nar. 1971; vystudoval politologii na FSS MU v Brně; nyní vyučuje politologii na Západočeské univerzitě v Plzni a je externím doktorandem na FSV v Praze. (str. 15)

Přemysl Štěpánek, nar. 1978; je studentem politologie a germanistiky na Filozofické fakul-

tě Univerzity Karlovy. Zabývá se zahraniční politikou Evropské unie. (str. 18)

Elisabeth Bakkeová, nar. 1962; studovala politické vědy a přednáší na Fakultě sociálních nauk na Univerzitě v Oslo. V současné době se zabývá zkoumáním nacionalismu a národnostní politiky, evropské identity a problémů střední a východní Evropy. V roce 1999 obhájila svou PhD tezi na téma *The Czechoslovak nation project and the Slovak autonomist reaction 1918–1938* na Univerzitě v Oslo. Jejím oponentem byl prof. M. Hroch z FF UK v Praze. (str. 13)

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D, nar. 1962; absolvent postgraduálního doktorandského studia Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy (2000). Dlouhodobě se zabývá vojenskopolitickými aspekty ruské politiky a problematikou postavení Ruské armády v ruské společnosti. V roce 2001 byl zvolen do funkce zástupce výkonného ředitele Asociace pro bezpečnost, obranu a ochranu společnosti a státu (BOOSS) se zodpovědností za oblast strategie a bezpečnostní komunity. (str. 31)